פרק ה א ונטועות כהלכתן. כתב הר"ב ולא פחות מארבע אמות. וכ"כ הר"ש ואליבא דר"ש דמתניתין דלקמן דהא לרבנן הוי כרם אפי' בנטועות בפחות מד' אמות. ולכאורה הלכה כרבנן. ולא הוה ליה לפרושיה אליביה דר"ש. והרמב"ם בפירושו כתב דאין הלכה כר"ש. אבל מלאתי בחיבורו פ"ז שכתב דשתי שורות הנטועות בפחות מארבע אמות הן כגפן יחידית ובשלש שורות הוו כרם ורואין וכו'. וכתב עליו בכ"מ שפוסק כר' שמעון ודוחק עלמו למה פסק כן משום דבירושלמי מפרש אמורא למלתיה גם מפני כן אמר שגירסא אחרת יש להרמב"ם בירושלמי. וזה מפני מה שמפרש הרמב"ם בכאן בפירושו ורואין את המלעות וכו' ענין בפני עצמו. לומר שרשאי להלוותן ולהטוותן על הזרעים. כלתיתא בירושל'. והשתא איכו ענין לטעמא דרבנן כמו שפירשו הר"ב והר"ש וכן פירש הרשב"ם בפרק חזקת הבתים דף לז ובפרק הספינה דף פג דרואין וכו' טעמייהו דרבנן הוא. והרמב"ם מפרש דפלוגתייהו בלי נטעי איכסי בכה"ג דר"ש סבר דלא נטעי ולי נטע לא הוי כרם. ורבנן סברי דנטעי נמי בכי האי גוונא. והכי מפרשינן בגמרא דסוף המוכר פירות. אבל לענין רואין וכו'. ליתא התם ולא מידי. וטכל לפרש דלאתי קלי לטעמא דרבנן דלא"ג דסברי נטעי בכה"ג לריכין עדיין לטעמא דרואין וכו'.

ועי"ש

מלאכת שלמה

פרק ה א ונטועות כהלכתן. דהיינו שתים כנגד שתים וכולם לשון ר"ע ז"ל עד סוף. אמר המלקט כן פי' הר"ש ז"ל ואפשר שטעמו ז"ל דאע"ג דיש מאן דאמרי דהלכה כחכמים דאמרי בשמעון כרם שהוא נטוע על פחות פחות מד' אמות דאמרא כרם מיקרי כרם ומיהו דמחמרי רבנן בחרבנו יותר ממשעתו ובעינן הכא ד' אמות אלא דקי"ל דאתו כשיטת ב"ש דבפירקין דלעי' פי' ח'. וכתב ה"ר יהוסף ז"ל פי' בירושלמי כזה* * * ע"כ. ה"ג הרי זה נקרא כרם אל כרם שהוא נטוע כו': ב כרם * * * * שהוא נטוע על פחות פחות מד' אמות. בשלמי פ' המוכר * * פירות רמי דר"ש אלרר"ש ודרבנן אלרבנן דהכא קאמרי רבנן רואין * את המלעות כאילו אינם ור"ש ל"ל רואין והתם תניא אפכא לגבי מת דתניא מלאן לעופין ואין ביניהם מד"א לר"ש ודעד ח' יש להם חפוסה ואין להם שכונת קברות ר"ש בן יהודה אומר משום ר"ש רואין את המלעייה כאילו אינם והמאר מלערפין מד"א ועד ח' קשיא דרבנן אדרבנן קשיא דר"ש אדר"ש ומשני דר"ש אדר"ש לא קשיא הכא לא נטעי איכסי אלעתא למיעקר בינתיים הלכך לשם כרם נטע הכל ואין דלא נטע כהלכתו לא תשיב כרם. הכא זימנין דמחרמי ליה בין המשמות ומקרי ומנח לי' בין המתים אלעתא למהדר ולפוייה משם ושמא נאנס לו שכח. דרבנן אדרבנן נמי לא קשיא הכא כיון. דמיתוויל לאחר ולפטוטו משם לא מקרי קבר הלכך לענמי נקבר לשם. אבל הכא גבי כרם מימר אמר דהי מייהו דשפיר שפיר. ולא שפיר ליטול לגיבי הלכך רואין את המלעיות כאילו אינם. וכ' הר"ש ז"ל דבירוש' פליג אסוגיא דסוף המוכר פירות דאמר"ש ב"ר בא בשם ר"י כשם שאלוקין

תוס' אנשי שם

פ"ה א בר"ב ד"ה **ונטועות** כהלכתן כו' ע"ל אמות כו'. כ"כ גם הר"ש וע"ש מ"ש בשם הירושלמי והוא בס' שנ"ת ולפ"ז לא קמ"ל מלשנתיו אלא שהגפנים הנשתיר מלערפים בשם עכרה אע"ג דבתחלת מטעתן אין אוסרין אלא בכמה חה דוקא לענין אחרון בין הגפנים אבל הקרקע שנשאר לגד מין נאסר בהתיון ואע"ג לבהמיון רק כדי עבודה מעלם הגפנים. וכ"ז הוא לדעת ר"ת בירושל'. אבל להמקנא מדתו דברי ר"ת ומתני' כפשוטה דאם יש בו לנקט עשר גפנים לכ"ש ואפילו אין בהם רק פ"ת ב' כנגד ב' וא' יולא זנב לו ג' כנגד ג' נאסר כל הכ"ש בהאורו ואף אם רחוקים זמ"ז יותר מעכ"ז ואף מקום הקרקה שאין לגפנים אסור אסור ומיהו לבהמיון ד"ל מקום הגפנים שחרבו. (פ"מ וכ' ניר): במשנה כרם דל. כלומר דמתחלה היה כרם עשיר והי"ל דין מחול הכרם והשתא הוא כרם דל דאין אסור רק ד"ת כל סביבו וא"ל דין מחול דאין מחול לכרם קטן כמ"ש הר"מ פ"ז. (ס"ל): שתים כנגד שלש. כל היכא דתני שתים כנגד שלש דהיינו ולא מן הכלל יולאה זנב לדעת רבינו ונקט ליטעת דתנא ואין סברא לחלק בין כרם שחרב לכרם שנטוע בערבוביא. (רדב"ז בביאורו לה"מ): בר ב ד"ה כתבנית הכרמים כו' ובעי הרתקה ט'. ר"ל כשחרב ולא ידעתי למה לא מפ' לה לפשוטו דה"ז כרם דבעי הרתקת ד"ל כדי עבודתו כמו שפי' במשנה דלקמן. (לה"מ):

יכין תפארת ישראל יכין

פ"ה א) כ' על כ' אמה: ב) ב' כנגד ב' וא' יולאת זנב. ואין זמ"ז עז"ל ולא פחות מד"א לר"ש כמ"ב [כך כ' הר"ש והר"ב. ומשמע שלא הוזכר תנאי זה במשנה. והכי אפשר שלא יהיה כן וגם הרמב"ם [פ"ז מכלאים ה"מ] וכפ"ע [רפ"ו סל"מ] לא הזכירו שלרין שיהיה ביניהם מרחק כזה]: ג) ודינו ככרם דדוקא כשנטעו מתחילה בכוונה ב' כנגד ב' וא' יולא זנב שני בה' גפנים שיחשב כרם. אבל הכא שמתחילה לא היו נטועים ב' כנגד ב' וא' יולא זנב. רק היו נטועים בערבוביא אע"ג דגם בכה"ג הוי שני בתחילה במכוונים בו ה' גפנים ב' כנגד ב' וכו' והרמשיק. עכ"פ השתא שחרב לריך שישאר כשיעור ב' כרמים. דהיינו ב' פעמים. ב' כנגד ב' וא'

משנה

פרק ה א ונטועות כהלכתן. לכאורה משמע דאכולהו עשר גפנים קאמר שנטועות כהלכתן והייט שתתב מהם נטועות שתים כנגד שתים ואחד יולא זנב וכן תמצא האמרים. אבל אין לזה טעם דלמה לי שני כרמים. אלא כל עיקר משנתינו הכא אתי לגימר דכרם זה שנחרב כולו. תמיר מקרתת הכרם דהתם מותר להביא זרע אם יש שם ב"ז אמה והכא אוסר כל שיעור בית סאה ואמר שזה הוא ע"פ שני תנאים. האחד שיהיו בתוך הבית סאה עשר גפנים מפוזרים דבזה נחשב כל הבית סאה כרם אלא שנחרב מכל לד. ופחות מעשר גפנים אין שם כרם עליו כדאשכחן בפ"ג דפיאה בפי' הר"ב. ובפ"ק דשביעית מ"ו עשר נטיעות מפוזרות בתוך בית סאה וכן במשנה ד' שם היו עשרה בין שוטין כו' חוטין כל בית סאה בשדולן. ותנאי השני שיהיו נטיעות בהלכתן ולא כל העשר אלא שיתמלא בכולם שתי שורות מכוונות שתים כנגד שתים ואחת יולא זנב ואז נחשב כל בית סאה אחריו ואוסר כל הבית

פרק ה א כרם שחרב. עשר גפנים לבית סאה. שיש בקרקע של בית סאה עשר גפנים לא פחות מכן: ונטועות כהלכתן. דהייט שתים כנגד שתים ואחת יולאה זנב ואין רחוקות זו מזו ע"ז אמות ולא פחות מארבע אמות: כרם דל. שנפגיו מועטים ואעפ"כ דין כרם יש לו ואין זה קרחת הכרם דאותו חרב מאמלעו וזה נחרב מכל לד: ערבוביא. שאין הגפנים מכוונים כצורה: אם יכול לכוון. בכל הכרם שתים כנגד שלש כגון שיבית חוט ומותח ומולה הגזע מכוון שתים כנגד שתים ואחד יולא זנב אע"פ שהגוף איכו מכוון הרי זה כרם אבל אם מולא הגוף מכוון והגזע איכו מכוון אין זה כרם: כתבנית כרמים הרי זה כרם. ובעי הרתקה ע"ז אמות ואין הלכה כרבי מאיר: ב כרם שהוא נטוע על פחות מארבע אמות. שאין בין שורה לשורה אמות

פרק ה א כרם שחרב. אם יש בו ללקט עשר גפנים לבית סאה[א]. ונטועות כהלכתן[ב]. הרי זה נקרא כרם דל[ג]. כרם שהוא נטוע ערבוביא[ד]. אם יש בו לכוון שתים נגד שלש[ה]. הרי זה כרם[ו]. ואם לאו אינו כרם[ז]. רבי מאיר אומר הואיל והוא נראה כתבנית הכרמים[ח] הרי זה כרם: ב כרם שהוא נטוע[ט] על פחות פחות מארבע אמות[י]. רבי שמעון אומר

ח"ג. א כרם דל כרם שהוא כ"ה נד"מ. ונגו"ג כרם כרם דל שהוא ונד"ג כרם כרם שהוא. נגד נד"ג כנגד. הכרמים נד"ם כרמים וכ"ה בירושלמי ונר"ג: ב על פחות פחות מארבע נד"ם על פחות מארבע ונן הוא בירושלמי ונשלונין ונכ"ג:

ציונים

א כרם שחרב. מיי' פ"ז מהלכות כלאים ה"ח. מור וש"ע יו"ד סימן רלו סעיף ח: כרם שהוא נטוע. מיי' שם ה"ט טור וש"ע שם סעיף לא: ב כרם שהוא נטוע. מיבוזין ג: ב"ב לה: פס. קכ: ירושלמי פ"ק דשביעית ופ' בתרא דגזיל:

חידושי מהרי"ח

פ"ה משנה א [תי"ם ד"ה] **ונטועות** כהלכתן כתב הר"ב ולא פחות מארבע אמות כו' ואליבא דר"ש דמתני' לקמן כו' עכ"ל. ולי נראה לפי פי' הרב תוי"ט בסוף הדיבור חזה בעצמו וז"ל השתא פלוגתייתו דוקא בב' שורות אבל בב' שורות אפי' לרבנן לא הוה כרם דפי' רואין וכו' לא נשארה רק שורה א' וכו' עכ"ל נמצא לחר"ב הוא ג"כ אליבא דרבנן ולאו דוקא אליבא דר"ש דכאן צריך עשרה גפנים לבית סאה וגם נטועין כהלכתן ר"חיינו שתים כנגד שתים וכו' נמצא אם היו נטועין פחות מד' אמות אזי אפילו לרבנן אי אפשר לומר רואין את האמצעים כאילו אינם נמצא לא יהיו עשר גפנים וגם לא יהיו נטועים כהלכתן שתים כנגד שתים לכן צריך דוקא לא פחות מד' אמות כך נראה לי ופשיטא שחרב בעצמו מפרש כן במשנה ב' על דברי חכמים:

אינו כרם. ומרחיק שם טפחים וזורע את השאר דכיון שאין יכול לחרוש בשוורים ביניהם אין שם כרם עליו: וחכ"א כרם. דרואים את האמצעיים כאילו אינם ומצטרפין המיצוים אם יש ביניהם ריוח הראוי להם לפי שדרך בני אדם ליטע שורות רצופות הרבה ביחד ואותן שראוין להתקיים ולהעשות כרם יש אלו כרם והשאר יהיו לעצים הלכך אלו האמצעיים הנטועים בתוך הריוח הראוי להיות בין שורה לשורה רואים אותם כאילו הם עצים בעלמא והמיצוים מצטרפים להיות כרם: **ג** וזורעים לתוכו. לחשיב הפסק ורשות אחרת כיון דעמוק עשרה ורחב ארבעה ומופלג. אבל פחות מעשרה או מד' או אפי' עמוק עשרה ורחב ארבעה ואינו מפולש אלא שהכרם מקיפו משלש רוחות אין זורעים בתוכו שהרי היא כגת שנאלקו בה רבי אליעזר ורבנן לקמן ורבי אליעזר בן יעקב סבר כרבנן דאסרי לזרוע בגת: שוטרה שבכרם. תל גבוה שהשומר עומד עליו לשמור הכרם ורואה למרחוק: זורעים בתוכה. ובהא לא פליגי רבנן על רבי אליעזר לפי שהיא גבוהה ואין לויר הכרם מקיפה אבל בגת שלויר הכרם מקיפה אסרי רבנן וכן הלכה: ואם היה שער כותש. שהסריגים של הגפנים שהן קלויין שער היו מתערבים ומסתבכים למעלה ע"ג השומרה זעג"ז כעלי במכתש: שוורים ארבע אמות כדפרישית ברים פ"ג: **ג** שער כותש. כתב הר"ב

אומר אינו כרם. וחכמים אומרים כרם ורואין את האמצעית כאילו אינן יא): **ג** חריץ שהוא עובר בכרם עמוק עשרה ורחב ארבעה. רבי אליעזר בן יעקב אומר אם היה מפולש מראש הכרם ועד סופו הרי זה נראה כבין שני כרמים יב). וזורעים בתוכו. ואם לאו יג) הרי הוא כגת. והגת שבכרם עמוקה עשרה ורחב ארבעה. רבי אליעזר אומר זורעים בתוכה. וחכמים אוסרים. שומרה שבכרם יד). גבוהה עשרה. ורחבה ארבע. זורעין בתוכה טו). ואם היה שער כותש טו) אסור יז):

גפן

ח"ג. וחכ"א כרם ורואין כל"ל ו"ג וחכ"א רואין. האמצעית ביה' האמצעיות. ב עמוקה עשרה ורחב כ"ה בכה"י אבל בל"ס ורחבה וכ"ה בל"מ וביה'. ארבע בל"מ ארבעה וכ"ה ביה'. בתוכה כל"ס בראשה:

ר"ג. ואם היה שער כותש. כתב הר"ב דכיון שאינו יכול לחרוש בשוורים

מלאכת שלמה

שחלוקין כאן כך הם חלוקים בשכנות קברות ואדרבא התם איכא ע"כ. וחכ"א כרם דרואים את האמצעיים כאילו אינם דכל העומד ליעקר כעקור דמי וחומרא היא נמי כלאים דשב"ש ז"ל. והלכה כחכמים. ורמב"ם פ"ז דה' כלאים סי' ב' פסק כר"ש הסך ממה שפסק כאן בפי' המשנה. וגם שם בכ"מ אני רואה שלגא מלת כרם מדברי חכמים ולא כתב אלא וחכ"א רואין וכו' ומ"מ ממילא משמע דהאי רואין היינו משום דהוי כרם. ופירש"י ז"ל ברים עירובין מעמא דר"ש דאמר אינו כרם הואיל וא"ל כל ארכו בין שורה לשורה לאילן העגלה והוי כיער ומותר בכלאים. וביבמות אני אמר להן ר"ש לחכמים. אותם שאתם אומרים רואין את האמצעיות כאילו אינם הרי הן עוקרו של כרם דאלו הן יותר חשובות הלכך כולהו חשבינן כאילו אינם. וע' ירושל' דפ"ק דשביעית ד' ל"ג. וע' במעוקי יוסף פ' הספינה ד' ר"ב. ופי' הרמב"ם ז"ל ומנין רואין את האמצעיות כאילו אינם פירשו בתלמוד שהוא מותר להלותן ע"ג ארצות מפני שהן כשאר העצים וזה ענין מה שאמר כאילו אינם ופי' להמשיכן ולהטשותן ע"ג הזרעים ע"כ. משמע דגרים מלת כרם בדברי חכמים ודקתני בתר הכי רואין את האמצעיות וכו' מלתא באפי נפשה היא: **ג** מראש הכרם

ועד סופו. אית דגרסי ועד ראשו וכן הגיה ה"ר יהוסף ז"ל: זורעין בתוכה. כלומר בראשה למעלה וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"ז וז"ל שומרה שבכרם אם גבוהה עשרה ורחבה ד' מותר לזרוע בראשה ירק ובצל שלא יהו הסריגים מגעים בה כדי שלא יראה ירק בתוך הכרם מלמעלה ע"כ. וגרסה דגרס בתוכה משום דאית ל' לתנא דכל דבר דרחב ד' וגבוה עשרה אמרי' בי' גוד אסיק ומוקף מחיצות הוא כדאיתא בפ"ק דשבת ולכאי אייך למיתני תוכה. וה"ר יהוסף ז"ל הגיה בראשה. וכתב הרמב"ם ז"ל שם בפרק ז' בל"א במרובעות אבל אם היתה השומרה עגולה צריכה שיהיה בתוכה חגל ד' טפחים כדי שתהי' מופלגת מן הארץ וצריכה עפר על ראשה מלמעלה שלשה טפחים ע"כ והוא מן הירושלמי: בפי' ר"ע ז"ל. ואם הי' שער כותש רבנן וכו'. אמר המלקט צריך למחוק מלת רבנן. ותמה הר"ם ז"ל שהיה התנא לשונו דהכא וגם בפ"ב דפאה קתני שער כותש ובפרקין דלעי' קתני אם ערסן מלמעלה ומאת ערסן בידי אדם וכותש ממילא. וי"מ כאן ובפאה שער כותש שהשומרה עפר הנפרד אסור לפי שפעמים תבוא הרוח ותטלנו ומצאת שומרה פחותה מד' ומעשרה ולכך אסור ע"כ. וגלע"ד דאפשר דערסן דקאמר ר"י הייט

אע"פ

יכין **תפארת ישראל** **יכין**

יא) וחצוניות מצטרפות לריות כרם: יב) של ב' בני אדם. והייטו כרע"ק לעיל [פ"ב מ"ג] ולע"ג דלעיל [פ"ד מ"ג] ה"ל מפולש התם רק להחשיבו הפסק ולא שיהא הוא עצמו כמופסק כי הכא: יג) דחסר שיעור עמקו או רחבו

משנה

דלעיל דאילו לר"מ ור"ש צריך שלא יהו לתיקון שמונה אמות. ומיהו אפשר דהכא אפילו ר"מ ור"ש מודו דשמי שורות אלו אינם כנטועין מתחלה אלא כאילו נחרב באמצען שאנו רואין אותו כחרב מכל לד. אלא אי קשיא הא קשיא דבטיפה נטועה ערטבית דא"ל מאיר סומא וכלה כתבנית הכרמים ה"ז כרם. ופי' הר"ב דנטי הכרמים ע"ז אמה וכתם הא נטוע מעיקרא הוא ולא נחרב ובהא ס"ל לר"מ לעיל דאני בהרחק שמונה: **ב** וחכ"א כרם ורואין. פי' הר"ב משום דרואין ולפ"ז אם אין שם אלא שתי שורות בפחות מד"א מודים חכמים שאינו כרם וכ"כ הרמב"ם בתכונו ותוי"ע לעיל: באילו אינם. כלומר כאילו אינם מן הכרם וכמ כגפן יחידי ובתוך שלשה טפחים מקדבין ומון לשלשה אין מקדשין אבל מקדשין הזרעים שאר הכרם כל שהם בתוך ד' כדאיתא בירושלמי וכ"כ הרא"ש: **ג** אם היה מפולש. לאפוקי אם הכרם מקיפו משלש רוחות אסור כדפי' הר"ב ובכלאי זרעים אפילו מוקף משלש רוחות מותר בשכנות רביעי פתות כמ"ש הר"ב פ"ב מ"י. ומלאה דש"ה לגת דקרי ר"ה מגי בכה"ג שפחות מגד אחד אבל מוקף מכל

משנה

לעיל דאילו לר"מ ור"ש מודו דשמי שורות אלו אינם כנטועין מתחלה אלא כאילו נחרב באמצען שאנו רואין אותו כחרב מכל לד. אלא אי קשיא הא קשיא דבטיפה נטועה ערטבית דא"ל מאיר סומא וכלה כתבנית הכרמים ה"ז כרם. ופי' הר"ב דנטי הכרמים ע"ז אמה וכתם הא נטוע מעיקרא הוא ולא נחרב ובהא ס"ל לר"מ לעיל דאני בהרחק שמונה: **ב** וחכ"א כרם ורואין. פי' הר"ב משום דרואין ולפ"ז אם אין שם אלא שתי שורות בפחות מד"א מודים חכמים שאינו כרם וכ"כ הרמב"ם בתכונו ותוי"ע לעיל: באילו אינם. כלומר כאילו אינם מן הכרם וכמ כגפן יחידי ובתוך שלשה טפחים מקדבין ומון לשלשה אין מקדשין אבל מקדשין הזרעים שאר הכרם כל שהם בתוך ד' כדאיתא בירושלמי וכ"כ הרא"ש: **ג** אם היה מפולש. לאפוקי אם הכרם מקיפו משלש רוחות אסור כדפי' הר"ב ובכלאי זרעים אפילו מוקף משלש רוחות מותר בשכנות רביעי פתות כמ"ש הר"ב פ"ב מ"י. ומלאה דש"ה לגת דקרי ר"ה מגי בכה"ג שפחות מגד אחד אבל מוקף מכל

ראשונה

הרוחות לא דאפילו בכלאי זרעים אסור ולא שמעינן לרבנן בה ר"ל והרי הגת בא לגמר על הארץ ומגלה נמד. ויש לדקדק אם זרעים מקיפין את הכרם משלש רוחות אוסרים ג"כ כמו כרם המקיף או אפשר אין אוסרים דהא קרמת הכרם אוסר עד ע"ז אמה וכה"ג קרמת הזרעים לא אפשר. ולקמן פ"ז מ"ז שמי וחכמים אוסרין. עד שיהא בקרמת ע"ז אמה. הרמב"ם בתכונו פ"ז: שומרה שבכרם גבוה עשרה ורחבה ארבעה. הך רחבה לא דמי לרוחב הריץ וגת דהתם בפתה והכא במשכה דהמפרש הר"ש לעיל פ"ב מ"ח וזהו הפלוק בין שומרה לחריץ דשומרה לא בעינן מגלה הכרם לסופו אלא רוחב ד"ל וה"ה נגד דיש כשומרה בזה אלא שאין דרך לזרוע על ראש הגדר והכא בשומרה אע"ג דהני זרעין בתוכה לא דוקא אלא בזרע בראשה אייני וכ"כ הרמב"ם בתכונו בהדיא וכדפי' בפ"ד מ"ז וכ"מ מפי' הר"ש והר"ב דכאן פירשו שומרה תל ובפ"ק דשיבולין פי' שהיא קוכה השומרים משום דהכא לא מייני תמוכה:

ציונים

וחכ"א. מיי' שם ה"ב פוב ושו"ע שם סעיף נג: **ג** חריץ. מיי' שם ה"כ. טור ושו"ע שם סעיף כ: אוסרים. שם ובכס"ל: שומרה. מיי' שם הכ"ב. טור ושו"ע שם בעיף נב:

תוספות חדשים

משנה א [תוי"ט ד"ה] ונטועות כהלכתן כו' ולענין קושיתו בדברי הר"ב והר"ש י"ל כו' לענין מקח וממכר עכ"ל. ולפענ"ד דלק"מ דהא דרבנן סברי דבנטוע פחות מארבע אמות הוי כרם היינו משום דרואין אמצעיות כאילו אינן כמו שפירשו הר"ש והר"ב שם וגם הרמב"ם בתיבורו שיבש כן

תוס' אנשי שם

תוי"ט ד"ה ונטועות כו' שחזר מפירושו דזורעין כו'. חזרתי על חזרה זו ולא ידעתי לסוף דעת התוי"ט בה שהרי הא בהא תליא דכיון דדעתיה דאיכי למיפקר ממ"ש הרמב"ם רואין את האמצעיות כאילו אינן ומינה דמותר להלותן פל הזרעים דבעקורין דמיין וכ"כ הר"מ מותר להלותן כו' מפני שהם כשאר עצים. ומשום דהא תליא בהא לא אזלינן הר"מ לפרשו בתבונו. (רמ"ז): בתו"ח ד"ה הוי"ם ד"ה ונטועות כו' ולפענ"ד דלק"מ כו'. מ"ש ב"כ גם הרמ"ז וסיים דאי יש חלוק בין רואין דהכא לההיא יקשה להר"מ פסק דב"ב וכ"ש לדברי הר"י החם דהתם דמכלאים ילפינן לשיעור קציר ע"ש: **ב** בשנה שהוא נטוע לא הי הטעם בכל הנהו דלעיל. משום דאפילו לרבנן אין דעתו לנטיעה קיימת דאי לא שביר ליהוי לעיבי וכ"ש לר"ש דסבר דלא נטע אינשי בהכ"ג וכן לעיל בערבוביא אין דרך לנטוע כך אלא דאיקרי ונטע. (רמ"ז): בר"ב ד"ה אינו כרם כו' לחרוש בשוורים. כ"כ רש"י בעירובין ג. ולע"ד ק' דלא משמע הכי בשלבי המוכר פירות דאמרינן דטעמייהו דרבנן דנטעי אינשי בהכ"ג ודשבר שבר ולא שבר ליהוי לעיבי ומדבריו נראה דטעמא דר"ש משום שוברא הוא וסר"מ כ' וז"ל פחות מד"א דוחקות זא"ז ומפסידות אלו לאלו ע"כ ועוד גם בגפן יחידית לגבי ר"ש ר"ל לחריש וזה לא שמענו. (רמ"ז): ד"ה וחכ"א כו' הלכך כו'. ומשום דמסתמא לא יוכלו להתקיים האמצעיות שדחוקות בין ב' השורות מש"ה המשך לישנא דהלכך א"ש. (רמ"ז): **ג** בשנה ראב"ז אומר כו'. הר"מ בפי' כ' דאין הלכה כראב"ז ול"ל שהוא ס"ם דמתבונו פסק כראב"ז ולא נמצא חולק עליו. (ע"ת): שומרה כו'. ע' כס' מ"ש שדחק לפרש מלת בתוכה שיהיה כמו בראשה. וע"ש

מ"ש

ס"ב שהעריגים של הגפנים שהם קרוים שער [כמ"ש בפ"ב דפאה משנה ג] היו מתערבים וכו'. וכ"כ הר"ש. וכ' דהייט דאמר ר"י בפרק דלעיל משנה ז אם עירסן. ודבר תימה הוא שפירש לשונו. ושמא עירסן בידי אדם וכותב ממילא ע"כ: **ד' רבי יוסי** אומר אם אין שם ד' אמות לא יביא זרע לשם. כתב הר"ב כדין מחול הכרם דפירקין דלעיל דנתן ארבע אמות לעבודת הכרם. ותימה דא"כ לריך שיהיה יותר מארבע אמות דלריך שיהיה רחוק ארבע אמות. וכי תימא דאין הכי נמי. אין זה במשמע לשון הר"ב ועוד דהוה ליה לכתוב שהם כדין עבודת הכרם דמרחיק ארבע אמות. אבל לשון הרמב"ם כך הוא ור"י אוסר עד שיהא בגת ארבע אמות ואז ירחיק מן הגפן שאה טפחים וזורע את המותר במחול הכרם וקרחת הכרם ע"כ. מדמה להו למחול וקרחת כי היכי דמלריך התם שאה עשר אמה אז י"ב וכי הוו הכי סגי מיהא להרחיק רק ארבע אמות ושיזרע המותר. והכא נמי דלוותה שלריך שיעור ארבע אמות אבל כי הוו הכי אינו חייב להרחיק רק שאה טפחים וזורע המותר. ולשון הר"ש אבל בשיש ארבע אמות סגי בהרחקת שאה. כמו ערים דבלר גדר לר"י בן עורי כמו שאפרש בפ"ו ע"כ: **והבית** שבכרם זורעין בתוכו. כתב הר"ב ולא אמרינן הואיל והגפנים וכו' אין המחיצות מועילות. וכאילו אויר הכרם מקוף הזרע שבבית וגרע מבומירה. וכתב הר"ש בירושלמי דרים לה מקרא ר' שמואל בשם רבי אבין ובבתי כלאים החבאו (ישעיה מב) בית שמחביאין בו את הכלאים ע"כ. ולהרמב"ם פירש אחר בחבורו:

מלאכת שלמה

אמר

אע"פ שאינם מעורבין יותר מדאי כמו שער כותש כדרך כל עושי ערים. ובירוש' דפאה מיבעיא לן אי בעינן כותש ע"ג הגדר פי' שיהיו נטויין ע"ג הגדר וכותשין אותו שמחלידין הכותל ומעלה אבל אם כותשין הענפים למעלה אז"ל וכותש לשון מריב וחולק כמו מתכתשת לא בלא דברלאשית רבה ואסיקנא התם דאפי' השער כותש אסור וכ"ש הגדר כותש וסכא מפני שהן נפים ואין לענפיהם כח לעמוד בפ"ע פשיטא דנוטין ע"ג השומרה ממש קאמר ומש"ה לא מיבעיא ל"ה הכא כן פי' הר"ש שיריי"ן ז"ל וע' בהר"ש ז"ל. ובירוש' תני א"ל ר"א אי אתם מודים לי שאמק כנבוה. א"ל הן אלא שאויר הכרם מקוף. פירוש דאיכא כרם מהאי גיסא וכרם מהאי גיסא. מסתברא ר"א יודה לרא"י. דאב"י לא יודה לר"א. פי' ר"א דנת יודה לרא"י גבי חריץ. דהא אית לי' לר"א שהם דהוה ר"א בן הורקנוס שעמוק כנבוה. וה"ש דנת אע"ג דאינו מפולש וכ"ש גבי חריץ דאיכא תרתי. דאב"י לא יודה לר"א דגבי גת מקוף לו הכרם מארבע רוחותיו: **ד' גפן שהיא נטועה בגת או בנקע** וכו'. מלאתי שפי' רש"י ז"ל בסוכה פ' הישן ד' כ"ה גבי שבת בתל שהוא גבוה וכו' וכן בנקע שהוא עמוק עשרה וכו' מהלך את כולה וחולה לה אלפים אמה. פי' וכן בנקע גומא העשויה משבת ימי בראשית ווליא"ה ע"כ.

ד' נקע. בקעים שבשדות בעין נומות: **נותנים לה עבודתה**. שאה טפחים שזו היא עבודת גפן יחידית: **וזורע את המותר**. ולא אמרינן דמיחזי ככלאים כיון שהגפן והזרעים בתוך הגת או בתוך הנקע: אם אין שם ד"א אסור. כדין מחול הכרם דפרקין דלעיל דנתן ארבע אמות לעבודת הכרם ואין הלכה כר' יוסי: **והבית שבכרם**. שבבתים הבית יש גפנים: זורעים בתוכו. ולא אמרינן הואיל והגפנים מקיפים אותו מארבע רוחותיו אין המחיצות מועילות: הטמע

ד' גפן שהיא נטועה בגת או בנקע (יח). **נותנין לה עבודתה** (יט). **וזורע את המותר** (כ). **רבי יוסי אומר אם אין שם ארבע אמות** (כא) **לא יביא זרע לשם** (כב). **והבית שבכרם זורעין בתוכו** (כג): הנוטע

יכין תפארת ישראל בועז

שאסור לכתחילה לזרוע תחת הענפים המסובכים. ול"ם היה נ"ל דסתם אינו כערים. דלא כהר"ש ורתו"ע. דערים הייט שמוחזים הענפים בסבך ממעל לשום דבר. אבל כותש הייט שמסובך הירק עם הענפי גפנים. ואסור משום דכל עיקר היתר בריסא הייט רק מדאין אויר הכרם מקיפו. משא"כ במסובכים יחד. אח"כ מצאתי שגם הרמב"ם [פ"ז מכלאים הכ"ב] פי' כותש שנענעים הענפים בירק. וכן העתיק בש"ע [נ"ז סנ"ב]. וכן כדבריו יש לפרש נמי בפאה [פ"ב מ"ג] (א) : יח) נומת : יט) ו' טפחים : כ) בהגומה. ול"א דגומה מלרף לגפן ולהזרע : כא) ר"ל כל רוחב הגת : כב) ובים ד"א סגי במרחיק שאה טפחים [אב"י ועי' כס"מ פ"ז דכלאים הל"ה דפירש דלריך הרחקה ד"א] : כג) אף הגפנים סביב מבחוץ. דכיון דמקורה אין כאן תערובות כלל. ואפילו שוככים הגפנים על גג הבית שרי מה"ט:

משנה ראשונה

אמר

ד' **וזורע** את המותר. וכתב הרמב"ם בתורו פ"ז ואם היה הנקע עמוק עשרה וכתב בשפתו לתעלה אלבעה אסור לזרוע בתוכו אע"פ שהרחיק שאה ע"כ. וכ"ל שיעה לו זה מהא דאיתא בתוספתא הטושה מחילה לגפן גבוה עשרה וכתב אלבעה ביעל שאה טפחים שבגפן ע"כ וכתבו הרמב"ם שם בפיפא דהך דנקע. וממנה אנו למדין לנקע שבשדות עמוק עשרה וכתב ד' הרי הדפנות של הנקע שגבוהין עשרה לא גריעי ממחילה ואוקמין. ולא כמ"ש הכ"מ דהך דנקע לתלה מגת דלעיל כשעמוקה עשרה ולחבא ד' תבמים אוקמין עכ"ד. ודברי תימה הם דהתם משום דאיר הכרם המקוף למעלה ואינו ענין לכאן ואדרבה התם אע"פ שעמוקה עשרה אתר דאסור וכ"ש בפחות. והכא דוקא שמוקה.

ד' גפן. מיי' שם הכ"ד. עור ושו"ע שם סעיף גד: לא יביא. שם סעיף גז: והבית. מיי' שם הכ"ג עור ושו"ע שם סעיף גג:

תוספות חדשים

כן נחזר ממה שפירש בפירושו כמ"ש התוי"ע ואיכ לפ"ז בכרם שחרב גם אליבא דרבנן ל"ל שאין נטועות בפחות מד' אמות דהא בעינן עשר גפנים בית סאה ולא בגטועות פחות מד' אמות ונימא דאין המחיצות כלום אין אחי יותסר מעשר ולפש"ד פשוט הוא. (הר"ן):

תוספות רע"ק

פ"ה משנה ג [אות יח] בתוי"ט ד"ה שיער בותש. וכותש ממילא ע"כ) וכתב עוד

תוס' אנשי שם

מ"ש בשם הרמב"ם בד"א ס' חלל ד' טפחים כו' וכ"ל דחלל ד"ט ר"ל בגופה. ודברי הרמב"ם אלו המה מסירושלמי ועמ"ש בשאה דלק' לענין בית. אבל לענ"ד לכאורה ברור שאם לא היה בגרסת רבותינו בראשה ודאי לא היו דוחקים את עצמם להוציא מלת בתוכה מתמתוה ושיו מע' מבארינו לענין לזרוע בתוכה כמו בבית בשאה דלקמן וגם בירושלמי היה מתיישב יותר אם יתפרש לענין בתוכה וס"ק דאע"ג דסגי בארוחב השומרה ד"ט היינו דוקא במרובעת אבל בעיגולה ל"ל שיהא חללה בפנים ד"ט על ד"ט ובלא"ה אסור לזרוע בתוכה. ורק משום שהיה גרסתם בשאתינו בראשה הוכרחו לפרש דגם הירושל' לענין לזרוע בראשה קאמר. ועיין: **ד' תוי"ט ד"ה רבי** יוסי כו' ותימה כו'. אין זה מן המתמיהים דמ"ש הר"ב דנתן ד"א לא קאי הכא אלא למחול ולא הר"ב להסביר קצת דברי ר"י במה שמריך שיהיה מקום פנוי ד"א משום דכיון שהגפן נטועה בתוכה נמצא כותלי הגת כעין גדר לגפן ודומה למחול ומשום דפשיטא ליה דא"ל כ"א הרחקה ו"מ מ"ה לא פי' אבל מעולם לא עלה על דעתו שיעתרך רחוק ד"א מן הגפן דהא בהדיא קתני אם אין שם ד"א ושם כ"ל בכל המקום. (רמ"ז): בר"ב ד"ה **זורעים** כו' אין המחיצות מועילות. ז"ל הרא"ש ותמוה לי-מאי קמ"ל אפילו אלגדר סומכין זרעים מכאן וגפן מכאן כ"ש בבית מוקף מחיצות ואי אמרינן דמקום שהוא מוקף גדר מד' רוחות ושומד בתמצע שכרם והקישו הכרם להוי בגת ואסור ולא דמי לשומרה דהתם הזרעים נטועים מן הגפן ואין אויר הכרם מקיפו א"ש דאע"ג דגדר אסור בבית מוחר. ע"כ: **תוי"ט ד"ה והבית** כו' להרמב"ם פי' אחר כו'.

אמר

ואי' בפ' מי שהוציאוהו ד' כ' אלא שאם כתוב וכן בנקעה ומעות הוא שם ושם לא פי' רש"י ז"ל דבר. וברמב"ם שם פ"ז סי' כ"ג כ"ל כתב ואם הי' עמוק עשרה וסי' רוחב שפת התרין למעלה ד' אסור לזרוע בתוכו אע"פ שהרחיק שאה ע"כ. ופי' הר"ש והרא"ש ז"ל ע"פ הירוש' דמתני' מיירי בגת ונקע ראתנן נ"מ ואתרוכין ב' וג' אמות ונותנין לה עבודתה הייטו ו"מ לאורך וזורע את המותר ולרוחב משלים ארבעה (ס"א שאה) טפחים וזורע מיד בתוך אבל אם אינם רחבין שאה הו"ל כשתוש ולריך ליתן לכל רוח ו"מ כדי עבודת גפן יחידית ע"כ. וכ' הר"ש ז"ל דיש ספרים שכתוב כאן נותנין לה עבודתה ד' אמות ושבוש הוא ע"כ ובמקום אחר מצאתי תורף לשונם של הר"ש והרא"ש ז"ל כך נותנין לה עבודתה דהייטו שאה טפחים. ומשמע דמצטרפין המקום הפנוי למעה ועליו מוסיפין התשלום למעלה עד ו"מ. ומפ' בירוש' וכגון דאיכא משאה עד ארבעה למטה אז משלים הד' מלמעלה להשלים שאה ולא פחות דלא חשיב מקום פחות מד' אבל אי אית שלמטה פחות משאה אז כלום הוא ואותנין כל השאה למעלה ע"כ. אבל הרמב"ם ז"ל ס"ל דהאי ירוש' לא קאי אריאה רק אפיאה דהבית שבכרם וכמו שפסק שם פ"ז ז"ל הבית שבכרם אם הי' יותר משלש על שלש טפחים. זורעין בתוכו ירק ואם היה פחות משלשה ה"ה כשתוש ע"כ: כתב

ד' נקע. בקעים שבשדות בעין נומות: **נותנים לה עבודתה**. שאה טפחים שזו היא עבודת גפן יחידית: **וזורע את המותר**. ולא אמרינן דמיחזי ככלאים כיון שהגפן והזרעים בתוך הגת או בתוך הנקע: אם אין שם ד"א אסור. כדין מחול הכרם דפרקין דלעיל דנתן ארבע אמות לעבודת הכרם ואין הלכה כר' יוסי: **והבית שבכרם**. שבבתים הבית יש גפנים: זורעים בתוכו. ולא אמרינן הואיל והגפנים מקיפים אותו מארבע רוחותיו אין המחיצות מועילות: הטמע

ד' גפן שהיא נטועה בגת או בנקע (יח). **נותנין לה עבודתה** (יט). **וזורע את המותר** (כ). **רבי יוסי אומר אם אין שם ארבע אמות** (כא) **לא יביא זרע לשם** (כב). **והבית שבכרם זורעין בתוכו** (כג): הנוטע

אמר יום טוב ראיתי כי טוב. שבתחלה אפרש המשנה בלשון קצרה כדי שתהא מפורשת לכל במעט עיון. ואח"כ אעתיק לשון הרמב"ם בפירושו ואציע ביאורו ולא כאחר באו בדפוס הכסף משנה כי שם בלבלו המדפיסים ולא עלו בידם כהוגן. ואח"כ אבאר לאותם אחת לאחת בבאור מספיק מאד וממילא רוואה שמעתתא שדברי הר"ם מעותתא כבוד ובמקומו מונח הם בטלים במקום הזה לא שרירין ולא קיימין. ואחרי כללות הכל. הנני יוסיף להפליא על דברי הרמב"ם מה שגם בעיני כל משכיל יפלא הפלא ופלא. ואזכיר גם דברי הראב"ד ופירושו ומה שיש להשיב גם עליו. ותדע לך תשכיל מן מולא ותכלית הדברים. מה ראיתי על ככה ומה הגיע אלי שפירשתי המשנה במעט אחר מפירושיהם. ואתה תבחר ותקרב: **ה הנוטע**. או מקיים.

ר"ע מברטנורה

ה הנוטע ירק בכרם. פירוש משנה זו פירשתי למעה בסוף זה הקונטרס: א"ה בכל הדפוסים לא נמצא הפי' הזה בסוף הקונט' ועתה כאשר אזכיר לאור הס' מלאכת שלמה מצאתו בו העתק הפי' הזה של הרע"ב עם הגהותיו. ולמען תהיה תורה ה' תמימה הדפסתיהו פה על המקום הראוי לו:

הנוטע ירק בכרם או מקיים. שרוהו שומה ויניחהו: חרי זה מקדש וכו'. כלל משנתינו הוא שלשולם מקדש ט"ז אמה לכל רוח ענוגות ואע"ג דתנן לעיל הזורע ארבע אמות של עבודת הכרם אינו מקדש אלא שתי שורות היכא דזורע בין הגפנים מקדש ט"ז כשיעור כרם גדול דמשערינן עד שש עשרה. אמנם איזה כרם שיהיה מרובע ל"ב אמות על ל"ב אמות והירק נטוע בנקודת אמצעיתו כשנעגל בתוכו ענגול יהיה הקיפו בלעגות המרובע ויהיה אלכסונו ל"ב אמות יתקדש הענגול כולו שהוא שש עשרה אמה לכל רוח מן הירק. והנה אם הגפנים נטועות על ארבע ארבע פירש שיש מלאכת שלמה

ה כתב ר"ע ז"ל. הנוטע ירק בכרם פי' משנה זו פירשתי למעה בסוף זה הקונט"ע"כ והא לך כל לשון פירושו ז"ל הנוטע ירק כו' א). ל' הה"ר יהוסף ז"ל במשנה זו. אימתי זמנן שהן נטועות על ד' ד' כו'. פי' משנה זו לפי דברי הירו' כך הוא פי' אם יש בכאן כרם של כמה שורות וכל נפן רחוקה מחבירתה ד' אמות או ה'. והנה כשהוא נותן ירק באמצע הכרם סביב גפן א' הוא מקדש סביב אותו [הירק] ט"ז אמה לכל רוח ולא יותר והנה כשהן נטועים על (ה' ה')[ד' ד'] אמות להיינו שהאויר שבין שורה לחבירתה הוא ד"א וכן בין כל גפן לחבירו הרי אינו יכול לקדש אלא ג' שורות בכל צד והרי הן שלש מכאן וג' מכאן וא' באמצע הרי ז' שורות אבל יותר אינו מקדש כי מגפן האמצעית עד הסמוכה לה יש אויר ד' אמות ומזו לשניה כ"כ ד"א וכן מזו לשלישית הרי יש ביניהן י"ב אמות בלעדי מקום הגפנים שהן חצי אמה או פחות והרי אינו אוסר לו שום שורה אחרת כי היא רחוקה יותר מט"ז אמה. וכן על ה' ה' כשהן נטועים על ה' ה' א"א לקדש אלא שלש שורות לכל צד שהן ז' גפנים על ז' גפנים שהן מ"ט גפנים. והנה אותם הגפנים שהן בקרן זוית ג"כ אינם מתקדשות כי הן רחוקים יותר מט"ז אמות בעבור האלכסון שלהם הרי השאר שם מ"ה גפנים. וא"ל שלף על פי שאמרה המשנה שכשהן נטועות על ד' ד' או על ה' ה' שמקדש מ"ה גפנים מ"מ אינו שוה הנוטע על ד' ד' לנוטע על ה' ה'. כי הנוטע על ד' ד' פעמים שהוא מקדש יותר ממ"ה גפנים כגון שנטע ירק סביב הגפן האמצעית ברוחב אמה או שתי אמות או יותר שאז הוא מקדש ט' שורות וכן כשהן נטועות על ה' ה' פעמים שהוא מקדש פחות ממ"ה גפנים כגון כשיש ירק מעט סביב הגפן האמצעית שאז אינו מקדש אלא ל"ז גפנים כי השתי גפנים שהן משני צדי כל קרן זוית הם ג"כ רחוקים מהירק יותר מט"ז אמה כי הם רחוקים מהגפן האמצעית ט"ו בלעדי האלכסון ויש להם אלכסון של עשר על עשר שהוא ד' אמות הרי הם רחוקים י"ו אמה ב) א"כ אינו דומה הנוטע על ד' לנוטע על ה'. אבל הכנת המשנה כך היא כי הנוטע על ד' א"א שיקדש פחות ממ"ה והנוטע על ה' א"א יותר ג) אלא א"כ הי' נטוע כו'. ע"כ. וע' ברמב"ם רפ"ו כי הפירוש שהביא מהרי"ק ז"ל בשם ה"ר ישראל שהא בעל יסוד עולם שהשיב להרא"ם ז"ל הוא הפי' שתפס ג"כ ר"ע ז"ל לעיקר. אלא החכם הר"ם שיריני"ו ז"ל הקשה שתי קושיות גם על פי' זה ובסוף דבריו ז"ל כ' וראיתי שהרמב"ם ז"ל פסק דכל גפן שתפול תוך מ' אמה ה"ה מתקדשת וא"כ קשה מאד כשנטועות ד' על ד' אמאי תני מ"ה טובא הוו לכך גראה לי דבריה כפשטן* דבריהא לא תני ט"ז אמה לכל רוח ואינו אוסר אלא י"ב לכל רוח מלבד מקום הכרתין.ובה' על ה' אוסר ט"ן לכל רוח מלבד מקום הגהה. ל"ל שי"ל והדר קתני הכרתין והדר אוסר* דבשם ושבע אוסר: שם עשרה. ופעמא

ה הנוטע ירק בכרם. או מקיים. אימתי זה מקדש כה) ארבעים וחמשה גפנים כו).

ה"ג. ה מקיים נ"ומ"ל המקיים. וחמשה נ"ומ"ל וחמשה.

עד שהוסיף במאתים כדלקמן וכ"כ הרמב"ם בחבורו פ"ו: מקדש. ויפרפו.לשון כן תקדם: ארבעים וחמשה גפנים.סתם כרם נטוע על ארבע ארבע שכל שורה של גפנים רחוקה מחבירתה ד"א ותנן בסיפא דמקדש ט"ז אמה לכל רוח ענגולות ולא מרובעות ומפרש בירוש' והא שתהא האמצעי ענגולה ירק כלומר שסביב הגפן האמצעי נטוע הירק בענגול ונמצא שכשמקדש ט"ז אמות לכל רוח ובענגול שהענגול ההוא המקודם יהיה מחזיק ל"ב אמה על ל"ב אמה. ובמרחק כזה נטועים גפנים ט' שורות על ט' שורות ובינייהם ח' מרחקים שכל אחד ד' אמות. אבל מפני שהקדום בענגול ולא במרובע על כן כל ד' שורות החצוצות לא יהיו בתוך הקדום ושאמרו א"כ בתוך הענגול רק ז' שורות על

דמלתא דנקטינן לעיל דשיעור עבודה של חוץ לכרם ד"א ותו לא דתנן הזורע ד"א שבכרם בש"א קידש שורה א' ובה"א קידש שתי שורות ושיעור כרם פעמים ח' אמות פעמים מושך עד ט"ז ולא ט"ז של אויר אלא עם הגפנים ומפי לא הגהה. כפ"ג דתוספת נטועים: בדתניא* בתוספתא שתים כשל שתים מד' אמות ועד ח'. וזנב מד"א ועד ח'. ותניא לעיל בירוש' דשיעור כרם ג' כנגד ג' והא דאמרי' אחת ועלאה זנב הא אמרי' לעיל דהעבודה מודלין בקו ישר ולא פליגין בדייתות אהדדי: ים אחרת כנגדה* וא"כ כשזרע סביב הגפן האמצעית ירק ויש בין גפן לגפן ד' חוץ מהיציקר אהא ד' שתופס מהן הירק משהו הייטו ד' של עבודת הכרם ואסרינן ג' שורות סביבה שהוא שיעור כרם של ג' ג' וכיון דכשיעור י"ב מן הירק* יש שיעור עבודה וכרם סביבה אין לאסור עוד. והי"ט דלא אמרי' אלא מ"ה גפנים דיהבי לי' כרם למזרח וכרם למערב [אוני ל"ל ג"כ וכרם לצפון] וכרם לדרום ובגפן הזוית שטלית דמו לענולות. דכי היכי דכי זרע חוץ לכרם תופס העבודה ועוד שיעור כרם לכל מקום שיוכל להגיע הכי נמי הכא. ומש"ה בעינן שתהא האמצעית

הגהה. פי' ג"כ אע"פ שמצד הזוית אין שם נדרך אלכסון כ"א שתי שורות מ"מ הרי יש שם י"ב אמה: בש"ז אמה ואע"ג דאין הירק חוץ עבודה אלא תוך הכרם וממקום נטיעת הגהה. פי' לפי שהכרם הגדול הוא ט"ז אמה עם מקום הגפנים וכבר שהוא ט"ו אמה שהן ג' אוירין של ה' ה' אין כאן עבודת הכרם: דלעי' כל שלש שורות מתקדשין אבל כי נטועות שורות בתרך כרם אפי' שמנה ממקום כרם* דהא הוו י"ח אמות ממקום הירק* ואין לך כרם בעולם דהייטו ג' כנגד ג' היותר מרוב אלא הרבו י"ו אמה ועבודתו ד"א ואינו הכא מן הגפן שסביבה ירק על הגפנים ז'(ג' דל"ל ו')אמות ומשום עבודה ליכא למימר דלא אשכחן עבודה אלא ד"א ופפי לא

ענולה ירק שיהא שוה כל הרחוקות של הקידוש* ושעמא דה' על ה' הייטו דאכתי חוץ למקום הירק נכנסות ג' שורות דהוו שיעור כרם* בש"ז אמה* ולא מישע אלא נפן הזוית זתו לא משעמא שם על שם אין נכנסות ג' הגהה. גראה יקר לא שמא ר"ל ממקום שרייטו נומר שהוא כרם ונפני שאין כאן עבודה: הגהה. פי' דבשלשה אויירין של שם שם אין ח"מ אמות:

הגהה. פי' לפי שהכרם הגדול הוא ט"ז אמה עם מקום הגפנים וכבר שהוא ט"ו אמה שהן ג' אוירין של ה' ה' אין כאן עבודת הכרם: עמודה ים שם כרם גדול

הגהה. כל המקום של הרב ז"ל בקונט' כי נד' על ד' ים שם כרם קטן ועבודת הכרם ד' אמות בחוץ שלש שורות דהייטו י"ב אמה גם בה' על ה' אע"פ שאין שם עמודה ים שם כרם גדול

ג' שורות דהייטו ט"ו אמות שהוא כל מקום המ"ה גפנים המתקדשות בין כשהם ד' על ד' בין כשהן ה' על ה' ולזה לא נקט תנא בריש' ט"ז אמה לכל רוח כיון שי"ל כרם ועבודתו ג' שורות או כרם בשורות אבל בסיפא דלא מצי למנקט שיעור כרם ג' שורות לא כרם קטן ולא כרם גדול לא עם עבודה ולא בלתי עבודה שאין ככנסות ג' שורות בתוך כרם ר"ל בשיעור כרם דהייטו ט"ז אלא בו' על ו' יש יותר ג' אמות ובו' על ז' יש שם אמה ח' (ל' דל"ל ה' אמות) יהיה מכרם ועבודתו לכי נקט לשון ט"ז אמה שהוא שיעור כרם היותר גדול:

הגהה. פי' ממקום הירק: בעמעמא דה' ה' הייטו לאכתי חוץ למקום הירק נכנסות ג' שורות הגהה. ר"ל כרם גדול עם מקום הגפנים:

הגהה. פי' כל ג' שורות מתקדשין כרמפרש ואזיל:

שם שם אין נכנסות ג' הגהה. גראה יקר לא שמא ר"ל ממקום שרייטו נומר שהוא כרם ונפני שאין כאן עבודה: הגהה. פי' דבשלשה אויירין של שם שם אין ח"מ אמות:

ציונים

ה הנוטע. מוי' שם פ"ב ה"ח. וש"ר ה"ח ג'. שו' רש"ש שם פ"ט ד' יט:

תוספות רע"ק

עוד ו"מ כאן ובפאת שער כותש עפר הנפרד ונכתש ולפיזמים הרות מפזרו והוי כפרות מארבעה ועשרת ובירושלמי מפרש זכו':

תוס' אנשי שם

א"ה לא זכיתי להבין כי לא מצאתי בדבריו כתבו פוס סמן לפי' אחר. וע"ש שכ' אם היה יותר מג' על ג' עפחים עד ד' זורעין בתוכו כו'. והוא מהירושל' ותמוה מאי עד ד' דקאמר דהא כ"ש אם היה ד' או יותר מד' דמותר דרק פחות מג' אסור ולכאורה כונת הירושל' הוא כן שאם החגל הוא פחות מג' על ג' אסור אף שמכוון בגירוף עודי הכתלים הוא יותר מד' על ד' ואם החגל הוא ג' או יותר מג' עד פחות מד' אז צריך ששני הכתלים יגיעו לד' ואם החגל ד' זורע מיד. וע"ש:

משנה ראשונה

מן הגפן ואין אויר הכרם מקיפו. אחי שפיר דאף על גב דבגדל אסור בבית מותר ע"כ. ומדברי הרמב"ם נחי ממש כך שכתב בתחומו פ"ז שאם הביא שבכרם אין בו שלשה גפנים הוי כסתום ואסור לזרוע בו ע"כ. משמע דבמקום שבכרם תקיף לא מהני גדר להפסיק דהא אי תשבת לבית כסתום בלי מגדר לא הוי ואפילו הכי אסור: **ה הנוטע** ירק בכרם. בשני מיני ירק מיירי דהא בעינן בלאים בכרמן כדפי' הכ"ב בפפ"ק ואע"ג דשם כתב דבעינן נמי שזרען כאחת במפולת יד. היינו לחיוב מלקות אבל בקידוש אלא במפולת יד נמי מקדש. כ"כ בכ"מ בשם הר"ן:

א) א"ה ואמנו שבמנהגו על מקומו הראוי לו בפי' הר"ב. ב) א"ה אין התשבון מדוקדק כי האלכסון הוא מעשר על ע"ו שהוא י"ח בקירוב כמו שכתב התי"ט: ג) א"ה דאפי' זרע הרבה סביב הגפן האמצעי אם אך העגולה של הירק אינה מקפת אלא ד' הגפנים שמאחרבעה לדי הגפן האמצעי אין אלכסון העגולה אחוך מה' אמות ממרכז הגפן האמצעי והאלכסון שבין הגפן האמצעי עד הגפן שבזוית הוא אלכסון מרובע ע"ו על ע"ו שעולה כ"א במ"ש הרי"ש ופפ מקום הגפנים עצמן יותר מכ"א ואלא מזה שבגרשון ה' אמות הירק עד הגפן שבזוית יותר מפ"ז:

בד) לו תפילו נטע הירק ואח"כ הגפן. והוסיף הירק חלק ר' ממה שגדל בהיתר והעגבים כבר היו גדולים כפול הלבן: בה) נאחר בהגהה: כו) ר"ל מאסר

הָיָה בְּרֹב ד"ה הָרֵי זֶה כו' זכ' הרא"ש ז"ל ק"ל כי.ר"ע שהרי הע"ז אמה מתחילין ממרכז הגפן החמלעי שבשורה החמלעית וכלין במרכז הגפן החמלעי שבשורה התיתונה ומ"מ תני הגפן בתוך הטיגול: כא"ר בלא עיקר הגפנים. ולפ"ז ל"ל שעודי כל גפן לא יגיע לתני אמה שאם היה עודני תני אמה לא היו נכנסות בתוך הטיגול גם הגפנים הסמוכים אל הזוית כי הרי הוצא מן המרכז אליהם יהיה לפ"ז אלכסון מרובע י"ג ומתחא על ע'. ולרוף ב' המרובעים הנעשים על ב' אלעותיו הוא רפ"ו. וכיון וגדלו הוא יותר מע"ז שמרובע ע"ז הוא רל"ו.ומ"ש בסמוך שבטוע ה' על ה' הטיגול הנלכסות בתוך הטיגולה ל"ז. זה דוקא אם נתשב

א) א"ה לא זכיתי להבין דברי הרפ"ש ז"ל גם אחרי שהמגיה ביאר דבריו ותכן כוונתו בקלה בשני הגרסות כפולות. כי לפי היסוד שהביא מהא דב"ה דקידש שתי שורו' לא שמענו אלא שמקדש אלא כנגד אלא שהוא ב' שורות של אלא אלא לו ג' שורות של ב' ב'. וא"כ אע"ג דומיא דבבגל דלא ידענו מהיכן נמצה לו הגפנים לחבלום הכרם עם זה שאחר בשכול הירק הלבן אחרי' בכל לד כל גפן שיוכל להצרף עם הגפן הנאסר מחמת הירק על תולר כרם כמ"ש הרא"ש שם. מ"מ הגפנים הסמוכים אל הזוית לא יוכלו בשום אופן להצטרף עם הגפן הנאסר מחמת הירק לחבלום שיעור כרם כמבואר למעיין. ומדוע איפה יאסרו בטעויים על ה' ה' ברחוקים מהגפן החמלעי יותר מע"ז יותר מהגפן שבזוית עלמו. ואולי ס"ל דבזורע תוך הכרם החמירו לאסור רבוע של ג' על ג' בכל לד ועיין. גם התירון שכ' המחבר ז"ל על הקושיא בעל הרמב"ם ז"ל נמנה ממני לא אוכל לה ואולי יש בה ע"ש:

יכין

אפשר שיאסרו מ"ה גפנים ולא יותר. דבטעויים ע' על ע' שורות. וכל גפן רחוק מחבירו ד"א לכל לד כזה* והירק נטוע אצל הגפן החמלעי. הנה ירק זה אוסר כל גפן שבטע"א שלו סביב. ואם תעשה טיגול סביב המרכז מקום הירק. שיהיה ממקום הירק ע"ז אמה לכל רוח. לא יהיה תוך הטיגול כ"א מ"ה גפנים. דהרי ד' שורות החיצונות היו חוץ לטיגול. נשארו ז' על ז' שורות החמלעיות. שהן מ"ע גפנים. ומהן לא יאסרו רק מ"ה גפנים. וד' גפנים שבזוית חוץ לע"ז אמה מהירק. דהרי כלל בידינו. כל אמה בריבוע. אמה וב' חומשין באלכסון. ומדים מגפן לחבירו ד' אמות. נמצא אלכסון שמגפן לחבירו. ה' אמות וג' חומשין וא"כ מהירק שבמרכז עד הגפן שבזוית. שיש ג' אלכסונים. והוא ג' פעמים. ה' אמות וג' חומשין שהן יחד ע"ז אמות וד' חומשין. לכן באמת נראה בהגיור הזה. שד' גפנים שבזוית נפלו חוץ לטגול. מההן ממקום הירק יותר מע"ז אמה. ולא יאסרו. נשארו מ"ה גפנים שבתוך הטגול שנאסרו. ואילה"ק עכ"פ הא"ל למיסר עוד ד' גפנים בשורה ע' במקום שנגע שם הטיגול החמלע בהגפן המסומן בהגיור בתמונה זו ⊙. דהרי ד' גפנים הללו עומדים בקלה הע"ז אמה מהכרם. י"ל כיון

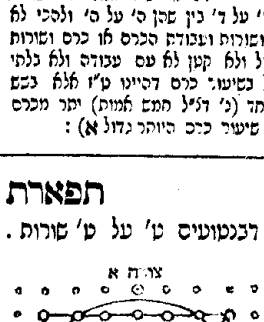

שגנע הגפן עומד חוץ להע"ז אמות. אע"פ שמונע בקלה הע"ז אמה אינו נאסר. ואילה"ק עוד הרי כבר תניגן [פ"ד מ"ה]. דאינו אוסר [אב"י מקדש] הירק בכרם רק ב' שורות. דהיינו ח' אמות והכא אמרי' דאוסר עד ע"ז אמות. י"ל התם היינו בנטע הירק חוץ מהשורות. משא"כ הכא דהירק מוקף מהשורות לכל לד. הו"ל כקרחת הכרם לעיל רפ"ד דלריך שיהיה ע"ז אמות רווח בין הירק לכרם: בו) אף דכשנטועין על ה' ה' אמות. לא יאסרו מן ז' שורות הפנימיות רק ל"ז גפנים. דהרי לא נאסרו רק אותן גפנים שתוך ע"ז אמה מהירק. והרי כשנטועין על ה' ה' אמות יפול מהז' שורות הפנימיות. ג' לכל קרן חוץ לטיגול. כאשר תראה בציור ב' כזה דמדהשתא כל גפן רחוק מחבירו ה' אמות. א"כ לפי הכלל שאמרנו לעיל. יהיה כאן אלכסון שמגפן לחבירו ה' אמות וי' חומשין. נמצא ב' האלכסונים שמהירק עד הגפן שעל נקודת ג. הוא ב"פ ה' אמות וי' חומשין. שהם יחד י"ד אמות. ומפני שהירק אוסר עד ע"ז אמות סביב. לפיכך אוסר עוד ב"א מאלכסון שבין הגפן שעל נקודת ג להגפן שעל נקודה א. ולפ"ז אמצעית האלכסון שבין גפן ג לגפן א. הוא חוץ לע"ז אמות שנאסרו. דהרי אמצעית האלכסון הזה הוא יותר עב' אמות

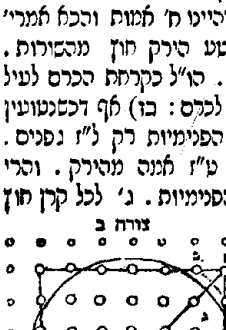

ומחצה

תפארת ישראל

יכין

שים בין כל שורה ושורה ד"א והפרשנו מזה הכרם מרובע ל"ב על ל"ב יהיה המרובע ע' שורות אורך על ע' שורות רוחב וכל שורה ז' גפנים ויפול מהן בתוך הטיגול שבעה שורות אורך על שבעה שורות רוחב שהם מ"ע גפנים יצאו מהן ד' בזויות חוץ לטיגול ויאסרו בתוך הטיגול ארבעים וחמש גפנים וזו טרחה*. וכתב הרא"ש ז"ל ק"ל אמאי אין נאסרין עוד

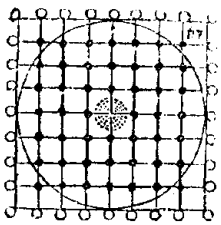

[הגהה. זוהי הצורה' החמלעי' שעליה הקשה הרא"ש ז"ל למה לא תאסר עוד גפן אחת כאן וכן אחת כנגדה וכן בשני הצדדין האחרי']: בכל שורה סביב אלו השבע שורו' החמלעיות [הגהה. פי' גפן שבשורה מד' רוחות* כי עומדין בתוך שם עשרה אחד לכל רוח]. אמה של גפן החמלעי נמצא אוסר מ"ע גפנים. וי"ל שד' רוחות (כ"ל אמות) שבין גפן לגפן היינו בלא עיקר הגפנים נמצא שעשה הגפנים יש יותר משם עשרה ע"כ. וכשיהיה נטועה על חמשה חמשה ותקקנו מרובע מל"ב על ל"ב יפול בתוך המרובע שבע שורות

אימתי. בזמן שהיו נטועות על ארבע ארבע. או על חמש חמש כו).

חיצ. בזמן שהיו נטועות ל"ב. שהיו כיוצאמי שהן. על ארבע ארבע או כו' נל"ם ארבע על ארבע או חמש על חמש היו נטועות שש על שש או שבע על שבע.

אמר ר' ה' אמר ר' יוחנן אמר ר' אלעזר אמר ר' חנינא אמר ר' אלעזר אמר ר' אבא אמר ר' אלעזר אמר ר' אבא אמר ר' אלעזר אמר ר' אב

שורות לורך על שבע שורות רוחב ויקח אמה משורה שמיניה מכאן ואמה משורה תשיעית מכאן וכן קו העגול שבאלכסונה שלשים ושתים יולא חוץ מן השבע שורות אמה לכל רוח מפני שהשבע שורות ים ביניהם שם מרחקים בכל מרחק חמש אמות ואנו לריכין ל"ב ויהיה מרחק בין קו העגולה ובין קו השורה הסמוכה לו חוץ למרובע ארבע אמות וזה לורתו*. והנה הגפנים הנכנסים בעגולה ל"ז גפנים בלבד והנה כיון שלא נשאר בין אלכסון העגולה ובין השורה הסמוכה לו מבחוץ אלא ארבע אמות והוא שיעור עבודת הכרם לפי שהשיעור מלומלם ראינו כאילו העגולה נמשכה עד שהגיעה לשורות החילונות שהיה ביניהם ובין קלה האלכסון ד' אמות ונתוסף באלכסונו ד' אמות לכל רוח עד שיהיה בעגול אלכסון של ארבעים דכיון שאנו רואין העגול של שלשים ושתים כאילו מלא ירק בכל מקום מגיע לעבודת הכרם הוא ונמלאו הגפנים כולם שהם בשבע שורות על ז' שורות נכנסות בתוך העיגול חוץ מד' שבארבע הזויות והנה עתה* בתוך העיגול ארבעים וחמש גפנים. ויהיה לורתה כלורת הראשונה* אלא שבמקום ארבע הוא חמש נמצא עתה מקדש ארבעים אמה בכל רוח. וזהו מה שהגריטו לתנא לומר הרי זה מקדש ארבעים וחמש (גפנים) כי מאחר שהשורה הקדוש הוא שש עשרה אמה לכל רוח היה לו לקצר ולומר הרי זה מקדש שש עשרה אמה לכל רוח וכו' ובמה שכתבנו מתורץ שאי אפשר לו לומר בעל ה' ה' מקדש ט"ז אמה לכל רוח כיון שהוא מקדש עשרים לכל רוח ולפיכך אמר מקדש מ"ה גפנים וזה אי אפשר אלא לאחר שנוסף* בעגולה כמו שבארנו. והטעם שלא אמר בזמן שהן נטועות על חמש חמש מקדש עשרים אמה לכל רוח מפני שעיקר הקידוש הוא שש עשרה אמה לכל רוח וד' אמות הוא תוספת הוכרח לקרב האלכסון לשורות מטעם שכתבנו*. ואם תאמר כיון שכשהם ד' על ד' מקדש שש עשרה אמה בלבד למה הפרישו התנא מכלל שש עשרה אמה לכל רוח דבחלוקה דסיפא דנימא היו נטועות על ארבע ארבע לו על שש שש ולירף אותו עם כשהן נטועות על חמש חמש. וי"ל דעל ארבע וחמש אורותיהן דומות זו לזו כי יפול בתוך העגול בכל אחת מהן שבע שורות על שבע חוץ מארבע זויות וגם כן הן שוין במנין הגפנים*. ויותר טוב הוא להודיענו מנין הגפנים שמקדש. אבל כשהן נטועות על שש שש לו על שבע שבע אין מנין הגפנים שמקדש כשיהיה על ששה ששה כפי מנינם כשיהיה על שבע שבע כמו שנבאר ולפיכך לקח בהן עיקר שכולל הכל ואמר מקדש שש עשרה אמה: היו נטועות על שש וכו'. והפרשנו מן הכרם עגולה שבאלכסונה שלשים ושתים אמות יולא קו העגולה מכל שורה החילונה אמה אחת ומנין הגפנים שבתוך העגולה ארבעה ועשרים וזה לורתו*. ולא משכנו האלכסון* עד שיגיע בד' שורות החילונות שאצל העיגול כמו שעשינו בחמש על חמש מפני שנשאר בין קלה האלכסון ובין שורה הסמוכה לו חמש אמות ואפי' נראה כאילו העגולה מלאה ירק ישאר ביניה ובין השורות החילוניות יותר ממה שלריך לעבודת הכרם בתוספת אמה וע"כ לא הוספנו ברוחב העגולה כלום. ואם יהיה נטוע על שבע שבע ונפרים מן הכרם עגולה שבאלכסונה שלשים ושתים אמות יפלו בתוך העגולה חמש שורות לורך* על חמש רוחב חוץ מד' זויותיו ויולא האלכסון מלעות המרובע שיש בו חמש על חמש שתי אמות לכל רוח נשאר בין קלה האלכסון ובין שורה החילונה הסמוכה לה חמש אמות ומפני זה לא משכנו* האלכסון לשורות החילונות. ומנין הגפנים הנמלאים כ"א ולורתה כמו הלורה הקודמת בשיטו ז' במקום ו' וכו'. זהו מה שפי' הרמב"ם ז"ל על משנה זו בקיצור דבריו כל האפשרי. ולפי שראיתי אחד מהחכמים הקדמונים שכ' על זה הפי' הן הן הדברים שנאמרו למשנה וג"כ הרא"ם ז"ל הסכים לזה הפירוש ודחה פי' ה"ר שמשון ז"ל לא הוזקקתי לכתוב פירוש ה"ר שמשון ז"ל על משנה זו:

[הגהה ממוך הדברים משמע קצת שלריך היה לעשות עגול בתוך עגול הפנימי כאשר אתה רואה והתלון מגיע עד הלעות חוץ לד' אמות הכמוות בארבע לדדי הלורה וגם יהיה העגול התלון דומה שמש לצורה הראשונה של ארבע ארבע ע"כ]:

[הגהה פי' אמר שלאינו כאילו העגולה נמשכה].

[הגהה פירוש הייתי אומר כאילו העגולה נמשכה שאמר בכאן דבריו]:

[הגהה לפי שכן ארבע מעומלמות]:

[הגהה פירוש אותן שמתקדשות אין הפרש אלא שבד' על ארבע הם בדקדוק ובאתם על חמש הם בתוספת]:

[הגהה בצורה של שבע שבע במקום האל"ף תעשה בי"ת ובמקום המשה תוירין שלישים שמתה רואה תצייר ד'לוירין]:

[הגהה פירוש אמתם שורות יש לכן ד' לוירין של ז' על ז' שהם כ"א אמות וב' מכאן וב' מכאן הם ל"ב אמות]:

[הגהה פירוש רולה לומר לא ראינו כאילו נמשכה]:

[הגהה פי' לא ראינו כאילו נמשכו בעל חמש חמש]:

[הגהה פירוש אמתם שורות לורך על חמש חמש שתי אמות לכל רוח נשאר בין קלה האלכסון ובין שורה הסמוכה לה חמש אמות ומפני זה לא משכנו* האלכסון לשורות החילונות. ומנין הגפנים הנמלאים כ"א ולורתה כמו הלורה הקודמת בשיטו ז' במקום ו' וכו'. זהו מה שפי' הרמב"ם ז"ל על משנה זו בקיצור דבריו כל האפשרי. ולפי שראיתי אחד מהחכמים הקדמונים שכ' על זה הפי' הן הן הדברים שנאמרו למשנה וג"כ הרא"ם ז"ל הסכים לזה הפירוש ודחה פי' ה"ר שמשון ז"ל לא הוזקקתי לכתוב פירוש ה"ר שמשון ז"ל על משנה זו:

היו נטועות על שש ששה (כח). **על שבע שבע** (כט). **הרי זה מקדש ט"ז אמה לכל רוח. עגולות ולא מרובעות: הרואה**

ר' יקדם מ"ה. כך נראה בעיני: היו נטועות על שש שש כ. דכולי האי ליכא למגזר אטו על ד' ד' שזה ההבדל ניכר ונודע לכל וליכא למטעי. לפיכך העמידו על הדין דמקדש ט"ז אמה לכל רוח וכל גפנים הנמלאים בתוך העיגול הם מקודשים ולא יותר: **או על שבע שבע**. וכשהן נטועות על ח' ח' אינו מקדש כלל ולא מיבעיא לר' מאיר ור' שמעון דס"פ דלעיל דסברי דמותר להביא זרע לשם אלא אפילו לתנא קמא דאוסר מכל מקום אינו מקדש: **הרי זה מקדש ט"ז אמה לכל רוח**. כדאשכחן בקרחת הכרם ריש פ' דלעיל דכל פחות מט"ז מתבטל לגבי כרם ולפיכך כשזורע הירק באמצע כרם מקדש סביבו **כל שיעור** שמתבטל עם הכרם ונתבר כמוהו:

עגולות ולא מרובעות. הלשון משמע דלעולם אין הקידוש מקדש בריבוע ולא הבאתי מ"ל הא עי' פרק ד' דעירובין משנה מ'. ובירושלמי דאמר והוא נחשוב ה' עם עקר הגפנים דבלא"ה אף אם נחשוב את עיקר הגפן רק טפח א' לא יכנסו בתוך העגולה הגפנים הסמוכים אל האמצעי. ול"ש: ד"ה היו נטועות כו' זהו מה שכתב הרמב"ם כו'. וע' בס' תי"ע מה שהאריך לתמוה גם על שיטה זו. אבל גם פירושו אשר סי' בכללו הרחב לא נתישב בלבי כי נראה זו שגזר בה' ה' אטו ד' ד' לא מצאנו לה שרש במכלתין כי כמה מעיינים מצאנו בדיניה אלו שכיון דאיתיה לגזרה כזו ולא גזרו כלל. והכלע"ד דבירושלמי בפרקין דלעיל מצינו דלכ"ה כשזרע אצל הכרם אשר השורות שלהם שוות נאסרו כל הגפנים שיולים לריום עם הגפן הגזרע כשהיה כנגד ב' וא' יולא זנב. ופש"ז כ"ל דבריהא דמשנתינו דאמעינן דכל שהוא בתוך הט"ז אמה אינו נאסר אא"כ יכול לריות עם הגפן האחר מחמת הירק בשתים כנגד ב' וא' יולא זנב ובאדר השורות ובסיפא דאמעינן דכל שהוא חוץ לט"ז אמה אע"פ שיכול לריות עם הגפן האחר מחמת הירק בשתים כנגד ב' וא' יולא זנב אפ"ה אינו נאסר. ודע שאין מקום הגפנים האמצעיים מחמת הירק ולא מקום הירק האחר מחמת הגפן בכלל שיעור הט"ז אמות. ודע עוד שאם זרע בין ב' גפנים בתוך ד"א של שניהם דתרוויהו מתקדשו מחמת הירק כשאנו מקדשים כל הגפנים הנמלאים בט"ז אמות מן אלו הגפנים ולתוך ובן מן הירק ולתוך אנו מתחילין לנזוקה. והוא שאנו מענינים האיסור ואף הם

האיסור ד"מ כזה* אינו מסבבים אותו עגול כזה* אשר יבטל בתוכו כל האיסור כמו שהוא וסביב לו בדאוק ממנו ט"ז אמה אנו עושים עגול אחר כזה

וכל מה שהוא בתוך העגול הגדול הוא מה שנתקדש. ומשנתינו מיירי בזורע סביב לגפן האמצעי בעיגול בתוך שהוא בתוך ד"א לכל השמנה גפנים הסובבים אותו מכל לדדיו כזה

ובהיות כן כל הגפנים שבשדה אל' יולא שתים כנגד שתים אל' יולא זנב עם א' מחלה

יכין תפארת ישראל יכין

ומחלה לגפן א וכ"כ יותר מב' אמות ומחלה לגפן ג. והרי לא נאסר מאותו אלכסון רק ב' אמות. נמצא אמצעית האלכסון הזה. הוא חוץ לט"ז שנאסרו. ומכ"ש שב' הגפנים ב ד עומדים חוץ לט"ז שנאסרו. שהרי ב' גפנים אלו עומדים ממש מכוונים מול אמצעית האלכסון שבין גפן ג וא ורחוקים יותר מהירק שבאמצע. לפיכך יפול חוץ לעיגול האסור ג' לכל קרן וקרן. ולא היה ראוי לאסור רק ל"ז גפנים. עכ"פ בין ד' אמות לה' אמות עטו אינשי. ויחשוב הרואה שבכרם הנטוע על ד' ד' אינו אסור רק ל"ז גפנים. מש"ה משום לא פלוג. אסרו גם בכה"ג מ"ה גפנים. ומה"ש צריך תנא למקצ ברישא ממין הגפנים שנאסרו. ולא אתנגי ליה למימר על כל אופני נטיעות שנזכרו במשנה

משנה ראשונה

עגולות ולא מרובעות. הלשון משמע דלעולם אין הקידוש מקדש בריבוע ולא הבאתי מ"ל הא עי' פרק ד' דעירובין משנה מ'. ובירושלמי דאמר והוא

דמקדש ט"ז אמה לכל רוח. וכמו דקאמר באמת בסיפא. אלא רק משום נטיעה על ה' ה' צריך למיקצ ברישא שנאסרו מינין מ"ה גפנים. להודיענו דגם בנטועים על ה' ה' נאסרו מ"ה גפנים. אף שם' גפנים מהן חוץ לט"ז אמה. והיינו משום גזירה ה' אטו ד'. שאין ניכר ההבדל שבין זה לזה: (כח) דבין ו' לד' לא טעו אינשי. כדתניא (ר"ה דכ"ד) ע"א אומר גבוה ב' וא' אומר ג' אמרינן חד מנייהו טעי. א' אומר גבוה ג' וא' אומר ה' עדותן בטילה. כך כ"ל: (כט) ובנטועות על ח' ח' אמות אף לחכמים ספ"ד דאסרו לזרוע. עכ"פ אינו מקדש:

משנה שנייה

שתהא האמצעית עגולה ירק. משמע דמשום דהירק נטוע בעיגול מקדש בעיגול. והדבר נ"ש גם הרמב"ם נחנוהו לא סעמיק הן דירושלמי

לשון הרמב"ם בפירושו למשנת הנוטע ירק בכרם:

הנוטע ירק הוא הזורע תוכו והמקיים הוא שירלהו לומת ויניחהו. ומה שאמר הרי זה מקדש ארבעים וחמש גפנים כפי מה שאומר והוא שהוא מקדש לעולם שם עשרה אמה לכל רוח עגולות כדי שתהיה העגולה שיתקדש כל מה שבתוכה עגולה שיש באלכסונה שנים ושלשים אמות ומה שהאריכם לקוב שיעור מה שנתקדש בדמיון הראשון במנין הגפנים הוא מה שאמר ארבעים וחמש גפנים ולקוב בדמיון השני במדת העגולה והוא מה שאמר שם עשרה אמה לכל רוח עגולות. מפני שהכרם כשיהיה נטוע על ד' ד' והוא שיהיה בין כל שורה ושורה ארבע אמות בשורות האורך ובשורות הרוחב יהיה בין כל גפן וגפן ארבע אמות או אם יהיה נטוע על חמש חמש שיהיה בין כל גפן וגפן חמש אמות יהיו כל הגפנים שיש בתוך העגולה ארבעים וחמשה גפנים כאשר אבאר אחר שיהיה על ארבע ארבע או על חמש חמש אבל אם יהיה על שש שש או על שבע שבע ונעגל עגולה שיהיה באלכסונה שתים ושלשים אמות לא יהא מנין הגפנים המצויין בתוך העגולה כשיהיה על שש שש כפי מנינם כשיהיה על שבע שבע אלא יתהא מנינם. ומפני זה נקח העיקר שיגלול הכל ואמר שש עשרה אמה לכל רוח. ויש לך לשאול ולומר מאחר שעיקר הקדוש ע"ז אמה לכל רוח היה לו לקצר ולומר הנוטע ירק בכרם או מקיים הרי זה מקדש ע"ז אמה לכל רוח עגולות ולא מרובעות וכמו כן שלא הודיענו מנין הגפנים הנמצאים בתוך העגולה כשיהיה נטוע על שש ועל שבע או יותר ממנו כך לא היה צריך להודיענו מנין הגפנים הנמצאים בתוך העגולה כשיהיה נטוע על ד' ועל חמש. התשובה על זה. אמת שכך היה לו לעשות אולא התועלת שהודיענו באמרו שהוא מקדש ארבעים וחמשה גפנים אם יהיה נטוע על חמש שאינו עשינו אלכסון העגולה שתים ושלשים אמות כשיהיה נטוע על חמש חמש מנין הגפנים פחות ממ"ה ואשר יהיה נטוע על חמש חמש יצטרך להיות אלכסון העגולה ארבעים אמה ועשה זה לטעם שאבאר לך כשנצייר הצורות שאנו צריכים בזו ההלכה ואומר כשיהיה הכרם נטוע על ארבע ארבע והפרשנו מזה הכרם מרובע ארכו [כולו] שתים ושלשים יהיה מרובע תשע שורות מן הגפנים רוחב ותשע באורך וכשנעגל עגולה בתוך אותו המרובע שיהיה הקפה נוגע בשורות החצוניות כדי שתהיה חצי אלכסון העגולה שש עשרה אמות ימלא בתוך העגולה חמש וארבעים גפן וזהו צורתה* וכשתתחל בצורה הזאת תמלא שמה שבתוך עגולה מ"ה גפנים וזהו צורתה וכשתסתכל השורות תמלאם ז' על ז' וסם מ"ט גפן וילאו מהם ד' גפנים חוץ מן העיגול והם הגפנים הארבעה שבארבעה הזויות אבל כשיהיה נטוע על חמש וחקקנו מרובע מל"ב על ל"ב יהיה המרובע ההוא כולל בתוכו מן הגפנים שבע על שבע שורות ויקח אמה מן השורה השמינית מכאן ואמה מן השורה התשיעית מכאן מפני שהשבע שורות יש ביניהן שהם מרחקים בכל מרחק חמש אמות והכל שלשים אמה ואנו צריכין ל"ב אמות לפיכך יוצא לנו הממרובע מן השורות השבע ויקח אמה מכל שורה ונמצא קו העגולה שיש באלכסונה ל"ב אמה יוצא מכל שורה מן השורות החצוניות אמה אחת ונכנס במרחק שיש בין שתי השורות ויהי מרחק קו העגולה מכל שורה מהשורות היוצאות מן העגול ארבע אמות על זו הצורה* שוה להוסיף על אלכסונה עד שיהיה טוגע הקו שלה בשורות הגפנים וכשיעשה זה נמצאו הגפנים כולם שהם בז' שורות*) נכנסו בתוך העיגול לבד מד' הגפנים שבד' הזויות ויהיה לו אלכסון העיגול כשנרחיב אותו כמו שאמר עד שיהיה טוגע בשורות החצוניות מ' אמה ואז יהיה זה הירק מקדש כ' אמה לכל רוח עגולות ואז יהיה נכנס בתוך העיגול מ"ה גפנים וזו צורתה* וכשתתכל בצורה הזאת כמו כן תמצאהו כמו הצורה הראשונה ותמצא שיש בתוך העגולה מרובע משבע שורות על שבע שורות ואין מהם חוץ לעגולה לבד מד' גפנים בד' זויותיו וזה הוא שאמר בג מרח על מה שאמר מקדש מ"ה גפנים אמר היאך עבידא. שבע שורין של שבע על שבע לא מהם ד' גפנים לארבע זויות הכרם נשתיירו שם מ"ה גפנים. ונתבאר לך זה הדבר ממה שהקדמנו בצורות באחר היטב. וכן נתבאר לך שהעגולה הכולל מ"ה גפנים כשיהיה נטוע על חמש חמש שאלכסונה מ' אמות שהיא ל"כ כ' אמה לכל רוח ולזה הענין הצריכו לומר מ"ה גפנים בנטוע על ארבע ארבע ועל חמש חמש ולא אמר שש עשרה אמה לכל רוח שאם יהיה על חמש חמש נמצא הנכנס בתוך העגולה שבע ושלשים גפן בלבד כמו שנתבאר בצורה השנית מן הצורות שהקדמנו אבל כשיהיה נטוע על שש שש יהי'מיני הגפנים שבתוך העגולה כ"ד גפן וזו צורתה** ויש לך לשאול לאיזה טעם כשיהיה נטוע על חמש חמש **) כשימלאו העגולה באלכסונה ל"ב שילא אלכסונה מן המרובע שיש בו ז' שורות על ז' שורות אמה אחת לכל לד מפני מה משכנו האלכסון עד שיגע בארבע האחרות הסמוכות לשבע השורות החצוניות ובכאן כשהוא נטוע על שש שש לא עשינו כך ומפני מה לא נוסיף באלכסון העגולה עד שיגיע בשורות האחרות לאחר שילא מן השורה השנית אמה כמו שהתבאר מצורה הרביעית שהקדמנו. התשובה שהכרם כשיהיה חמש על חמש ועשינו עגולה ורחינו אותה כאילו היא כולה

בין כל שורה ה' אמות

בין כל שורה ה' אמות

בין כל שורה ה' אמות

*) נד"ל על ז' שורות. **) נד"ל כשמלאנו.

תוספות אנשי שם

מאלה הגפנים הנאחרים חוץ מאותם שבזויות מרובע הגדול וסם ח' ז' מ"ג מ"ם. ומתחיל מהגפן הי"ז ויצא צורה ז. לו ז ומהגפן הי"ט יצא צורה ז. לו ז

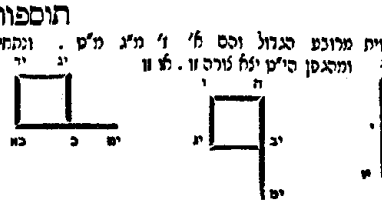

ומהגפן הכ"ג יצא צורה ז. לו ז ומהגפן הכ"ח. יצא צורה ז. לו ז

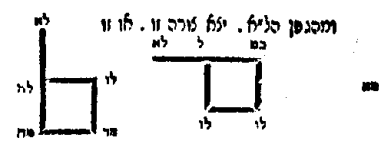

ומהגפן הי"ח יצא ומהכ"ו יצא ומהל"ב יצא ומהכ"ד יצא ודוק ותשכח בכל הצורות האלה ותצא הגפנים הכפולים ותמצאם מ"ד גפנים. ועם האמצעית אשר לזנה צריכה להמות עמהם כי פבוע הוא שיהיה נאחרה הם מ"ה. ונתבאר מהמ"ע הא' והז' והמ"ג והמ"ט שהם הד' זויות של המרובע הגדול שהרי

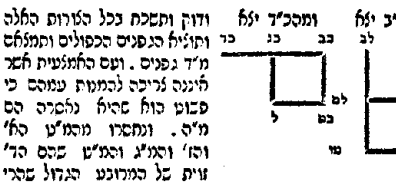

אין להם שום יחס עם שום ח' מהגפנים הסובבים המרובע האמצעי שנאחרו מחמת הירק שבד' אמותיהם כ"ח באלכסון המרובע כשם שהם כנגד שתים כנגד שתים לכן לא נאחרו הגפנים העומדים בזויות הרבוע האמצעי אבל הגפנים התחתונים אף בהיות הכרם על ה' ה' הם בתוך הע"ז בזויות הרבוע האמצעי וכבר אמרנו שהן ראויין להיות ונהיו נטועות על ו' ו' או על ז' ז' אז מקדש עגול הירק רוח עגולות ואלו לא יגיע למ"ה גפנים שהרי גפני זויות מהירק מהזרע סביב לגפן האמצעי בתוך ד' אמותיו כי ועוד כל האלכסון של ו' על ו' שהם כ' אמות וכ' חומשין בין כולם ד"ח וכ' חומשין ועוקין שלא נתקדשו גפני הזויות ממנו שאין הקדוש של ע"ז אמה מתחיל מהם כ"ח מהסמוכים להם ומטעם זה לא יהיו הגפנים הסמוכים לזויות החצוניות נכנסים בתוך הע"ז וגם אינם יכולים להיות עם שום ח' מהגפנים המתקדשים מחמת הירק לצורת כרם על כי אין להם יתד בצורה זו אלא עם אותם שבזויות המרובע האמצעי שלא נתקדשו מחמת הירק. ומ"מ יש לדייק ממשנתינו התלוקה הסמייה שאמרנו דכל שהוא חוץ לע"ז אמות אע"פ שיכול להיות עם ח' מהגפנים המתקדשים בצורת כרם מ"מ אינו מתקדש דהא דייקינן בירושלמי מדלא הזכיר אמנה ב"מ דכשמונה אינו מקדש כלל. דמשמע מזה דוקא שמונה אבל פחות משמונה הוא בטלא שבטה וגם בו אינו מקדש רק ע"ז אמה לכל רוח וא"כ בנטוע למשל ז' ומחצה על ז' ומחצה לא נתקדשו ג"כ שני גפנים שבשני צדי הגפן האמצעי בכל לד מצידי המרובע המלאן מפני שרחוקים יותר מע"ז אמה מהעגולה המתקדשת מחמת הירק שהרי מסם עד הגפן האמצעי הוא מרחק אלכסון של כ"ב ומחצה על ז' ומחצה באלכסונם הוא גדר תקס"ב ומחצה שהוא יותר מכ"ג ומחצה שמרובע כ"ג ומחצה הוא תקנ"ב ורביע וכשתביר ממנה מקום עגולת האיסור שהוא ז' ומחצה ישאר יותר מע"ז. אע"פ שיכולין להיות בצורת כרם עם הגפן האמצעי שבד' מרובע הפנימי שנתקדשה מחמת הירק. וס"מ דשני המחצים נעשין לענין קדוש שיהיו בתוך ע"ז ושיוכלו להיות בצורת כרם עם ח' מהגפנים שנאחרו מחמת הירק. וא"כ המנין דברי הר"ע בקרה וכשיטי לשון:

סלה מלאה ירק וחלכסונה ל"ב ויצא החלכסון מן הסורות אמה לכל לד נשאר מן חלכסון הענולה ובין הסורה הסמוכה לו מבחוץ תרבע אמות כמו שהתבאר מלורה הסנית שהקדמנו ותרבע אמות הוא שיעור עבודת הכרם כמו שנשנה פעמים רבות בעבור שהשיעור מלומנס רחיבו כחיבו הענולה רחבה וגדלה עד שהגיעה לסורות החיצונות שהיה ביניהן ובין קלה החלכסון תרבע אמות ומזה הטעם הצריכו לומר מקדם מ"ה גפנים כשיהיה נטוע על חמש שא"ל להיותו תנא לאחר שנוסף בענולה כמו שבינתנו אבל בכאן כשיהיה נטוע על שש ויצא החלכסון אמה כמו שהתבאר בטורה הרביעית נשאר בין קלה החלכסון ובין שורה הסמוכה לו חמש אמות ואפילו שנרחה כחיבו הענולה מלאה ירק ישאר ביניה ובין הסורות החיצונות חמש אמות והוא יותר ממה שצריך לעבודת הכרם בתוספת אמה ועל כן הסתיק לנו מה שנמצא בתוך הענולה והוא שנתקדם ונא הוסיפנו ברוחב הענולה כלום מפני שאין צריך לזה הדבר. ואם יהיה נטוע על שבעה שבעה יהיה מנין הגפנים הנמצאות בתוך הענולה שיש בחלכסונה ל"ב אמה עשריס וא' חילוקות וזה צורתה ☜. וכשהסתכל

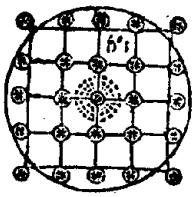

צורה זו תמצא חלכסון ענולה יוצא מלאות המרובע שיש בו חמש גפנים על חמש אמות לכל רוח ונשאר המרחק בין קלה החלכסון ובין הסורה התחונה הסמוכה לה חמש אמות מפני שהוא נטוע על שבע ומפני זה לא משכנו החלכסון עד שיהיה מגיע לסורות החיצונות ל"כ כבר נתבאר שמנין הגפנים הנכנסות בענולה שיש בחלכסונה ל"ב אמות.כשיהיה נטוע ו)שש על שש משתנה ממנינם כשיהיה נטוע (שבע) על שבע. ואולם אמו ב)שומרים שש עשרה אמה לכל רוח ענולות לבד כשיהיה נטוע על ה' שנצטרך אז לקדם מ"ה גפנים כמו אילו יהיה נטוע על ד' ד' ובאחרונה נעשה ג) הענינים ההם והתבארו סידות כל ההלכה הזאת על כן שיש לבך אליה להתבונן בה היטב מפני שנאלו בהם לנאון מגאוני התלמוד והיתה תשובתו אחר רוב דברים יש ה)בדבר דקדוקים ה.יבה ואחרי כן יסייעו מן השמים וגלוה נפרשהו לכם. ויש לך לדעת שמקום הירק אין תושבין עליו אם קטן ואם גדול:

עד כאן לשון הרמב"ם

מזה שכתב כשיהיה הכרם נטוע על ד' ד' והפרשנו מזה הכרם מרובע וכו' יהיה מרובע ט' שורות וכו'. זה מבואר מאד שבין כל הט' שורות הם ח' מרחקים. וכל מרחק ד' אמות. ונמצאו ח' פעמים ד' שהם ל"ב. ואתה מוצא שגפן האמצעי שבשורה האמצעית הוא על הנקודה האמצעית של המרובע עצמו ושם הוא נטיעת הירק והייט דקאמר בירושלמי רבי יוסי בר חגיגא והוא שזרע כנגד האמצעית. ונמצאה כשתעגל ענולה בתוך זה המרובע ותהיה המרכז זאת הנקודה שאמרנו שממנו לכל לד עד הצלע שורה החיצונה הם ט"ז אמה. העמד רגל המחוגה על זאת הנקודה וסובבה בעיגול יקיף הענול כל שבע שורות הפנימות ומלבד תרבע גפנים שבתרבע זויות השורות השבעה. ויהיו ח"כ בתוך היקף העיגול מ"ה גפנים כי ז' שורות שבכל שורה ז' גפנים עולים מ"ט.ובבר יצאו התרבע שבזויות חוץ להיקף העיגול כאשר תראה בצורה. וכן מבואר מה שאמר בנטוע על חמש חמש. ומה שאמר בנטוע על שש שש שיהיו מנין הגפנים שבתוך הענולה כ"ד גפן. זה גם כן מבואר שכשאתה מוצא כרם הנטוע בשש על שש ותפרישם ממנו מרובע מטע ו' שורות על ו' שורות שיש בכל שורה שש גפנים ובין כל גפן וגפן ו' אמות. והרי המרחקים ה) שבכל שורה הם ה'. הרי השטח כולו ל' אמות [על ל' אמות] ונמצא שכשאתה מעמיד רגל המחוגה באמצע המרובע הזה ותחוג במחוגה לעשות ענולה רחבה ל"ב אמות עד שיהיה חצי אלכסונה ט"ז אמה מבואר הדבר שיצא אמה מזה ואמה מזה לתרבע רוחות המרובע ובכל תרבע גפני הזויות עם שני גפנים שיש לכל גפן שבזויות סמוך לו אל העבר מזה ואל העבר מזה נשארו חוץ מן הענולה וכשאתה מונה שש שורות של שש שש גפנים העולים ל"ו גפנים והחסר מהם ג' גפנים בכל זויות שהן חוץ לענולה לא תמצא בתוכה יותר מכ"ד גפן. וכן אם יהיו נטועים על ז' ז' שיהיה מנין הגפנים הנמצאים בתוך הענולה כ"א חילוקות. זה ג"כ מבואר שכשיש כאן כרם הנטוע בשבעה על שבעה ונפרשים ממנו מרובע חמש שורות על חמש שורות ובכל שורה חמש גפנים ובין כל גפן וגפן ז' אמות והמרחקים ו) שבכל שורה הם ד' עולים כ"ח שנמצא מדת השטח כולו כ"ח על כ"ח. וכשנעמיד רגל המחוגה באמצע השטח והוא בגפן האמצעי מהשורה החמצעית ונחוג לעשות ענולה רחבה ל"ב אמות עד שיהיה חצי אלכסונה ט"ז אמה. מבואר הדבר שהוא יוצא שתים אמות לכל אחת מתרבע רוחות הרבוע ושגפני הזויות אינם בתוך הענולה. והרי כל אלו חמש שורות שברבוע הם כ"ה גפנים וכשתחסר ד' גפני הזויות נשארו רק כ"א שהם בתוך הענולה: **והנה** יצאתי להשכילך ביה ולהביאך במרחה עד שתראה גם בעין שכלך. לא בלבד במותם כאשר עיניך הרואות מתוך הציורים והשבוגים ועשיית הענולות במחוגת החוג. אבל רצוי לתשוב חשבונות ולהוכיח במופת על כל ציור וציור כי אי אפשר שיפלו יותר אילנות בכל הענולה מן הענולות כי אם כפי מספר מפקד האמור בכל אחת ואחת: **ואקדים** שתי הקדמות אשר כבר ידעת אותם מתוך מה שהתבתי בפירושי לפירושו של הרמב"ם במשנת ערוגה דרים פ"ג והן אלו. האחת שמכל שטח מרובע שזה הצלעות שעוצא הימנו גדרו נדע מזה מדת אורך כל צלע מצלעיו כאשר ידענו שם משטח ג' ורביע שגדרו אחד וארבעה חומשין והוא אורך כל צלע מצלעי שטח ג' ורביע.והשנית שכל משולש נצב הזויות יהיה המרובע שנעשה על המיתר כמדת שני המרובעים אשר נעשה בשתי צלעי מקיפי הזויות כאשר הראיתיך גם שמה מקום הלמוד ההוא:

ונביט אל הצורה הראשונה והיא שנעשה מעי' ט' שורות ונטוע על ד' ד' ועוצא מן המרכז שהוא נקודת א' קו ישר עד נקודת ו' אשר שם הוא הגפן שבזויות ונעשה מזה משולש אה"ו שזויות אה"ו ממנו נצבת שכן קו א"ה וקו ה"ו קוים ישרים שנפלו זה על זה ביושר ונרבע שני קוי א"ה ה"ו שכל קו מהם ג' מרחקים שהן י"ב אמה. נרבע י"ב פעמים י"ב עולים קמ"ד. אמור ב' פעם ב'. ד'. ב' פעם עשרה. ך'. אמור י' פעם ב'. ך'. י' פעם י'. ק'.נרפס ד' וך' וך' וק'. עולים קמ"ד.נתבר מספר רבוע שני הקוים והם רפ"ח. עוצא שורש המרובע והוא י"ז בקירוב. שכשתרבע י"ז עולה רפ"ט. אמור ז' פעם ז'. מ"ט. ז' פעם י'. ע'. אמור י' פעם ז'. ע'. י' פעם י'. ק'. נרפס מ"ט. ע'. ע'.ק'. עולים רפ"ט. הנה קו א"ו שהוא מיתר זוית הנצבת הוא גדר מרובע רפ"ט שהוא י"ז. הרי שאין הדיקף מגיע אל הגפן הזה שבזויות אחרי שכל קוי יוצאי מרכז הענולה אל המקיף לא יהיו כי אם חצי אלכסון הענולה שהוא ט"ז. אבל הגפנים סמוכי הזויות יהיו בתוך הענולה וזה מבואר היטב כי עוצא קו ישר מנקודת א' לנקודת ג' שהם גפן הסמוך אצל שבזויות ונעשה משולש אב"ג שזויות אב"ג ממנו נצבת ומרובע קו ב"ג שהוא קו לג' מרחקים עולה קמ"ד. וקו א"ב שהוא קו לשני מרחקים יהיה רבועו ס"ד. שכן ח' פעם ח' ס"ד ומספר כל שני הרבועים קמ"ד ס"ד הוא ר"ח. עוצא שרשו והוא י"ד וחצי בקירוב. שכן י"ד וחצי פעם י"ד וחצי. ר"י ורביע. אמור [*כדרך רבוע מספר שאין בו חלקים. ודרך אחר עי' משנה ב' פ"ה דעירובין] חצי פעם חצי. רביע. חצי פעם ד'. ב'. חצי פעם י'. ה'. אמור ד' פעם חצי. ב'. ד' פעם ד'. ט"ז. ד' פעם י'. מ'. אמור י' פעם חצי. ה'. י' פעם ד'. מ'. י' פעם י'. ק'. נרפס רביע ב' ה' ב' ט"ז מ' ה' מ' ק'. הם ר"י ורביע הנה קו א"ג שהוא מיתר זוית הנצבת הוא גדר מרובע ר"ח שהוא י"ד וחצי. וכל קוי יוצאי מרכז הענולה אל המקיף הם ט"ז. ויעברו אמה וחצי חוץ מהגפן הזה. עוד עוצא קו ישר מנקודת א' לנקודת ד' ששם גפן הסמוך אצל שבזויות מזה ונעשה משולש אה"ד שזוית אה"ד ממנו נצבת. וקו א"ה ממשולש אה"ד דומה לקו ב"ג ממשולש אב"ג. ששניהם קוים כל אחד לג' מרחקים. וקו ה"ד ממשולש אה"ד דומה לקו א"ב ממשולש אב"ג ונמצא שתוספת א"ד ממשולש אה"ד שזה לתוספת א"ג ממשולש אב"ג כיון ששני קוי מקיפי זוית אה"ד דומים לשני קוי מקיפי זוית אב"ג הנה תוספת א"ד גם הוא גדר מרובע ר"ח שהוא י"ד וחצי: והנעלם אמה שבקשנו שאין עגולה ל"ב על ל"ב בתוך מרובע ל"ב על ל"ב מגיע לגפן שבזוית אבל מגיע לכל גפן הסמוכה לו. והקש אל האחר:

ונביט

ו) בד"ל על שש שש. ב) בד"ח אומרים. ג) בד"ל כל הסמוכים. ד) בד"ח בכם. ה) בד"ח שבין כל הסורות. ו) בד"ה שבין כל הסורות.

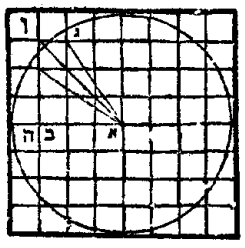

ונביט אל הצורה השלישית והיא שנעשה מן ט׳ שורות על ט׳ שורות ונטוע על ה׳ ה׳. וטליא קו א״ו ונעשה משולש אה״ו שזוית אה״ו ממנה נלבת ורבע קו א״ה שהוא קו לשלם מרחקים וכל מרחק ה׳ יהיו ט״ו פעם ט״ו עולה רכ״ה. אמור ה׳ פעם ה׳. כ״ה. ה׳ פעם י׳. כ׳. אמור י׳ פעם ה׳. כ׳. י׳ פעם י׳. ק׳: לרפס כ״ה. כ׳. ק׳. עולים רכ״ה וקו ה״ו דומה לקו א״ה נחבר שני הרבועים ב׳ פעם רכ״ה הם ת״ן. טליא שרש המרובע יעלה על כל פנים כ״א שכשתרבע כ״א פעם כ״א עולה תמ״א. אמור א׳ פעם א׳. א׳. א׳ פעם ד׳ ד׳. אמור ד׳ פעם א׳ ד׳. ד׳ פעם ד׳ ת׳. לרפס א׳ ד׳ ד׳ ת׳ עולים תמ״א. הנה קו א״ו שהוא מיתר זוית אה״ו הנלבת הוא גדר למרובע ת״ן והוא כ״א וזוחר. וכל קוי יולאי מרכז ומגיעים אל המקיף אינם כי אם ד׳ אמות. וטליא קו א״ג ונעשה משולש אבג״ג וקו ב״ג רבועו עולה רכ״ה שהוא קו לג׳ מרחקים. וקו א״ב שהוא קו לב׳ מרחקים שכל מרחק ה׳ אמה. רבועו י׳ פעם י׳ ק׳. נחבר שני הרבועים רכ״ה ק׳. יהיו שכ״ה. ושורש מרובע שכ״ה י״ח בקירוב שכשתרבע י״ח פעם י״ח עולה שכ״ד. אמור ח׳ פעם ח׳ ס״ד. ח׳ פעם י׳. פ׳. אמור י׳ פעם ח׳. פ׳. י׳ פעם י׳. ק׳. לרפס ס״ד פ׳ פ׳ ק׳ עולים שכ״ד. הנה קו א״ג שהוא מיתר זוית אבג״ג הנלבת הוא גדר למרובע שכ״ה והוא י״ח בקירוב. ונחנו הרחבנו הטנולה עד עשרים אמה. וטליא קו א״ד ונעשה משולש אה״ד. וקו א״ה ממשולש אה״ד דומה לקו ב״ג ממשולש אב״ג. וקו ה״ד ממשולש אה״ד דומה לקו א״ב ממשולש אב״ג ונמלא שתוסבת א״ד ממשולש אה״ד שוה לתוסבת א״ג ממשולש אב״ג כיון ששני קוי א״ה ה״ד שוים לשני קוי א״ב ב״ג. הרי תוסבת א״ד גם הוא גדר מרובע שכ״ה שהוא שמנה עשר בקירוב. והגענו למה שבקשנו שאין טנולה מ׳ על מ׳ במרובע מ׳ על מ׳ מגיע לגפן שבזוית אבל מגיע לכל

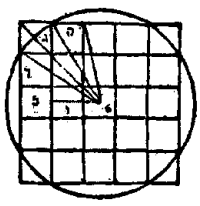

גפן הסמוכה לו. והקם אל האחר: ונביט אל הצורה הרביעית והוא שנעשה משם שם שורות ונטוע על שם שם שנעשה זוית נלבת בנקודת ב׳ וטליא קו ישר מנקודת ג׳ שהוא המרכז אל נקודת ב׳. עוד טליא קו ישר מנקודת א׳ אל נקודת ג׳ שהיא גפן הסמוכה אל הגפן שבזוית ונעשה משולש אב״ג שזוית אב״ג ממנו נלבת וקו א״ב שהוא קו למרחק א׳ וחלי שהן ט׳ אמות. ורבעהו ט׳ פעם ט׳ פ״א. וקו ב״ג הוא קו לשני מרחקים וחלי הם ט״ו. ורבע ט״ו פעם ט״ו. הם רכ״ה כאחר ידענו כבר. נחבר שני הרבועים פ״א רכ״ה. ויהיו ש״ו. טליא שרשו והוא י״ז וחלי בקירוב דק שכשתרבע י״ז וחלי פעם י״ז וחלי עולה ש״ו ורביע. אמור חלי פעם חלי. רביע. חלי פעם ז׳. ג׳ וחלי. חלי פעם י׳ ה׳. אמור ז׳ פעם חלי. ג׳ וחלי. ז׳ פעם ז׳. מ״ט. ז׳ פעם י׳ ט׳. אמור י׳ פעם חלי ה׳. י׳ פעם ז׳ ט׳. י׳ פעם י׳. ק׳. לרפס רביע. ג׳ וחלי. ה׳. ג׳ וחלי. מ״ט. ט׳ ה׳ ט׳ ק׳ עולים ש״ו ורביע. הנה קו א״ג שהוא מיתר זוית אבג״ג הנלבת הוא גדר מרובע ש״ו שהוא י״ז וחלי. וכל קוי יולאי מרכז הטנולה שהיא ל״ב על ל״ב ומגיעים אל המקיף הם ט״ז אמה בלבד ואם ידענו שזה הגפן איט מקודם כמו כן ידענו שהגפן שאל העבר מזה מן גפן הזוית כמו כן איט מתקדם. כי כערך זה כן ערך זה ויחס אחד לשניהם. וכבר כפלנו הדבור בזה למעלה. ומפני זה עצמו יהיה אך למותר לברר שהגפן שבזוית עצמה איטה מתקדשת. כי התבאר פעמים רבות שקו אלכסון מן המרכז אל הזוית עולה על קו אלכסון מן המרכז אל הגפנים שבצדי גפן הזוית מזה ומזה. אבל הגפן הסמוך לזה הגפן שבנקודת ג׳ והוא הגפן שבנקודת ה׳ היא בהכרח בתוך הטנולה ומתקדשת. נעשה זוית נלבת בנקודת ו׳ וטליא קו ישר מנקודת א׳ אל נקודת ו׳. ועוד טליא קו ישר מנקודת א׳ אל נקודת ה׳ ונעשה משולש או״ה שזוית או״ה ממנה נלבת. ורבע קו א״ו וקו ו׳ ה׳. הנה קו א״ו שהוא קו לחלי מרחק הוא ג׳ פעם ג׳ עולה ט׳. וקו ו׳ ה׳ הוא קו לשני מרחקים וחלי שהוא ט״ו פעם ט״ו שהן רכ״ה נחבר שני הרבועים ט׳ רכ״ה. עולים רל״ד. טליא שרש מרובע רל״ד ויהיה ט״ו וחלי בקירוב שכשתרבע ט״ו וחלי פעם. ט״ו וחלי. עולה ר״מ ורביע. אמור חלי פעם חלי. רביע. חלי פעם ה׳. ב׳ וחלי. חלי פעם י׳.

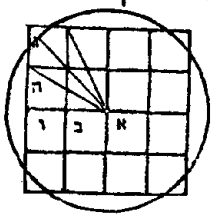

ה׳. אמור ה׳ פעם חלי. ב׳ וחלי. ה׳ פעם ה׳. כ״ה. ה׳ פעם י׳. כ׳. אמור י׳ פעם חלי. ה׳. י׳ פעם ה׳. כ׳. י׳ פעם י׳. ק׳. לרפס רביע. ב׳ וחלי. ה׳. ב׳ וחלי. כ״ה. כ׳ ה׳ כ׳ ק׳. עולים ר״מ ורביע. הנה קו א״ה שהוא מיתר זוית או״ה הנלבת הוא גדר מרובע רל״ד שהוא ט״ו וחלי בקירוב. וכל קוי יולאי מרכז הטנולה אל המקיף ט״ז אמה. נמלא שמרחב הטנולה עוד חלי אמה חולה לגפן זה. וממנו תקים אל האחר. ונביט אל הצורה החמישית והיא שנעשה מה׳ שורות על ה׳ שורות ונטוע על ז׳ ז׳. וטליא קו ישר מנקודת א׳ שהוא המרכז אל נקודת ג׳ שהוא גפן שבזוית ונעשה מזה משולש או״ג שזוית או״ג ממנה נלבת וקו א״ו שהוא קו לב׳ מרחקים שהם י״ד אמות. ורבעהו י״ד פעם י״ד עולה קצ״ו. אמור ד׳ פעם ד׳. ט״ז. ד׳ פעם י׳. מ׳. אמור י׳ פעם ד׳. מ׳. י׳ פעם י׳. ק׳. לרפס ט״ז. מ׳. מ׳. ק׳. עולים קצ״ו. וכן רבוע קו ו״ג שהוא ג״כ קו לשני מרחקים נחבר שני הרבועים. קצ״ו קצ״ו עולים שצ״ב. וטליא שורש המרובע ויהיה ד׳ בקירוב. כי ד׳ פעם ד׳. ת׳. הנה קו א״ג שהוא מיתר זוית או״ג הנלבת הוא גדר מרובע*) קצ״ו שהוא ד׳ וכל קוי יולאי מרכז הטנולה אל המקיף רק ט״ז. אבל כל גפן שסמוך אל זה שבזוית יפול בתוך הטנולה ומתקדש. וזה מבואר כי טליא קו מנקודת א׳ אל נקודה ד׳ ונעשה משולש אב״ד שזוית אב״ד ממנה נלבת. וקו ב״ד שהוא קו לשני מרחקים רבועו קצ״ו. וקו א״ב שהוא קו למרחק א׳. ורבעהו ז׳ פעם ז׳ מ״מ. נחבר שני הרבועים קצ״ו מ״מ. יהיה רמ״ה. טליא שורש מרובע רמ״ה והוא ט״ו **) ואחלי בקירוב. שכבר נזכר למעלה כי ט״ו וחלי שורש לרבוע ר״מ ורביע. הנה קו א״ד שהוא מיתר זוית אב״ד הנלבת הוא גדר מרובע רמ״ה. והוא ט״ו וחלי וכל קוי יולאי המרכז אל המקיף הם ט״ז. אבל ט״ז הוא גדר למרובע רכ״ו. אמור ו׳ פעם ו׳. ל״ו. ו׳ פעם י׳. ס׳. אמור י׳ פעם ו׳. ס׳. י׳ פעם י׳. ק׳. לרפס ל״ו ס׳ ס׳. ק׳. עולים רכ״ו וכמו כן טליא קו ישר מנקודת א׳ לנקודת ה׳ נעשה משולש או״ה וזוית או״ה ממנה נלבת וקו א״ו דומה לקו ב״ד גם הוא קו לב׳ מרחקים וקו ו״ה דומה לקו א״ב גם הוא קו למרחק אחד ויהיו שני רבועי קוי א״ו ו״ה כמו שני רבועי שני קוי א״ב ב״ד א״כ גם קו א״ה שוה לקו א״ד וכבר נכפלו הדבריס פעמים. ויהיה הגפן הסמוך אצל גפן שבזוית גם אל העבר מזה בתוך הטנולה ומקודם: ומעתה כבר יצאנו ידי חובת באור חמש הצורות בדרך המופת. כי מה שאמר בצורה השניה והוא נטוע על ה׳ ה׳ ויהיו ז׳ שורות על ז׳ שורות ובינהם ו׳ מרחקים כל מרחק ה׳ והכל שלשים מבואר הוא מתוך מה שבארנו בצורה השלישית שקו אלכסון היוצא מן המרכז ששם נטיעת הירק כשנגיעהו אל הגפן שסמוך אצל הזוית יהיה י״ח ונמצא שהטנולה שקו אלכסונה מן המרכז אל המקיף רק ט״ז איטה מגעת אל הגפן ולפיכך איטה מתקדשת. מצורף למה שחוש רואה הצורה תעיד שאי״א שיפלו מ״ה גפנים בתוך הטנולה של ל״ב על ל״ב: ולמה לא עשה לו הר״ש צורה מוחשת לראות ולהבין בה כאשר לא האמין לדברי חכמי המדות ואמר וז״ל וכן כשים נמי ה׳ אמות בין גפן לגפן אוסר כמו כן מ״ה גפנים שהרי אורך השורה ט׳ אויריס ל׳ אמה וכשתסיר שבזוית אין אחת מהן רחוקה מן האמצעית יותר מט״ז אמה שהרי לכל זוית וזוית ה׳ על ה׳ ונמצא שאין מגפן הזרוע עד גפן הרחוקה אלא כשיעור חצי אלכסון של שלשים על עשרים. וקל הדבר לעשות ציור ולהבין ואלכסון של שלשים על עשרים איט מעדיף על הרבוע אפילו בעודף האלכסון של ד׳ על ד׳ [ויותר י׳ על י׳] תדע דאם תקשור חוט שבקצן זוית ותוליכנו באלכסון לסוף עשריס ואח״כ ביושר עד למטה עשר אמות נמצא אורך החוט ל״ח אמות שהעדיף ח׳ אמות משוס אלכסון של ד׳ על ד׳ ואם בא למותחן באלכסון מקצן לקצן דבר הנראה לעינים שמתקצר הרבה וכו׳ ואין אדם יכול לעשות כלל וקצבה לאלכסון של ריבוע שאורך יותר על רחבו ומתוך משגתיו ים נדיקדק לאלכסון של ל׳ על ד׳ איט מעדיף כי אם ב׳ אמות דהוה ליה ט״ז לאמצעית. ובני אדם חכמי המדות אמרו דכל מרובע ב׳ קויס כמרובע האלכסון שמודדין מדת רחבו ועושין מרובע כמדתו ומודדין מדת ארכו ועושין רבוע כמדתו ומודדין מדת אלכסון ועושין רבוע כמדתו יעלה אלכסוט כשיעור אותן ב׳ רבועים אחד שעשו למדת ארכו ואחד שעשו למדת רחבו. תדע

*) נ״ל שצ״ב. **) נשגיא נ״ל ט״ו וב׳ שלישים.

עשה לך רבוע של ק׳ על ק׳ וס׳. ואע״פ שהוכחתי הדבר לרבוע שארכו כרחבו אין לנו הוכחה לרבוע שארכו יותר על רחבו ועל כרחין ליתא להאי כללא דהא אלכסון של ל׳ על כ׳ אין עולה כי אם ל״ב כדמוכח מתניתין כדפרישית ואם תעשה ריבוע של ל״ב על ל״ב חסר שוכא שאינו עולה ב׳ רבועין אחד של ל׳ על ל׳ ואחד של ך׳ על ך׳ עכ״ל. ואימה האם לא היה לו מחוגה לחוגג עגולה ל״ב על ל״ב ולסמן בה שורות גפנים נטועים על ה׳ ה׳ ועין בעין היה רואה שאי אפשר שיפלו מ״ה גפנים בעגולה הזאת. ואם הוקשה לו משנתינו לא מפני כן יכחיש מה שנראה לעינים ואפי׳ דברי חכמי המדות לא הוה ליה להכחיש כי כל דבריהם בטיס על מופתים חזקים אשר א״א לסותרם בשום פנים [שאין מופתיהם כמופתי הפילוסופים הטבעיים] הלא תראה בעלי התוספות פ״ק דעירובין דף יד ע״א כתבו על הא דאיתא התם דכל שיש בהקיפו ג׳ טפחים יש בו רוחב טפח. כתבו וקשיא דאין החשבון מדוקדק לפי חכמי המדות ע״כ. ומאי קשיא מחכמי המדות לחכמי הש״ס והיה להם לדחות דברי חכמי המדות מפני דברי חכמי הש״ס כמו שעשה הר״ש שאמר ליתא להאי כללא. אבל הם ראו שדברי חכמי המדות אמתיים שא״א לדחותם בשום פנים והנה זהו כמו בשאר מקומות שהקשו התוס׳ ותמהו בדברים מן הדברים והניחו בקושיא או בתימה ולא מפני כן נזוז מדברי הש״ס אבל נתלה זה בחסרון ידיעתנו מלתרץ. וכמו כן במשנתינו הוה ליה לר״ש להקשות אבל לא לדחות ולקבל מה שהחוש מכחישו וכל רואיו יאמרו איש. אבל אין ספק שלא עשה לו טורח מוחשת לראות בה. שאילו היה רואה אין ספק שהיה חוזר מדבריו כי לא היה מכחיש גם החוש. כי לא לאמין שהיה החכם ז״ל משתבש בטעות המדברים מענין חוש החוש. אבל חכמי המשנה ז״ל כבר נשמרו מן הטעות הזה ודקדקו במשנתם לעשות שתי חלוקות ואילו היה במשנ׳ על ה׳ ה׳ כמו כן מ״ה גפנים בתוך ט״ז עגולות הוי ליה למסתם ולחטיי דמקדש ט״ז אמה עגולות כשנטוע ד׳ על ד׳ עד ז׳ על ז׳ אבל במה שאמרו דין הקדוש בריעא למטן הגפנים ובסיפא במדות החמות הוו באלכסון שאין עניני שניהם שוין במדה וכמטן שאילו היו אומרין ט״ז אמה לא היו בנטוע על ה׳ ה׳ מ״ה גפנים כמבואר במופת והוא בלמוד מ״ג מאמר א׳ לאקלידוס שהזכרתי בפירושי לפירוש הרמב״ם לערוגה. קוש משבחו כי הוא זה אשר יאמרו שמיתר משולש נגד הזוית עולה רבועו כמספר שני רבועי קוי מקיפי זוית הנלבת.והוא בעצמו אלכסון מרובע ארוך ר״ל שארכו יותר מרחבו. כי כן כל מרובע ארוך כשתעשה בו אלכסון נמצאת בו שני משולשים נגבי הזוית. והם שוי הנלעות כל אחד לדומה לו. ומפני כן הלמוד ההוא בעצמו מלמדנו על האלכסון מרובע שארכו יותר מרחבו שיהיה רבוע כמספר שני קוי אורך ורוחב כאשר אמר הר״ש בשם חכמי המדות. והנה כאשר נרבע האורך שהוא ל׳. יהיה ל׳ פעם ל׳. ט׳ מאות. ונרבע הרוחב שהוא ך׳.יהיה ך׳ פעם ך׳. ת׳. נחבר שני הרבועים ויהיו אלף ש׳ ונוציא שורש מרובע אלף ש׳. ויהיו ל״ו בקירוב. שכשתרבע ל״ו פעמים ל״ו יעלה אלף רל״ו. אמור ו׳ פעם ו׳. ל״ו. ו׳ פעם ל׳. ק״פ. ל׳ פעם ו׳. ק״פ. ל׳ פעם ל׳. תת״ק. נרפס ל״ו ק״פ ק״פ תת״ק. עולים אלף רל״ו. והוא הדבר אשר אמרנו בעורה הראשונה שקו היוצא מן המרכז כשנגיעהו אל הגפן שסמוך אל הזוית והוא הגפן בעצמו שבזוית מרובע ארוך ל׳ על ך׳ ואמרנו שהוא אמנם קו ארוך י״ח והנה הוא בעצמו חצי אלכסון מרובע ארוך הזה שכן הוא יוצא מן המרכז. אבל העגולה שבתוך המרובע היא ל״ב על ל״ב וכל קוי אלכסוניה והם העוברים על המרכז אין מחציתם כי אם ט״ז. ולפיכך א״א שתהיה עגולה מגעת עד אותו הגפן שהוא י״ח מן המרכז. ולפי זה אמת שקו אלכסון מרובע ארוך ל׳ על ך׳ הוא ל״ו מפני כן מתקצר החוט שזכר הר״ש בדבריו ואינו מגיע לל״ח אמות כי אינו רק ל״ו. אבל עד ל״ו הוא מעדיף. ולא כאשר סובר הר״ש כי אינו רק ל״ב מעטם משנתינו. דליתא כלל וכלל. ואחרבה משנתינו מוכחת בדיים מוכיחות שנשמור עצמנו מהשבוש והטעות הזה ולפיכך לא כללה לכל הנטועים בבא אחת ולמיתני אטולהו דמקדשים ט״ז אמה וכמו שכתבנו: **אשובה** ארצה לעבור בדברי הרמב״ם האם יתכן גם דבריו אם לא. ואולם עין בעין נראה מה שלא יעלם מעין כל משכיל מן הקושי והחוחק הגדול שנצטרך לסבול ע״פ פירושו. שבכל הנטיעות בעל ד׳ ד׳ ועל ה׳ ה׳ ועל ז׳ ז׳ הירק הוא נטוע בסמוך וסביב לגפן אחד מן הגפנים ובעל ו׳ ו׳ נצטרך לומר שהירק הנטוע הוא באמצע הרוחק שבין שתי הגפנים ומה נשתנה נטיעת ירק זו מכל הנטיעות. ועוד שאין נראה כן מן הירושלמי דאיתא עלה דמתניתין רבי יוסי בר חנינא אמר והוא

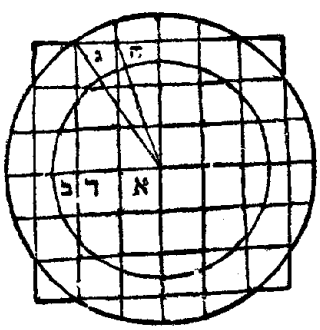

שזרע כנגד האמצעית. משמע שהתנה תנאי זה שתהא הזריעה כנגד גפן האמצעית. אבל מה שהכריחו להרמב״ם לפרש כן הוא לפי שאם נאמר בנטוע על ו׳ ו׳ שנטיעת ירק הוא ג״כ סביב לגפן אחד מן הגפנים ונפרים מן הכרם מרובע שיהיה ז׳ שורות על ז׳ שורות ותהיה העורה כולה ל״ו על ל״ו שכן ששה מרחקים שבין ז׳ שורות וכל מרחק ו׳ עוליס ל״ץ. ונעמיד רגל המחוגה על הגפן האמצעי שבשורה האמצעית ששם הוא נטיעת הירק ונחוג עגולה ל״ב על ל״ב. וגמלא קו העגולה אינה מגעת לכל שורה החצונה אבל נכנסת במרחק שיש בין הב׳ שורות ויהיה מרחק קו העגולה מכל שורה מהשורות היוצאות מן העגול שתי אמות ולפי היסוד מוסד שהניח כיון שאין בינה לשורה שחוצה לה שיעור עבודת הכרם שהוא ד׳ אמות נצטרך לראות כאילו העגולה מלאה ירק ונגרחיבה עוד ד׳ אמות כמו שאמר בנטועות על ה׳ ה׳ ויקדם כמו כן ארבעים אמה כמו במטע על ה׳ ה׳ אבל לא יפול בעגולות ארבעים על ארבעים כי אם ל״ז גפנים כמו שנראה בעורה זו* והיא נטועה ז׳ שורות על ז׳ שורות וכין כל גפן וגפן ו׳ אמות והעגולה הפנימית היא ל״ב על ל״ב והעגולה החיצונה הרחבה היא מ׳ על מ׳ ותראה כי כל גפן הזוית-עם שניים הסמוכים לו אל העבר מזה ואל העבר מזה לא יפלו בעגולה ויחסרו א״כ י״ב גפנים מכל הז׳ על ז׳ שהם בכללן מ״ט ושארו א״כ ל״ז. אבל שכן הוא עליה קו א״ג והוא היוצא מהמרכז אל גפן הסמוך לגפן שבזוית הנה נעשה משולש אב״ג וזוית אב״ג ממנו נלבת ואולם קו א״ב ממנו הוא קו לשני מרחקים שהם י״ב אמה. נרבעהו עולה קמ״ד כמו שכבר אמרנו בהביטנו אל העורה הראשונה. וקו ב״ג שהוא קו לג׳ מרחקים שהם י״ח. נרבעהו עולה שכ״ד כמו שכבר אמרנו בהביטנו אל העורה השלישית. ונחבר שני הרבועים קמ״ד שכ״ד ויהיו תס״ח. ונוציא שורש מרובע תס״ח ונמצאהו כ״א ואני בקירוב. שכשתרבע כ״א ואני יעלה תס״ב ורביע. אמור אני פעם אני. רביע. אני פעם א׳. אני. אני פעם ך׳. ך׳. אמור ך׳ פעם אני. י׳. ך׳ פעם א׳. ך׳. ך׳ פעם ך׳. ת׳. נרפס רביע אני י׳ אני א׳ ך׳ י׳ כ׳ ת׳. יעלה תס״ב ורביע. הנה קו א״ג שהוא מיתר לזוית אב״ג הנלבת הוא גדר למרובע תס״ח והוא כ״א ומחצה וכל קוי יוצאי מרכז העגולה ומגיעים אל המקיף הם ך׳ אמה בלבד. אבל הגפן הסמוך לזה הגפן שבנקודה ג׳ כבר נפל בתוך העגולה כי תוציא קו א״ה ונעשה משולש אד״ה זוית אד״ה ממנה נלבת וקו ד״ה הוא קו לג׳ מרחקים שהם י״ח. נרבעהו ויהיה שכ״ד כאמור. וקו א״ד הוא קו למרחק אחד שהוא ו׳ אמה. ונרבעהו ו׳ פעם ו׳. ל״ו. נחבר שני הרבועים שכ״ד ל״ו יהיו ס״ם. נוציא שורש המרובע ונמצאהו י״ט בקירוב דק. שכשתרבע י״ט תמצא שס״ח. אמור ט׳ פעם ט׳. פ״ח. ט׳ פעם י׳. ל׳. אמור י׳ פעם ט׳. ל׳. י׳ פעם י׳. ק׳. נרפס פ״ח ל׳ ל׳ ק׳. עולים שס״ח. הנה קו א״ה שהוא מיתר לזוית אד״ה הנלבת הוא גדר מרובע ס״ם והוא י״ט. וכל קוי יוצאי מרכז עגולות מ׳ ומגיעים אל המקיף הם ך׳ הנה שזה הגפן שמרחקו מן המרכז רק י״ט כבר נפל לו בתוך העגולה ומתקדם. ומאלו תקים אל השאר כי כבר נכפלו הדברים פעמים רבות. ואחרי שכן הוא שאם נעמיד נטיעת הירק בנטוע על ו׳ ו׳ שיהיה ג״כ סביב גפן אחד מהגפנים נמצא שיתקדם ג״כ ארבעים אמה עגולות אבל לא יהיו בתוך העגולה כי אם ל״ז גפן ובהכי לא אירייקן במשנתנו. אלא או ט״ז אמה. ואם יותר שיהיו הגפנים מ״ה. אבל שיהיה הקידוש יותר מט״ז ולא יגיעו הגפנים למספר מ״ה לא אייני תנא דידן. ולפיכך הוצרך הרמב״ם להעמיד בנטוע ו׳ על ו׳. בכגון שהירק הוא נטוע באמצע מרחק שבין ב׳ גפנים וכמו שרצית בעורה הראשונה. והוא מן החיתה להעמיד המשנה בשני ענינים אלא אלו אי זה כראי זה. ועוד למאי נפקא מינה תני הכי וכי אפשר לומר שליפות הלשון לשנות שתי ענייני נטיעות בראשא וכן שתי ענייני נטיעות בסיפא מפני כן עיקר הענינים ותני כל הנטיעות בכגון שהירק סביבות גפן ובעל ו׳ ו׳ שהירק באמצע מרחק שבין גפן לגפן לתמהה לא זו הדרך מדרכי המשנה כלל שאין דרך המשנה דרך שירי והלכה דגמרא גמור ומורתא תהא. ולפי שזה בעצמו לא יאר בעיניו לפיכך בחבורו פ״ו מהלרוח כלאים בחר לשון אחרת וכתב

הזורע ירק וכו׳ הרי זה מקדש מן הגפנים שסביבותיו ט״ז אמה לכל רוח וכו׳ במה דברים אמורים כשיהיה בין שפתי העגול הזה ובין שורות הגפנים שחולה לו יותר על ארבע אמות אבל אם ביניהם ארבע אמות מלומלמות או פחות רואין את העגול כאילו הגיע לשורה הסמוכה לו וכאילו רוחב העגול ארבעים אמה ורואין כל גפן שהבול בתוך עגול זה של ארבעים אמה הרי היא מתקדשת עכ״ל. ובכלל דברים הללו בין שיהיה הנטוע על ה׳ ה׳ או על ו׳ ו׳ אם שפתי העגול מגיע בד׳ אמות מלומלמות וכ״ש פחות מזה לשורה הסמוכה לו שמרחיבין העגול עד שיהא מ׳ אמה ותהיה זריעת הירק על איזה דרך שיהיה לעולם מקדש או ט״ז אמה או כ׳ אמה. אבל כשאלמו אם זו היא דעת המשנה האם יבאר מן התנא לשנות בלשון ההוא שהוא שונה בחבורו. ולא הוה ליה לחלק לשתי בבות. ובבבא אחת מהן והיא הסיפא יהיו הנטועות על שני דרכים דלא ראי זה כראי זה. וכבר נתמרמר בזה הראב״ד בהשגותיו על שסיפה הלשון המליצה וסבב פני המשנה לפנים אחריים.וגם בזה שחוץ לעגול ל״ב אסור אמר הראב״ד אין לו שורש בש״ס ולא בתוספתא ולא בשכל מורה ולמה יאסר כלל חוץ לעגול ל״ב עכ״ל. ועוד אני אומר לדבריו דכיון דעיקר דין קידוש ירק בכרם הוא שמקדש ט״ז אמות ואילו מה שמקדש בנטוע על ה׳ ה׳ עד מ׳ אמה אינו אלא תוספת. וכן נמי מספר מנין מ״ה גפנים שבה׳ ה׳ אינם מעשה הקידוש אלא שכן יקרה מקרה הכרם שבט״ז אמה או ד׳ אמה יפלו מ״ה גפנים. קשיא למאי נפקא מינה מהבר התנא ד׳ ד׳ וה׳ ה׳ להדדי. והרי אלו מ״ה גפנים שבד׳ ד׳ אינם עיקר ועשה לענין הקידוש. וה״ל למיתני ד׳ ד׳ גבי ו׳ ו׳ וז׳ ז׳ דגבייהו תני עיקר דין הקידוש שהוא בט״ז. ולמיתני דין ה׳ ה׳ בפני עצמו והכי הוה ליה למימר הנוטע ירק בכרם או מקיים בזמן שהן נטועות על ד׳ ד׳ או על ו׳ ו׳ או על ז׳ ז׳ מקדש ט״ז אמה לכל רוח עגולות ולא מרובעות ובזמן שהן נטועות על ה׳ ה׳ מקדש מ״ה גפנים ואע״ג דבד׳ ד׳ איכא נמי מ״ה גפנים המתקדשים אפילו הכי כיון דלא נפקא מינה מידי במה שמנאו גבי ה׳ ה׳ טפי טובא איכא למיתני לד׳ ד׳ גבי עיקר דין קידוש. ואו איכא למידק בענין זה שהמליץ מעצמו לומר שכשמגיע בד׳ מלומלמות ובפחות שנרחיב העגולה כדי לקדש יותר. הנה יש בו מן הדחוקים מה שלא יהיו מעטים. וזה שנלטרך לומר שזה דוקא כשנכנסה העגולה בתוך מרחק אבל בנטוע על ד׳ ד׳ שהעגולה נוגעת בכל שורה תשיעית וגם אין בינה לשורה עשירית כי אם ד׳ אמות מלומלמות לא נאמר להרחיב העגולה עוד ד׳ אמות ושיקדש כל מה שישול בעגולה מ׳ על מ׳. וזה לפי שלא נכנסה במרחק כלל לפיכך אינה מקדשת יותר מט״ז לכל רוח. ואע״פ שגם בכאן אין בין העגולה לשורה העשירית כי אם ארבע אמות מלומלמות ומה טעם יש בכניסת העגולה לתוך המרחק שיקדש עוד ד׳ אמות לכל רוח ולא כן כשלא נכנסת בתוך מרחק. והרי הכניסה ההיא אינה בעצם ולראיית הרואה אלא לפי שפיטת השכל. ואין כאן מראית עין שנאמר שמפני כן אסרו בדרך כל איסור כלאים. ולא עוד אלא שבנטוע על ד׳ ד׳ שהעגולה נוגעת ממש בכל גפן שבאמצע כל שורה תשיעית ואינה מקדשת אותה כלל. וזה מפני שאנו אומרים שכן כל מדת חכמים אדם טובל במ׳ סאה הוא טהור במ׳ סאה חסר קורטוב אינו טהור. וכשנכנס לתוך מרחק ואינו נוגע כלל ועדיין הוא רחוק ארבע אמות מלומלמות וכל הכניסה אינה למראית העין אלא לשפיטת השכל בלבד אנו מרחיבין העגולה עוד ארבע אמות ומתקדשים יותר. וכן בגפני הזוית או שאנלס בסמוך להם אשר במקצת הצורות אינן מקדשים בתוך עגולה ל״ב על ל״ב ואע״פ שאין בין העגולה לבינם ארבע אמות. הרי אלו דוחקים ולא מעטים. ולפיכך מ״ש בכ״מ בשם החכם הר״ר ישראל בתשובתו להרא״ש על דברי הרמב״ם בפירוש המשנה וז״ל הן הן הדברים שנאמרו למשה בסיני עכ״ל לא נאבה לו ולא נשמע אליו בזה כלל וכלל: **ונדעה** נרדפה לדעת דעת הראב״ד מה היא בפירוש המשנה. ומלאתיהו שאחר שהתלונן על הרמב״ם בשניתו את טעמו ולשונו מלשון המשנה. ושאין שורש במה שהגיה לאסור חוץ לעגול ל״ב על ל״ב. כתב וז״ל אלא שקשה לו איך ישאירו מ״ה גפנים בתוך העגול [כ״ל בנטוע על ה׳ ה׳] והלא מרובע יותר על העגול רביע [כדאי׳ פ״ק דסוכה דף ח] ועל כן הוצרך המאסף הזה להוסיף על שפת העגול ולחוץ ד׳ אמות מלומלמות לאסור וכל זה מדעתו שלא מהגמרא כלל וכלל. ואולי תירוץ הקושיא זהו שאמרו בגמ׳ רבי אבין בשם שמואל והוא שתהא האמצעית עגולה ירק כלומר הרבה ירק סביבותיה ואפשר שיהא העגול רוחב שתי אמות מרווחת מכל צדיה שיגיעו ט״ז אמה לסוף שתי השורות שבצד האמצעית ולא יגיעו לקרנות אבל חוץ לט״ז אמות לא תאסר כלום עכ״ל. ואומר שגם לפי דבריו ופירושו יש להקשות הקושיא בעצמה אותה שהקשיתי לדברי הרמב״ם שהמשנה מתפרשת בשני ענינים דלא ראי זה כראי זה שבכל הנטיעות הנה הירק סביב גפן הוא זרוע מלבד בנטוע על ו׳ ו׳ומה נשתנה וכמו שהקשיתי לשאול.הנה קושיא זו בעצמה ובעינה קשיא לפירוש הראב״ד שכן גם לפי פירושו אחה מולא שנלטרך להעמיד המשנה בשני ענינים דלא ראי זה כראי זה שבכל הנטיעות אין הירק סביב הגפן כי אם מעט נטיעות גרעין סביב ולא יותר. ובנטועות על ה׳ ה׳ נתרבה נטיעת הירק עד ב׳ אמות לכל רוח. ומה נשתנה נטיעה דעל ה׳ ה׳ משאר הנטיעות. אלא שאותה הקושיא שקשה על הרמב״ם היא בנטועות על ו׳ ו׳. ולהראב״ד היא בנטועות על ה׳ ה׳ ולא עוד אלא שלדברי הראב״ד נתת דבריך לשיעורין שאם נתרבה הירק יותר מב׳ אמות לכל רוח שיתקדשו בהכרח יותר גפנים ממ״ה. וכן אם נתמעט מכך שלא יתקדש מ״ה גפנים. וכל זה ממה שאין הדעת סובלת ולא השכל מורה שדברי המשנה יהיו מפורשים בזה האופן כלל. ועוד דקושית הרמב״ם בפירושו לא מתרצה והיא מפני מה הצריכה המשנה לקצוב בדמיון אחד מ״ה גפנים ולקצוב בדמיון השני במדת העגולה והוא מה שאמר ט״ז וס׳. ומה שתלה עצמו באילן גדול והוא הירושלמי שאמר והוא שתהא האמצעית עגולה ירק. איט נראה כלל שזה יהיה כוונת הירושלמי שא״כ לא קאי אלא אנטועות על ה׳ ה׳ אבל ניחא טפי למימר דקאי אכולה מתניתין ואתא למימר טעמא למה הקידוש מתקדש עגולות ולא מרובעות וזהו בכל הבבות וקאמר והוא שתהא האמצעית עגולה ירק. כלומר שהירק יהא בעגול ולא ברבוע. והכסף משנה כתב על פי דרכו של הרמב״ם שבא לומר שרואין העגולה כאילו היא מלאה ירק ע״כ אבל גם זה איט במשמע הלשון דוהוא שתהא משמע שבא להטיל תנאי בענין: **ואנחנו** לא נדע מה נעשה. ואל מי מקדושים נפנה בפירוש משנתינו אחרי שדברי כל המפרשים זכר טולם לחיי העולם הבא אין באחד מהם מה שמספיק שתנוח דעת כל משכיל עליו. כי דברי הר״ש דחויין מעיקרן. ודברי הרמב״ם גם המה לא יתכנו בפירוש המשנה כאשר הוכחנו. וכאשר נראה מדברי חבורו שהוצרך לשנות הלשון והמליצה מפני הקושי אשר הרגיש בעצמו מה שיטול במשנתנו לפי דרכו. וגם דברי הראב״ד אינם מתיישבים כלל ואינם עולים בפי׳ המשנה ובעל כסף משנה לא הביאם עצמו בענין משנתנו לא מיה ולא מקצתה: **אולם** לפי מה שכתבתי אני בפירוש הקצר שהקדמתי בו לפרש המשנה. ונתתי טוב טעם לקידוש מ״ה גפנים בנטוע על ה׳ ה׳ שהוא מגזירת החכמים גזירה משום סתם כרם שהן נטועות מן הסתם בעל ד׳ ד׳ והרואין כרם שהוא נטוע על ה׳ ה׳ ויהיה ירק נטוע באמצעו ולא יקדש מ״ה גפנים רק ט״ז ולא יראינו במה שהוא איט נטוע כסתם כרם כי לא יבדל במעט הבדל כזה שבין ד׳ ד׳ לה׳ ה׳. אבל יהיו סוברים שהוא סתם כרם ולא יקדישו בכל סתם כרם כי אם במספר גפנים הללו שהיו ל״ז. ולפיכך אמרו בנטוע על ה׳ ה׳ שיהא דינו כסתם כרם שהוא נטוע על ד׳ ד׳. אבל בנטוע על ו׳ ו׳ שיש כאן הבדל רב שהרי מרחק כל שורה משורה הוא יותר במחצית הרחקת כל שורה משורה בסתם הכרמים וזה אין לטעות רבולי עלמא יודעי שאין זה כסתם כרם ושמפני הרחקת שורותיו איט מקדש כל כך ואיכא למגזר. וכל הדוחקים שיהיו בין לפירוש הרמב״ם בין לפירוש הראב״ד ליתנהו והוו כלא היו לפי פירוש זה וגם טעם מסייק למה חלקה המשנה בשני דמיונין וקצב בדמיון הראשון מ״ה גפנים ובדמיון השני מדת המקדש ט״ז אמה.וכן ניחא שסוגה ד׳ ד׳ עם ה׳ ה׳ לומר לנו שזהו טעם דמחמירים בה׳ ה׳ ומקדשים עד מ״ה גפנים משום גזירה דנטוע על ד׳ ד׳ הוא: **ונידחא** נמי הירושלמי דאמר והוא שזרע כנגד האמצעית. שכן לפי דרכי כל הזרועים בכל הנטועות בין דרישא בין דסיפא צריכין שיהיה סביב הגפן האמצעי שבשורה האמצעית וגם הא דאמר בירושלמי והוא שתהא האמצעי עגולה ירק אחיא כשאנו שבא להתנות דהא דתנן מקדש ט״ז עגולות שהוא בתנאי שתהא הגפן האמצעי בשם הירק זרוע שתהא אותו הירק עגולה. ומתיישב נמי לפי דרכי מה שאמרו עוד בירושלמי וז״ל אימתי בזמן שהן נטועות על ד׳ ד׳ או על ה׳ ה׳ הדא מסייע לרבי זעירא דרבי זעירא אמר שמנה חוץ ממקום כרתין. וכתב הר״ש פירוש מקום כרתין הוא מקום הגזע של גפן קרחת הכרם ט״ז אמה ונותנין ד׳ אמות לכרם זה וד׳ אמות לכרם זה וזורע שמנה אמות ואם היה זורע ד׳ אמות של עגולה היה מקדש שתי שורות וכן אם היה זורע לגד אחר ועכשיו שזורע בין הגפנים מקדש לכל רוח ט״ז אמה כשיעור כרם שנלטרף ט״ז אמה ומדמקדש ט״ה גפנים בנטועות על חמש דייקינן סייעתא לרבי זעירא דאין מקום הגפנים בכלל דשמא אלכסון של ו׳ על ד׳ עולה לל״ב [וזה לפי דרכו] חוץ ממקום גפנים

אלמא

ן כשאגיע לו. תע"פ שהוסיף מחתים עד שלא הגיע לו מותר מחר בחינו מתעגל בכלאים אבל כשאחזור אסור משום דמתעגל וגתייאם ודכוותה גבי מחילת הכרם שנפרלה דכשנתייאם ולא גודרה קדם אבל לא נתייאם שמתעסק כל שעה לגדור ולא הספיק עד שהוסיף מחתים לא קדם וכילד משערין אם הוסיף מחתים רוחים כשחותכים ירק זה או מין של תבואה זו מן המחובר בכמה זמן יכם שלא תשאר בו ליחה הגע ע"מך שיכם במאה שעה אם נשתהא בתוך חני שעה משהגיע לו ולא לקטו הרי הוסיף מחתים ואסור שכשם שהוא יכם מלחותו בכל חני שעה חלק ממחתי' כשהוא בחלוש כך מוסיף בחני בעה חלק ממחתים כשהוא במחובר: ן עם הזבלים או עם המים. כשמזבל כרמו או כשפותח אמת המים להשקות הכרם פעמים ים עמהם זרעים וכל הני שלא בכוונה נזרעו שרי דלא חזרע כרמך בכוונה

ן הרואה ירק בכרם ואמר כשאגיע לו אלקטנו מותר (ל). **כשאחזור אלקטנו. אם הוסיף במאתים אסור** (לא): **ן היה עובר בכרם ונפלו ממנו זרעים או שיצאו** (לב) **עם הזבלים. או עם המים** (לג).

אלמא מקדם ט"ז אמה הוא חוץ ממקום גפנים טכ"ל. וכמה חולבת זה הפי' לומר דאלכסון של ל' על ך' הוא חוץ ממקום כרתין שזה מבואר שהאלכסונים אינם מוסיפים ולא גורעים ברוחק או בקירוב מקום הכרתין אבל לריך שנגיע תחלה מקום הכרתין ואחר כך נדע האלכסון ומבואר שמקום הכרתין בהגתתנו הוא שומר היחם בכל העורות שאם לא כן נתת דבריך לשיעורין ואי אתה יודע איזה מקום הכרתין באחת אחת מן הבבות. ועוד שנאמל ונאמר ואלכסון אחרים היאך הם. א"ת ג"כ חוץ ממקום כרתין א"כ למה דייק דוקא מזו הבבא. ואם תאמר שהאלכסונים האחרים הם עם מקום כרתין. נשאל ונאמר ולמה בנטוע על ה' ה' מקדם יותר מן האלכסון ולא כן בשאר הנטועות. ועוד דרבי שזירא לא קאי כלל אהא דקרחת הכרם. אלא קאי אמתניתין ח וט דפרק דלעיל בנטע כרמו על שמנה שמה ואתחס אתמר בירושלמי. והכי מייתי ראיה מדבנטוע על ה' ה' מחמירין לגזור משום הנטוע על ד' ד'. ומעמא דבעינן היכר טובא שיהא נראה לעינים כמו נטוע על ו' ו' דלא גזרינן תו. והכא נמי הני ח' יהיו מרווחין ולא יהיו מקום הגפנים בכלל השמנה. והייטו דאתמר עלה דרבי שזירא ודכוותה ד' חוץ ממקום כרתין. לומר דד' דעבודת כרם לריך נמי שיהא מרווח ד' אמות וחוץ ממקום כרתין: **ועל ו' ז'**. אבל על ח' ח' אינו מקדם והכי איתא בירושלמי אהך בבא הדא מסייע לר' לעזר דר' לעזר אמר מד' אמות ועד ח' אסור ומקדם. משמנה ועד ט"ז אסור ואינו מקדם. ואע"ג דהשתא סתמא כת"ק דר"מ ור"ש דסוף פרק דלעיל והוי מחלוקת ואח"כ סתם לא תקשה לפסק הרמב"ם והר"ב שפסקו התם כר"מ ור"ש. דליתא לכללא במקום דאיפסקא הלכתא בהדיא והתם בירושלמי רב חייא בר אבי בשם רב הלכה כר"מ ור"ש. ועוד אפשר דרב פליג אהך סתמא דגמ' דמוקי מתניתין כת"ק. אלא אתיא כר"מ ור' שמעון ולהכי לא תנן על ח' ח' משום דמותר להביא זרע לשם. והא לא קשיא אמתניתין דלא תנן מה דיש בנטועות בפחות מעל ד' ד'. לפי שאין כרם נטוע בפחות מכן שלריך ד' לחרישה בין השורות. ואף לרבנן דר' שמעון דלעיל דסברי דנטעי אינשי בפחות מד' ד'. הייטו דמקרי לפעמים ולעתים רחוקות. אבל ודאי דלא שכיח כלל. והדע דאי מלתא דשכיחא היאך פליג ר' שמעון במילתא ושכיח. ועוד שאין לריך לשנות כלל לפי שכל שם עשרה אמות מקודשות ואפילו יפלו בעגולה כמה גפנים שלא אמרו מ"ה גפנים להקל אלא להחמיר: **ן כשאחזור אלקטנו** וכו' אסור. כתב הר"ב משום דמתעגל וגתייאם ודכוותה גבי מחילת הכרם וכו'. ברים מסכת בבא בתרא. וכתבו שם התוספות והטעם ים לפרש משום דכתיב (דברים כב) לא תזרע כרמך כלאים דומיא דזריעה דינהא ליה ע"כ. ועיין בפירש משנה דלקמן: ["אם הוסיף במאתים. פירוש אחד ממאתים כדמפרש הר"ב בסוף משנתנו והטעם ג"ל שכן זה שיעורו לענין בטול כדתנן במשנה

מלאכת שלמה

ן כשאחזור אלקטנו. פי' שאחר שהגיע לו עבר מעליו ואמר כשאחזור וכו'. ובירושל' מוקי לה ריב"ח בטעל שהי' מנכם בשדה שהוא עשוק במלאכתו ולא אפרשהו רבנן להתבטל ממלאכתו ונעקרו אבל אדם אחר שהי' שם ולהו לא פלג אלא בין כשאגיע בין כשאחזור אסור לו דמקיים כלאים הוא ונעל

יכין

ל) אפילו הוסיף ר' קודם שהגיע לשם מדלא התעגל לקטו ותורה הקפידה רק בדמיחה ליה. דכתיב שדך לא תזרע. דומיא דזריעה: לא) מדהתעגל לקטו. ושיעור לידע אם הוסיף חלק ר'. משערין בכמה זמן יהיכם כל ליחה שבו מסתלק. ואם למשל יהיכם בק' שעה לגמרי. יהיכם בחני שעה חלק ר' מלחותו. וכ"כ מיסיף בחני שעה חלק ר'. ואסור (ב): לב) הזרעים: לג) כשמזבל או משקה השדה:

תפארת ישראל

בועז

(ב) ובה שהקשה בעץ חיים הרי קשותים ודלועים לא יתיבשו עד ימים רבים. ובמחב"ר לא דק דאמן רק בעלים שסביב להפרי משערינן להרמב"ם והראב"ד וכשתיבשו הלך ר' באותו זמן שגדלו יחד בהכרם נאסר הפירות עם העלין. ואפי' גזעי הגפנים נאסרו. [אב"י אלוף בינה וחכם להבין דברי חכמים וחדותם. דקושית רבינו ע"ח הוא. דהרי אלו קשותים אנפחים ודלועים ומאר פירות כדומה להם. שים להם ליחות רב הנסיון מעיד לכאורה כנגד קבלת חז"ל. לפי פי' הרמב"ם והראב"ד כאן. דהרי אלו פירות כשנעקרים נעשה קמים אפי' בכמה ימים לא יתיבשו ונשאר להם כמותם ואיכותם בלי גרעון ופחת. ואילו היו בארץ היו בלים נגמא שאין לשער תוספת הגידול כנגד מה שאנו רואין שיעור היבוש באותו הזמן. ואין להם יחוס זה עם זה. ועל זה תירץ רבינו ע"ר זצוק"ל הכ"מ. דבפירות כאלו יש עדיין לשער בעלין שלהם. דבעלין יש יחוס שזה בזמן בין תוספת הגידול כשהוא מחובר בארץ להפיחות ע"י היבוש כשהוא נעקר ונתלש. ואע"פ דכ' הרמב"ם רואין אם נחתך ירק זה או מין תבואה זה מן הארץ בכמה זמן ייבש. והרי מלשון זה משמע. דבדבר שאינו ירק משערינן בהפרי עצמו. דאי בעלין משערינן. מה לי ירק מה לי תבואה. הרי תמיד בירק. דהייטו בעלין משערינן. י"ל דכותת ע"ר. דעכ"פ באבטיחים ומאר פירות רב הליחות. דא"א לשער בהפרי עצמו משערינן בהעלין. או י"ל דכותת ע"ר. דבכל הפירות משערינן בעלין. והא דחילק הרמב"ם בין ירק לתבואה. לא חילק רק כדי לאשמועינן שבכל מיני המחין הדין כן. לא לומר שבירק משערינן בעלין ובתבואה בהפרי עצמו דלא פלוג. ובתוך מחלוקת שם ורקמת דברי העמוקים הטעם רבינו בסוף דבריו עוד ראיה לזה. דע"י שאנו משערינן בהעלין מוכל לדון על הפרי. דהרי קי"ל דאפי' גזעי הגפנים נאסרים. וא"כ קשה תו אגזע לותה קושי' של רע"ח אתבמיה. דאיך תאסר הגזע לפי מה שמשערינן בהפרי. דהרי גזע אפילו לימים רבים אינו מתיבש. מאחר שהוא עץ קשה ובש. אע"כ דהשיעור דחלק ר' הוא יוצא לדון על כל הקמת. ומשערינן תמיד מלד חומרא

משנה ראשונה

ן הרואה ירק. פשטא דמתני' משמע שרואה ירק ברחוק מכדי שישיבת ידו ולכך לא נאסר כיון שאין יכול ללקטו עד שמגיע אליו. אבל מהגיע לו ולא לקטו ואמר כשאחזור אלקטנו אסור. אבל בירושלמי פירשו דאפילו יכול ללקטו אלא משום שיעקר במלאכה אמר כשאגיע לו כלומר כשאתנה ממלאכתי אלקטנו נ"כ מותר והביאו הר"ש והרא"ש. אפשר דלא נתנה להו לפרש כשאין יכול ליטלו פד שהגיע לו מותר. דהא מילתא דפשיטא הוא דהייט מתני' דלקמן היה עובר

ציונים

ן הרואה ירק. תוס' נמיה' דף לב. וכפ"ש הערל ובנ"ק דן פפ. ודף ק. ורפ"ק דב"ב. ובחנוך דיעא דנרמי להרמב"ן ז"ל. מיי' שם פ"ה הכ"ח. טור ושו"ע שם סעיף מז: ן הרי' עובר. מיי' שם הי"ז. טור ושו"ע שם סעיף יב:

תוס' אנשי שם

ן בר"ב ד"ה כשאגיע. כו' וכילד משערין כו'. כן פי' הר"מ והראב"ד כ' ואומר אני לפיכו בתני שעה יוכל לדעת כיצד עוקר שתי שבלים או כמה שיבלה ושוקל אותם בשעת עקירה ולאחי שעה ישקול אותם ואם היו עשרים אוקיות ונכנסו פחתו אוקיה הרי שבאחי שעה ג"כ הוסיפו א' על עשרים וכן למאה אוקיות וכן למאתים ע"כ ומה שיש להקשות על פירושים אלו הוא ממה שהנסיון מוכיח אם תקח מן הקבוצים ומן האגמיים שיש בכם לחות רב ותעקור אותם בשם קנים לא יתבר כלום כמעט מכמותם בכמה ימים ואינו היו בתוך היו גדלים הרבה מאד. ועוד אם תקח מין מיריקות כגון תבא תייבש ביום א' טולה לפעמים אם בשנים ותתפרך לו התעשם עד שלא יפאר כלום וכפי זה היה ראוי שהתבא תגמיח ותגדל טולה ביום או יומים ואין הדבר כן ועוד קשה בלשון הירושלמי דאמר כיצד בודקין רב ביני בר מרינה אמר שוקר א' ומניח א' כל מה שזה פותח זה מוסיף. דל"ל פעל א' ומניח א' הפי הולל עוקר אותם וכל מה שיפתחו בשיעור אותו זמן הוא מה שהוסיפו. ואפשר לומר בפי' הירושלמי עוקר שבלת א' ושוקלה והרי היא מאתים הסר א' ומניח א' נעוצה כשיעור הזמן שנשתהו בכרם ואח"כ שוקלה והנה היא מאתיים הרי שהוסיפו באותו זמן א' ממאתים שמה שזה פותח זה מוסיף ודוק. מיהו לא קשה כ"כ על פי' הר"מ והראב"ד דבירושלמי גרסינן דבי ר' יוסי משערין בהדין ירבותא ויכוזא פי' הענוך חיספרגו ואפשר שזה שוהא כ"ב ליום כמו לגדל. (ע"ח): תוי"ם ד"ה אם הוסיף כו' והטעם ל"ל כו'. טעם זה כ' רש"י ז"ל בהליה בפסחים דף כה וחולין ד' קנז (לה"מ):

במשנה ז פרק ב דערלה ועיין שם בפירוש הר"ב] : ן [*לאחריו מותר. פירש הר"ב דשלא בכונה היה וכו'. וכתב הרמב"ם בפרק ה' מהלכות כלאים וחייב לעקור כשירלה ואם קיימן הרי זה קדש ע"כ]: ינפץ. כתב הר"ב והקסין מותרים וכן כתב הרמב"ם בפירושו ואחיה כר' לוטעיה בירושלמי. אבל בחיבורו פ"ה פסק כר' יוחנן דהכל אסור בהנאה. ודתנן ינפץ תירץ בירוש' משום דיוהר רלוי לקבורה בשדו אביב ולא משהוא רלוי לשרפה ותנן בפרק קמא דתמורה כלאי הכרם שדרכו לשרף ישרף שדרכו ליקבר יקבר: ואם הביאה דגן. לשון הר"ש דהייגו שהביאה שלים. *ועיין פ"ז משנה ז וכשופו: תדלק. לשון הרמב"ם הוא שאמר הכתוב (דברים כג) פן תקדש המלאה. ותרגומו דלמא תתוקד ע"כ. [*וכתב הרמב"ם בפ"ה מהלכות כלאים ואם רלה לאוכן וקיימן הרי אלו ישרפו עם הגפנים הסמוכים להם ע"כ]. ועיין מ"ש רפ"ח: ן [*רבי אליעזר וכו'. ונגירסת התוס' שכתבתי בפ"ט דב"ב משנה ז גרסי' ר' אלעזר בלא יו"ד וע"ש בד"ה ר"א אומר וכו' ובד"ה תקברם וכו' ובד"ה ותכ"א וכו'] : וכל

ציונים

ה המקיים קוצים. שנא קנה: ב"ב מנו: לא קדש. מיי' שם הי"ח. טור ושו"ע שם סעיף יד: הארום. מיי' שם ס"ב. טור ושו"ע שם סעיף ג:

ראשון לציון

משנה ז [תוי"ט ד"ה] ינפץ כתב הר"ב כו' ותנן (בפ"ק דתמורה) כלאי הכרם כו'. ל"ל בפ' בתרא דתמורה כו' דף ל"ג:

תוספות רע"ק

משנה ז [אות יט] תוי"ט ד"ה ואם הביאה. ועי' וכו') ולר' אושעיא הגי' לקמן משתשלים ולר"י משתשריש כ"ה בירושלמי לקמן פ"ו ועי' מ"ש בפ"ד:

תוס' אנשי שם

ן הוי"ם ד"ה ינפץ כו' משמות ולוי לשריפה כו'. וא"ה לאחתי הקסי דליתני יקבר וי"ל דכונת התנא להבהתה כל דבר לפי מה שהוא שעשיה הבמתתה בהפיכה ולחיב בנפון הזרע דקשים לא חייבי הזרע מה דמסיים הלא"ם ול"ל כמו כן הכא לא שדרכו להפוך יוסף ולא שדרכו לנפץ יפקן ולחי"ש המסיר הקיקר. (רמ"ז): ד"ה תדלק כו' עם הגפנים כו'. ע' תוי"ט לק' כפ"ז וזה דלא כמ"ש התפא"י שגם כאן בגפנים נאסרים: ן בר"ב ד"ה ר"א כו' בכרם. ע"ם וע"ל בשדות וכ"ה בגמ' שם: בא"ר שמקצת בג"ל כו' פי' דלגבי עלמא איקרי מקום אבל מ"מ בעי ר"ל שיהיה מקום לו מחת מוהגין כן אבל מקום בג"ל בעיר ל' בשלה דשתן אבל בולעת העולם הכי מוכח בפרק תבית קמד ע"ב. (רמ"ז):

הזורע וסיערתו הרוח לא). לאחריו לא) מותר לא). סיערתו הרוח לפניו לא) ; ר' עקיבא אומר אם עשבים לה) יופך לפ). ואם אביב מ) ינפץ מא). ואם הביאה דגן מב) תדלק מג) : ח המקיים קוצים בכרם רבי אליעזר אומר קדש מד). והבא לא קדש אלא דבר שבמוהו מקיימין מה). הארום מו). והקיסום מז).

ח"ג. ז סיערתו נד"ל סיערו. תדלק מיבמלמי ידלק. ח והקיסום נד"ל ו"ל הקיסום וכ"ה בירושלמי ובר"ב ל"ל.

ובמוגה מסמע: סיערתו הרוח. שהיה עומד בשדה וזורע והוליכה רוח סערה את הזרע בכרם: לאחריו מותר. דשלא בכונה היה ולא רלה שהולך הרוח את הזרע לתוך הכרם: *)ולפניו אסור. אם סיערתו הרוח לפניו ורלה לאסור: כיצד יעשה אם עשבים יופך. יחרוש ויספך שרשי העשבים ושוב לא ילמחו: אם אביב. שכבר נמח הזרע אלא שלא הביא שלים: ינפץ. הזרע מן הסיבולת והקסין מותרין והדגן לאסור: ואם הביאה דגן תדלק. והכל לאסור: ח רבי אליעזר אומר קדש. שם בערביא מקיימין קוצים בכרם כדי שירעו גמליהם ומאחר שמקלת בני אדם מקיימים אותם בשדותיהם הוו כלאים בכל מקום דשפיר קרינן **)בו אבר תזרע דמשמע מה שב"א טהגים לזרוע ורוצים בקיומן: לא קדש אלא דבר שבמוהו מקיימים. באותו מקום כגון קוצים בערביא לפי שלשם מקיימים אותם אבל בשאר מקומות שאין מקיימין אותן מותר והלכה כחכמים: הארום. מין ירק שעליו רחבים ועותנין אותו בתבשיל וקורין לו בערב"י סוסנב"ר: והקיסום. אדר"א (ח) בלע"ז שמדלין אותו על החטיות ועל החלוטות: ושושנת

*) נד"ו לפניו. **) נד"ו בהו.

(ח) עשבע. הקיסום עשב שמתפשט מאד ושרשו מלוין ומתפשט ושולה על החומות כן הוא לשון רש"י בשבת דף ע' ע"ב וכן דרך הגרים שעושין אותן לפני החלוטות ומושכין עד סמוך לגג לעני והוא הנקרא בלשון תלמוד (עשבע).

מלאכת שלמה

ובעל הבית ממי שהוא עסוק במלאכתו עשהו כפועל והקלו ממי בתניע שם: ן הזורע וסיערתו הרוח לאחריו מותר. לשון הרמב"ם ז"ל פ"ה סי' י"ז לו שהי' זורע לו זורה בשדה לבן וסיערתו הרוח לאחריו ונפלו הזרעים בכרם ונמחו ה"ז לא מתקדש שמא' וכו'. וכ' שם בכ"מ לו שהי' זורע לו זורה בשדה לבן לומר שאילו היה עושה כן בכרם אפי' סיערתו לאחריו אסור מאחר שהי' עושה בעבירה. ע"כ: סיערתו הרוח לפניו ר"ע אומר וכו'. משמע מפי' ר"ע ז"ל שהי' גורם לפניו אסור. וגם לא הי' גורם מלות סיערתו הרוח בסיפא. וגם משמע שלא הי' גורם רע"ל וכו' רק כיצד יעשה אם עשבים וכו' וכ"ה שם בתרמב"ם. ולא ראיתי בשום מקום גירסא זו גם לא ראיתי מי שמזכה כן. אבל הה"ר יהוסף ז"ל כ' שיש ספרים דגרסי סיערתו הרוח לפניו ומגרלה ע שהיא גירסא יפה לפניו שייך לשון סיערתו

ובעל הבית ממי שהוא עסוק במלאכתו עשהו כפועל והקלו ממי בתניע שם: ן הזורע וסיערתו הרוח לאחריו מותר. לשון הרמב"ם ז"ל פ"ה סי' י"ז לו שהי' זורע לו זורה בשדה לבן וסיערתו הרוח לאחריו ונפלו הזרעים בכרם ונמחו ה"ז לא מתקדש שמא' וכו'. וכ' שם בכ"מ לו שהי' זורע לו זורה בשדה לבן לומר שאילו היה עושה כן בכרם אפי' סיערתו לאחריו אסור מאחר שהי' עושה בעבירה. ע"כ: סיערתו הרוח לפניו ר"ע אומר וכו'. משמע מפי' ר"ע ז"ל שהי' גורם לפניו אסור. וגם לא הי' גורם מלות סיערתו הרוח בסיפא. וגם משמע שלא הי' גורם רע"ל וכו' רק כיצד יעשה אם עשבים וכו' וכ"ה שם בתרמב"ם. ולא ראיתי בשום מקום גירסא זו גם לא ראיתי מי שמזכה כן. אבל הה"ר יהוסף ז"ל כ' שיש ספרים דגרסי סיערתו הרוח לפניו ומגרלה ע שהיא גירסא יפה לפניו שייך לשון סיערתו

שהרי מסייעו למה שהוא רוצה שהרי הוא רוצה להעליבו לפניו עד כאן: ר' עקיבא אומר וכו'. נראה שיש שמות בפי' הרמב"ם ז"ל שכתוב בדשים והלכה כר' מאיר: ח האירום כו'. הראב"ד ז"ל בפ"ה סי"ט לא גרים וכל מיני זרעים אלא ה"ג האירום והקיסום ושושנת המלך מין זרעים ואינם כלאים בכרם וכ"ה בתוספתא פ"ג דכלאים וכ"ה ג"כ בפי' הר"ן ז"ל פ' ראשית הגז וע"ש בה' כלאים במ"ש מהרי"ק ז"ל בענין קוגנום גם ע' במש"ל פ"ב סי' ה' ובשבת פ' תולין ד' קל"ט אשכחן מין פלוגתא רר' מרפון וחכמים בכשות דר' מרפון אומר אינו כלאים וחכ"א כלאים. ותוספתא היא שם בפ"ג. ופי' ר"י בעל התוס' ז"ל שושנה אין זו שאנו קורין רוזא דהא חיבן דכי שקלת לפירא הדר מפיק רוזא וקרי ליה מין זרעים. ובפ' כילד מברכין קרי בה"ע מין אילן ומברכין בפה"ע ע"כ. וגם מפירושו ז"ל משמע דלא גרסי' מלת וכל:

יכין תפארת ישראל בועז

לד) להזרעי' לתוך הכרם: לה) ועי"ז לא עודע לו עד שהוסיף ר': לו) ועכ"פ חייב לעקרו כשילאה. דאל"כ יאסר: לז) שעודע לו: לח) אם המהין מלעקרו עד שגמח: לט) יחרוש להשוך השרשים: מ) שכבר גדל הזרע קלת: מא) הזרע מהשבלים. והקסין לא חשיבי אז שיאסרו. כך כ' הרמב"ם בפירושו. אבל בחיבורו [פ"ה מכלאים] פסק דגם הכא הקסין אסורים. רק התנא נקט הכא ינפץ. מדעדיין רכין ולחין. אין טחין לשרפן רק נוח טפי לנפצן ולקברן (ג): מב) שאביב שלים: מג) ונאסר הכל. ונקט בכל חד השחתה כי אורחיה. ועלי הגפנים עם העצים. אם כבר נעשו כפול הלבן בין כך וכך ישרפו כל שהן תוך עז"א רק נקט הגך חלוקים בהתבואה משום דרק בהתבואה יש חילוק זה (ועי' ספ"ז). [אב"י כלומר שכבר משמה שמכיל אותם הזרעים באיזה מקום הם מונחים בגון שעשו בשבים. והוא מקיימין עד שיעשה הגפן כפול הלבן אז מיד מקדש. וא"ל להיות הזרעים אביב אז דגן. אלא משום דלפנין אופן חיבור וביטול הזרעים יש חילוק בין שעשיה לאביב ודגן. להכי נקטה המשנה חילוקים אלו]: מד) מדמקיימין אותן בערביא לגמלכל גמלים: מה) באותו מקום. ובאמת בערביא מודו: מו) אינגווער וי"ל קרוזטמיגע: מז) עפאקרוים: דהכל אסור וינפץ הוא במקום קטורה. והרי זהו בעצמו הוא שיטת הרמב"ם. י"ל דעכ"פ קשה. כיון דכונת המשנה במה שאמרה ואת שדרכה להקבר יקבר. שייו מסקין שא"א בשריפה וכפרש"י שם. א"כ אמאי כאן באביב שהוא דבר גוש יקבר. יותר ראוי לשרפו]:

משנה ראשונה

דהוקשה בעי אחד ממאתים כדין בישולו כמ"ש תוי"ע וכ"כ רש"י שם: ן ואם אביב ינפץ. פי' הר"ב הקסין מותרין. ולקמן פ"ז מ"ו תנן הבהוה מתקדשת משעשיה וה"ל אמרינן בפ' כל שעה זרוע מעיקרו בשבשה ואמאי הקסין מותרין. לקמן פ"ז מיקן הר"ש דמ"ד הכא הקסין מותרין ס"ל זרוע מעיקרו דוקא שנזרעו עיקש יחד הכלים והתבואה: ח המקיים קוצים בכרם. הכא משמע דקוצים הוי כלאים באותו המקום שמקיימין אותם אפילו בכרמים. וקשה ע"ז מ"ש הרמב"ם פ"א מה"כ אין אסור מקום כלאי זרעים אלא הזרעים הלאו דלמאכל אדם וכו' והרי קוצים אין לאדם שגם בערביא מקיימין אותם לגמלים. ואין לומר שיש חילוק בזה בין כלאי זרעים לכלאי כרם שמנין לו זה. ושוב שכתב הר"מ פ"ה דין ג' בשם הר"ן דבכלאי הכרם אין אסור אלא קנבוס ולוף אבל שאר זרעים אינן נאכלים מותרין. ומדברי הרמב"ם שם משמע שמי כן דזרעים הנאכלין אסורין מדבריהם ואינן נאכלין מותרין לגמרי כמ"ש הר"מ שם ומלאתי בר"מ פ"א דין ד' שהקשה ממתני' דהכא קוציא זו וגם הקשה עוד מכלאי זרעים גופייהו דאמרי' בגפ"ק דזרעים הו כלאים שמגיבין אותם לאכל יונים

ציונים

ישושנת המלך. *)רוזי"ן (ה) בלע"ז: וכל מיני זרעים אינן כלאים בכרם. מן התורה אבל מדרבנן הוו כלאים דהכי מוכח במנחות [דף טו]: קנבוס. קנאפ"ו (ג) בלע"ז וכערבי קיק"ב: וחב"א כלאים. והלכה כחכמים: הקנרס. בערבי כרפו"ס ובלע"ז (ג) קרד"ו והוא דרדר המאיר בתורה (גרמשית ג) וקון ודרדר תאמית לך:

*) נ"ל רוזי"ל.

ישושנת המלך (מה). אינן כלאים בכרם (נ). הקנבס (נא). רבי טרפון אומר אינו כלאים; וחכמים אומרים כלאים (נב). והקינרס (נג) כלאים בכרם: וכל מיני זרעים (מו). *)מלאכת שלמה

ח"ג. והקינרס נ"ו והקינדס.

והייט כהרמב"ם דמייתי ראיה מששים לג' שנים דאינו לענין כלאי כרם לא מהגייה כלל אלא לענין כלאי זרעים. וזהו מן התימה על פרש"י דהתם. ומ"ש הר"ב דמדרבנן הוו כלאים להרמב"ם בפ"ה כפירוש הכ"מ הני דהכא וכדומה להם שאינם נאכלים אפי' מדרבנן לא. שלא אסרו חכמים אלא הגרעינים הנאכלי' ולדידה ניחא דנקט התנא להני לומר דדוקא אלו מותרים אפי' מדרבנן: ["והקינרס. עי' במ"ב פ"ג דטוקפ"ן]:

(ה) ראוז. (נ) האנף. (נ) וועבער קרוים (ארטישאקען דישטעל וועבער קרוים). קנרס. נרי"ם נרים לי' בעל הערוך ז"ל וגרסי' בנרמאנית רבה דרדר זו קנרס שהיא עשויה דרים דרים וחכן נמי במס' עוקצין פ"ה עוקץ קנרס שפח ונראה שהיא אותה שקורין וירגיניה בלע"ז והיא מרה וצריך למתקה באור ברותחין כדאי' פ"ק המביא כלי יין ועלה נמי עשוי דרים דרים ונראה שבשביל שנורתה כקנרס של טרפי והב קרמאה כן. הרש"ם ז"ל. וגם הרר"י ז"ל הניח ברים אלא שכתב שבפ"ל בדלי"ת קוכדם. אבל הרב מהרי"ק ז"ל נראה קלת שגורס קבדם בדלי"ת שכך הניח על הרמב"ם ז"ל שכתוב שם קונבוס כתב שהוא טעות וצריך להיות קבדם קאמרו בלע"ז ע"כ. והורה מקום שהוא פפ"ה דכלאים:

*) נ"ל אסרה.

יכין — תפארת ישראל — יכין

מח) אינה רואה שלא הגדילה באילן. וזאת מין זרעים היא וכ"ל שהיא הנקראת אגליו פיסטראנו. ואין לה ריח: מט) כקטניות ופולין וכדומה מיני זרעים: נ) מדאורייתא. דדוקא תבואה וירקות אסור מדאורייתא בכרם. וכ"כ קנבוס ולוף מדכתיב כרמך כלאים. זרעים הדומים לכרם.

ואלו ים להן אבכולות כגפנים [במנחות דע"ז ב'] אבל אתר ירקות רק מדרבנן אסור. ועמ"ש בספרי בתי כלאים סי' ל"ח ול"ט. אבל כל מיני זרעים. דהייט שרק הפרי נאכל ולא הגלען. מותר לכתחילה לזרעו בכרם [י"ד ס"ג ס"ב]:

נא) האנף: נב) מדדומה לעגבים: נג) דיסטטעלן. והוא דרדר שמכר בתורה:

הלכתא גבירתא כללא דפרק ה

פרק ה משנה א אע"ג דכל ב' נגד ב' נקרא כרם. זהו בנטועים בתחלה כך. או שנטועים כל הגפנים בערבוביא ויש בין כולן לכולן ב' נגד ב' וכו'. אבל בנעקרו כמה גפנים מהכרם כאן וכאן. והנשארים נטועים רחוקים זה מזה. צריך שישאר ב"ם ב' נגד ב' ואחד יוצא זנב. וכולן יהיו תוך ג' על ג' אמה. ובמחות מסמפ' חזה. או ביותר מחמרת זו א"צ לתרחיק חוץ מכל גפן רק ו"ם ולא ד"א כבכרם: **משנה ב** כרם שגפניו עשרים שורות רבות וכל גפניו מקורבים זל"ז הוך ד"א. אם יש בו ב' שורו'. שבכל שורה יש ג' גפנים שרהוקים זמ"ז ד"א. ראוין האמצעיים כאינן היינו כברם. וה"ה ביש בו ב' נגד ב' וכו' במרחק כזה. ראוים האמצעים כאינן: **משנה ג** חריץ שמפולש באמצע הכרם ומשק י"ם ורחב ד"ם. מותר לזרע בתוכו סמוך לגפנים. ורק שלא יסמכו הגפנים על החרק שבתוך החריץ. ואם אינו מפולש. אפילו עמק י"ם ורחב ד"ם אסור לזרע בתוכו. אא"כ יש בין ב' שורות הגפנים שבב' שפתי החריץ ס"ו אמה. ואז דינו כקרחת [רפ"ד]. **וכן** תל או ביתם שבכרם שגבוה י"ם ורחב בראשו ד"ם מותר לזרע על גבו. רק שגפני הגפנים שעומדים למטה תוך הד"א מהרק לא יגיעו בחרק שבתל. [אב"י ודברי הרמב"ם בפ"ז דכלאים הכ"ב. הם כמעט כחידה פתומה ומותר אין אותה וז"ל שומרת שבכרם אם גבוה עשרה ורחבה ארבעה מותר לזרע בראשה ורק. ובלבד שלא יהו השריגין נוגעין בה כדי שלא יראה החרק בתוך הכרם מלמעלה. בר"א במרובעת. אבל אם היתה השומרת עגולה צריכה שיהיה בתוכה חלל ד"ם. כדי שתהיה מפולנת מן הארץ וצריכה עפר על ראשה מלמעלה ג"ם. ואם נפרש. שמומרת הוא תל בעלמא וכמו שפירש הר"ב וכמו שנראה מהר"ש שפי' שומרת כעין מלא גבוה וכו' וכמו דמשמע קצת מ"ל הרמב"ם בפירוש המשנה ח"ל מקום גבוה יעמוד שם הצופה. אין לדברי הרמב"ם האלו המתמקים בקצת מהירושלמי. פירוש. דקשה. ח) למה מחלקינן בין מרובע לעיגול. ב) מדע מכוון במה שאמר שהיה בתוכה חלל ד"ם. הרי הוא תל סתום. ג) ואיך תלוי עם החלל הזה מה שאמר עליו כדי שתהיה מפולנת מן הארץ. דאם החלל. ר"ל רוחב החלל על גג השומרה. תיינו דרישא במרובע. דנ"כ צריך רוחב ד"ם. ועוד דאין לרוחב שום תלית עם הפלנה מן הארץ. שהיא נפעלת ע"י הגובה. לא ע"י הרוחב. ואם נאמר דהחלל היינו חלל מנוקב פנימי תוך השומרת א"כ מה אמר כדי שתהיה מפולנת מן הארץ. הרי בלא זה מפולנת ע"י גובה י"ם. ד) הנ"מ עפר שעל ראשה שלא הזכר על זה שום מעם ל"ל. ה) ועוד דמאחר דכנראה צריך ס"ם עוד על השומרה של י"ם דהר"ל ביחד גובה י"ג מפחים. וא"כ הל"ל בקיצור. שצריכה שתהיה גבוה י"ג מפחים. ולמה הגביל שיעור הגובה ברוך הטמה וזר כזה. שיהיו על השומרה ג"ם עפר. מה לי עפר או שאר דבר. דכל קפידא הוא רק שתהיה גבוה י"ג מפחים. יהיה באיזהו אופן שיהיה. מלבד דשיעור י"ג מפחים בעצמו הוא דבר שאין לו שחר. ואני בחפשי אמתתא דברי רבותינו ז"ל. לבלי להיות תורת דין זה התומה נתנה. ראיתי להג"ה בי"ד סי' רצ"ו סנ"ב. שפירש מלת שומרת שר"ל בית דירה שעושים לשומר השדה. ולפ"ז קשיי התמיהות משתריין. דבאמת שומרה הוא תל וסלע שעליו עומד השומר וצופה למרחוק גם יש בתוכו לפעמים חלל. שיכול לכנס בתוכו כבנקיקי סלעים מפני גשמים ורוחות. וכשהיא מרובעת. דאז הוא מקום ניכר ומובדל בפני עצמו. ואינו מתערב בערבוביא עם שאר הכרם [עי' לעיל פ"ב מ"ו] אזי בגבוה י"ם ורחבה ד"ם סגי. משא"כ באם היא עגולה דאינה מוכרחה ומובדלה כ"כ מראית עין משאר הכרם. אזי צריכנן שאר הכרמים דהיינו שתהיה בתוכה חלל ד"ם. וע"י החלל הזה תגע מלמעלה.

*) דנכרים אלו תמוסים דהא הלכה כחכמים דפליגי אר"י וכ"ם הר"מ אלא דס"ל דמתני' נאין עמוק י"ם יש לנפגע יחידית דין כרם ונרוך מרחקה ד"ו ע"ם בכ"מ ובניאור מגר"א בס"ם בס. אבל לפרוך ד"א כרוחב המקום והמרחקה יהיה רק ו"ם זו לא שמעט אלא מדר"י דאין הלכה כמותו.

נתלה לסם לרוח נמורה. ומלד הסבנא נרחין דבני הרמב"ד דהתורה דברה במיומד נמחכל מדם דוקא דכתיב כרמך אל תזרע כלאים בדבר שדרך לזרוע ומה"ם בחמשת מיני תבואה כ"ם מוזנו דיהו כלאים. והלכך אין נהלק בין יבש לזרע אלא זה וזה כל הנאכל מאור מן הכרוב ובמיו נאכל מעתר מן מקנבוס ולוף אלא מדבריהם אסרו במאכל בהמה נמי בדפי' לעיל:

ובכל מיני זרעים. מיי' שם ה"ו: וחב"א. שם פ"ם: והקינרס. מיי' שם. טור ושו"ע שם:

ראשון לציון

משנה ח [הרי"ם ד"ה] וכל מיני זרעים כו' וע"ש שכתבתי מהו קנבוס וממנחות קנבוס ולוף (אסרה) תורה כו'. נדפוס פ"ם דמיין אלפני במנחות ק"ו: אבל דתנן היתה שדהו כו' נדפס על זה ספרים אחרים אינו. ומשתה ניעול רב"י מן התימה שתמה עליו הפוי"ט בכסמון:

תוס' אנשי שם

תוי"ם ד"ה וכל מיני זרעים כו' ומנחות קנבוס ט'. ואתיא כרבנן דאי ר"ע אין קנבוס כלאים בכרם. הר"ם. ובמ"ר עמ"ר כ' דהתם במנחות וכן לעיל פ"ב מ"ב גרסינן קנבוס במ"ם אבל קנבוס בכמ"ך אינו ששה לג' שנים ולפ"ז אתיא הא דמנחות גם לר"ע דלא פליג אלא בקנבוס ופי' בכ"מ דהא דתמרין דקנבוס ולוף הוי מס"ם לא למשקי תבואה ויקות קאתי אלא למשקי אבר מיני זרעים דדוקא קנבוס ולוף דאינ"ב דהוו מין זרעים מ"מ הוו כלאים מה"ת אבל אבר מיני זרעים. אינן כלאים מה"ת אבל תבואה ויקות ודאי הוו כלאים מה"ת ועי' בס"ח כאן ובפ"ז ס"ו:

משנה ראשונה

יונים. אלמא דאפילו אינו מאכל אדם הוו כלאים. ומיהן דאין ס"ל ו"ם הרמב"ם הראוי לתאכל אדם אלא דוקא ובה"ה לתאכל בהמה ואלא אפי' לאפוקי אלא עצבי' המרים אין ראוין לגמרי ע"ם. ולפ"ז ל"ע מה שמילק בפ"ה בין זרעים הנאכלים ובין אין נאכלים הייט לתאכל בהמה ול"ע: וכל מיני זרעים אינם כלאים. אמין כלאים בכרם מן התורה אלא תבואה וירק וממין זרעים לא. מון מקנבוס ולוף. כך היא שיטת הרמב"ם בפ"ה. ומדברי הסו' וכר"ן ומהמה דיוק נמי אינו מן הסוגה אלא תבואה לבד. ומדברי הרמב"ד נראה דאפילו אין זרעים הוו כלאים כיון ובלבד אותם שדרכן לקיימן ואותם שאין מקיימין בין יבש בין זרע אינם כלאים וכתב שבגיבסת המגנה שלפנינו כל מין זרעים אינו כלאים הוא בעונות אלא ה"ג מין זרעים ואינו כלאים. דמכתי מיני קאמר אלו סם מין זרעים. והן מאותן שאין מקיימין ואינם כלאים. ולכל אחת מסכרות אלו נא

וכל מיני זרעים. פירש"י במנחות דע"ו. דכתיב כרמך כלאים זרעים הדומים לכרם ובקנבוס ולוף תולין תאכולות כעין ענבים. להכי הוו כלאים. והרמב"ם בפ"ה נתן טעם שנגמרים עם תבואת הכרם. ופי' הכ"מ שכמו שהכרם אינו ניתר עד ג' שנים [מטעם ערלה] וקנבוס ולוף עושין לג' שנים כדתנן לעיל בפ"ב מ"ם ע"כ. ["וע"ש שכתבתי מהו קנבוס] ובמנחות קנבוס ולוף *)אמרה תורה תתן היתה שדהו זרוע קנבוס ולוף וכו' דלעיל [פ"ב מ"ה]

פרק ו א ורחב ארבעה. עיין מ"ש בפרק ב משנה ח: ובית הלל אומרים מן הגדר לשדה. פי' הר"ב אם היו הגפנים למזרחה וכו' ובא לזרוע למערבה וכו'. וכן פי' הר"ש וגם הרמב"ם בחיבורו פ"ח. והקשה הראב"ד דאמאי צריך הרחקה מאחורי הכותל שהרי הכותל בין הגפנים והזרע. ותירץ בכ"מ די"ל דשאני הכא שהגפנים ערוסים על הכותל חזר הגדר להיות כאילו הוא עיקר הגפנים. והקשה על הראב"ד שפירש כמו שמפרש הרמב"ם בפירושו דמן הגדר לשדה להייבו למעט ההרחקה כפי ריחוק הגפנים מן הגדר דעיקר המדידה של ארבע אמות יהיו מן הגדר. הקשה אם כן אם היה בין עיקר גפנים ולגדר שלש אמות מרחיק מעיקר הגפנים רק אמה אחת בלבד וממלא רחוק מן הגדר ארבע אמות והיאך אפשר שנחמיר להרחיק מהענפי' שהם על הגדר יותר ממה שאנו צריכים להרחיק מעיקר הגפנים. הלכך פירוש הרמב"ם בחבורו עיקר. [*ועיין בפירוש הר"ב במשנה ד פרק ב דעדיות. ומ"ש שם בס"ד]. ומה שהקשה הר"ש דאמאי לא תני לה בעדיות גבי קולי בית שמאי וחומרי בית הלל תירץ הכ"מ די"ל דשאני הכא דפליג ריב"ן ואמר טועים

פרק ו א איזהו ערים. פי' ר"ח פהנטע פלאים פ"ג ג. פור ישי"ב עם מימן לא קעיף מ: ובה"א. שם:

תוספות חדשים

משנה א [תוי"ט ד"ה] ובה"א כו' ריב"ן כו' האומרים כן עכ"ל. וקשה מ"ב ליפסק כריב"ן הכא תנא שם בעדיות מה שנא יחידים מקולי ב"ש ומחומרי ב"ה וזה לא תניא ש"מ דליש סלקתא כת"ק. ומה שהקשה על הראב"ד למה נחמיר בענפים יותר מהעיקר י"ל דהעיקר הוי כמו כרם דעלמא דשורה אחת סגי בשביל שפחים מה שאין כן בענפים ניכר שהוא ערים וא"ל שמא לא יהיו אחיזו שם שפחים מהעיקר וי"ל דאין דרך לנטוע ערים כן להרחיק מגדר כ"כ ואם נעשה בודאי צריך לחיות שם שפחים מהעיקר וזה לא צריך התנא להשמיענו דאיירי רק מה שמצוי ערים מגפן יחידית גם מדברי ריב"ן נראה דברי ח"ק בפירוש הראב"ד וק"ל.

(ממהורם"ם ז"ל):

חידושי מהרי"ח

פ"ו משנה א [תוי"ט ד"ה] בה"א מן הגדר לשדה פי' הרע"ב אם היו הגפנים נטועין למזרחה כו' ובא לזרוע למערבה כו' ויעין בפי' הרע"ב במשנה ד' פ"ב דעדיות ומש"ש בס"ד כו' עכ"ל. שם נשאר הרב תוי"ט בקושיא על הר"ב ששם תפס דרך אחרת ש"ש ותראת שדעת הר"ב לדינא לא כהראב"ד ולא כהרמב"ם דאל"כ קשה למה כתב שם הר"ב דמרחיק רק ששה טפחים. הלא צריך בערים להרחיק ד"א כמו שהוא בכאן ובאמת צריך לי עיון למה לא הקשה עליו הרב תוי"ט שם זה. ואמת שגם דעת הראב"ד כך כמו שהביא שם הרב תוי"ט בשמו ש"ש ובאמת לפי פירושם של הר"ב וה"אב"ד שהגפנים מבפנים לגינה א"כ הוא מוכרח דהלא כמלא בוצר וסלו לכל היותר הוא שני אמות כמו שאמר שם הראב"ד וא"כ אין בגינה אלא ד' אמות א"כ מה יזרע אלא ע"כ אינו צריך להרחיק רק ד' טפחים אבל עכ"פ קשה הלא באמת בעינן כאן ד"א ואין אני מבאר לדעת הראב"ד למה הוא שצ"ע רק דעת הרע"ב הוא מברתו דבאמת בערים ג"כ אינו נקרא כרם בשורה אחת לב"ה אלא כגון שזורע מצד הגדר דהואיל וכרם על גביו אז נעשה הגדר ככרם הואיל ונעשה שילכו עליו הענפים וכסבר' הר"ם אבל אם בא לזרוע מצד הענפים ולחוץ אז באמת אין צריך להרחיק רק

פרק ו א איזהו ערים. עמתנים לו עבודתו ד' אמות כעבודת הכרם אע"פ שאינו אלא שורה אחת וערים הוא שמסרגים קנים כמו עכשו כדרך שמסרגים את המטות ומדלין עליה שריגי הגפנים ואליבא דבית הלל קבעי דאמרי לעיל בפ"ד אינו כרם עד שיהיו שם שתי שורות ובערים מודו דבשורה אחת נמי הוי כרם: מן הגדר ולשדה. כגון אם היו הגפנים נטועים למזרחה של גדר והזמורות טולים על הגדר אם בא לזרוע למערבה של גדר אין מונין ארבע אמות מעיקרן של גפנים שהן להלאה מן הגדר אלא צריך להרחיק ארבע אמות מן הגדר שסריגי הגפנים מודלות עליו וזו מקולי בית שמאי וחומרי בית הלל: טועים כל האומרים כן. דלעולם לא אמרו בית הלל דערים של שורה אחת של גפנים כרם להצריכה שירחיקו ממנה לשדה

פרק ו א איזהו ערים א) הנוטע שורה של חמש גפנים בצד הגדר שהוא עשרה טפחים. או בצד חריץ שהוא עמוק עשרה טפחים ורחב ארבעה. נותנין לו עבודתו ד' אמות ב). בית שמאי אומרים מודדין ארבע אמות מעיקר הגפנים לשדה. ובית הלל אומרים מן הגדר לשדה ג). אמר רבי יוחנן בן נורי טועים כל האומרים כן ד) אלא

ח"נ. א הגדר נ"ל גדר. חריץ בירושלמי החריץ. הגפנים לשדה נ"ל נפנים ולשדה וכ"ה בירושלמי. לשדה שם ולשדה.

מלאכת שלמה

פרק ו א איזהו ערים. קשיא לי דלא הוזכר ערים בשום מקום במכלתין דקתני עליה איזהו ערים וגרמא לפ' דקתי אסיפא דתנן בס"א מודדין ד"א מעיקר הגפנים וה"ק ערים מתלוקת ב"ש וב"ה ואיזהו ערים שנחלקו בו הר"ש שיריי"ן ז"ל: בפי' ר"ע ז"ל וזו מקולי ב"ש וחומרי ב"ה ע"כ. אמר המלקט הוא פי' הר"ש והרא"ש ז"ל והדבר תלוי בגרסת הירושלמי וקשה דליתנייה בעדיות גבי קולי ב"ש וחומרי ב"ה והרמב"ם ז"ל משמע מתוך פירושו דב"ה לקולא וז"ל ואמר שב"ש דנין עליו כדין הכרם ואמרו שירחיק ד"א מעיקר הגפנים ואז יזרע מה שירצה מפני שעבודת הכרם ד"א. וכה"א שמדידת הד"א הוא מעיקר הגדר או החריץ אחר שסריגי אותם הגפנים מתפשטין עליו וכאילו הגדלות הם עיקרי אותם הגפנים ואם יהי' בין שרשי החמש גפנים ובין הגדלות אמה א' ימדוד ג' אמות מעיקר הגפנים ויזרע התבואה. ע"כ. ונראה שאפשר שם טעות קצת בלשון הזה. ובחבורו חזר בו ממה שפי' כאן. ופי' כפי' אשר פי' כאן הרמב"ם ז"ל. והכריח בכ"מ כפי' הר"ש ז"ל: טועין כל האומרים כן. בירושל' אפ' דלא פליג עליה דת"ק אלא במעוקם דאי בשורה מכוונת הא אפי' לגבי כרם מחשבי לה ב"ש בפ' קרחת לכרם גמור וכ"ש הכא דאיכא ערים דמשום ערים מודו ב"ה דבעי עבודת כרם. אלא במעוקם הוא דפליג עלייהו דס"ל כיון דמעוקם אין הגדר מחשיבו כ"כ לעשות שורה א' ככרם גמור אלא אם יש מן הגפנים ולגדר ד"א מקום פנוי מרחיק הזרע מן הגפנים שאם אפחים חוזרע ג' אמות מפני שהוא חשוב מקום בפ"ע. אבל אם אין שם ד"א הכל אסור שהכל נקרא ע"ש הערים וכפל לגביה אע"פ שהגפנים רחוקים מן הכותל ג' אמות הכותל מחשיבו לאסור בינתיים משא"כ בגפן יחידית דבין כך וכין כך אין מחשבין לה אלא עבודתה והשאר מותר אע"פ שהיא סמוכה לכותל. וערים נופה אינו אלא הי' שם גדר גבוה עשרה אפחים אע"פ שהי' שם גדר אמות מעשרה אפחים בין שהי' שם ד"א או אמות מד"א נותן לו כדי עבודתו ו"ש והשאר מותר מפני שהערים והגדר גורמין את האיסור ואי קשיא מ"ב מאינו גדר לאיסור ובעירובין פ' כל גנות מחמיצין עלה ולא מוכחי' מהכא תי' הראב"ד ז"ל במס' עדויות דהאיסור הזה אינו אלא גרמא שהגדר מחשיב הגפנים וחוץ לכל חלא מיגייסו כאילו הוו שתים אבל המחיצה אינה אוסרת כלל. נותנין לו עבודתו ו"ש. כדין גפן יחידית דקתני סיפא ולית לי' לריב"ן חשיבותא לכרם בערים משום אלא דבעי' מקום פנוי עד ד"א בין גפנים ולגדר כדי לזרוע בו דבלבד מהכי בעיל

יכין

פ"ו א) ערים. הן גפנים מודלין ומוכבים ע"ג גדר או ע"ג סתל וחריץ. כע"ג מטה ועריסה. ופליגי ב"ש וב"ה לקמן בהרחקתו. ולהכי בעי איזהו ערים דפליגי בה: ב) אסיפו לב"ה פ"ד מ"ה. לעריך ב' שורות. ההם דוקא באין מודלין: ג) לעריך להרחיק ד"א גם מהגדר שמודלות עליו. ואסיפו לאחורי הגדר (א): ד) ר"ל שם בשמועתן

תפארת ישראל

בועז

פ"ו (א) כך הוכרחנו לפרש דבין באותו לד שבגדר שהגפנים שם. ובין באחורי הגדר. פ"ל לב"ה דמודדין סד"א מהגדר. דאי נימא כהרמב"ם

משנה ראשונה

פרק ו א איזהו ערים. הנטוע אינו מתוקן להיכא דקתני איזהו והי"ל למיתני הערים נותנין לו עבודתו ד' אמות איזהו ערים וכו'. וי"ל דאדלעיל קאי דתנן פ"ד מ"ז דפליגי ת"ק וכ"י אם עירכן מלמעלה דלת"ק עירכן לא מהני לגבל הגדר ופלה קאי הכא ואמר איזהו ערים דמודה ת"ק דבגבל הגדר כשהם ממשה נפנים בגד הגדר ונעיל בשלשה גפנים פליג ת"ק. ומ"ש לפי שיטת הרמב"ם דמייתי תחני' כשהא לזרוע מעבר השני לגדר דהגדר אינו מפסיק וכפי' הר"ב כאן. אבל לשיטת הראב"ד דס"ל גם כאן הגדר מפסיק לא מ"ש: הנוטע אמה גפנים. פי' הר"ב אליבא דר"ה קנטי שורה אחת איני כרם ובערים מודו ע"כ וכ"ה בירושלמי. ויש לתמוה למאי דמפרש הר"ב מתני' כשהא לזרוע מעבר השני של הגדר וכפי' הרמב"ם ובירושלמי נמי מפרש הכי ומ"כ אתיא שפיר אליבא דר"ש נמי דנהי דס"ל לב"ש אמה גפנים הוי כרם אפילו בלא ערים מ"מ כשמפסיק גדר מותר לזרוע מעבר לגדר והכא אסור ומ"ל דאליבא דב"ש כיון דעיקר מידוש בערים הוא דלא מהני הפסק הגדר והא לא אמרינן בהדיא ממתני' דאיכא לפרושי דמייתי כשהא לזרוע מגפנים בלד הגפנים ובדמפרש הראב"ד וכיון דמתני' לא מכרעא פיקר החידוש לב"ש אסר מן המשנה ולהכי מוקי לה אליבא דב"ה. ובזה נ"ל ליישב מה שהקשה הר"ש לפי' זה

פרק ו א איזהו ערים. פי' ר"ח פהנטע פלאים פ"ג ג. פור ישי"ב עם מימן לא קעיף מ: ובה"א. שם:

פרק ו א איזהו ערים. שמתנים לו עבודתו ד' אמות כעבודת הכרם אע"פ שאינו אלא שורה אחת וערים הוא שמסרגים קנים כמו עכשו כדרך שמסרגים את המטות ומדלין עליה שריגי הגפנים ואליבא דבית הלל קבעי דאמרי לעיל בפ"ד אינו כרם עד שיהיו שם שתי שורות ובערים מודו דבשורה אחת נמי הוי כרם: מן הגדר ולשדה. כגון אם היו הגפנים נטועים למזרחה של גדר והזמורות טולים על הגדר אם בא לזרוע למערבה של גדר אין מונין ארבע אמות מעיקרן של גפנים שהן להלאה מן הגדר אלא צריך להרחיק ארבע אמות מן הגדר שסריגי הגפנים מודלות עליו וזו מקולי בית שמאי וחומרי בית הלל: טועים כל האומרים כן. דלעולם לא אמרו בית הלל דערים של שורה אחת של גפנים כרם להצריכה שירחיקו ממנה לשדה

נמדה ד' אמות ולא הוכר דין ד' אמות בערים אלא לענין זה שאם יש ד' אמות מעיקר הגפנים לגדר שהן מודלות עליה נותנין לו את עבודתו ששה טפחים כמו שנותנים לגפן יחידית וזורע את המותר עד הגדר ואם אין ד' אמות מעיקר הגפנים עד הגדר לא יביא זרע נשם מידי דהוה אגפן שהיא נמוכה בגת או בנקב דאמר ר' יוסי בפרקין דלעיל אם אין שם ד' אמות לא יביא זרע נשם ור' יוחנן בן נורי ור' יוסי אמרו דבר אחד והכי מפורש בהדיא בירושלמי: רבי עקיבא אומר שלשה טפחים. היא עבודת גפן יחידית ואין הלכה כר' עקיבא:

ב מן המדרגה. מחל גבוה עשוי כמין מדרגה: אם כשהוא עומד למטה בארץ. יכול ללקט הענבים התלוין בערים רואים את כל הערים כאילו הוא מקום עיקר הגפנים וסרסן ואוסר ארבע אמות בשדה לכל רוח משפת הערים. ולאון ודוקא לכתחלה הוא דאוסר

תוספות יום טוב

אלא אם יש שם ד' אמות מעיקר גפנים ולגדר ה) נותנין לו את עבודתו וזורע את המותר ו). וכמה היא עבודת הגפן ששה טפחים לכל רוח ז). רבי עקיבא אומר שלשה: **ב** ערים שהוא יוצא מן המדרגה ח). רבי אליעזר בן יעקב אומר אם עומד בארץ

מלאכת שלמה ובוצר

בעיל ולא תניא כל המקום אלא כשאם טפחים לאפקורי מפקר לי'. הר"ש שיריליי"ו ז"ל: בפי' ר"ע ז"ל. שאם יש ד"א מעיקר הגפנים לגדר שהן מודלות עליה וכו'. כתב ה"ר יהוסף ז"ל פי' זה אין נראה דהא הוי תחת הגפן או תחת הערים ואסור לזרוע שם אפי' בגפן יחידית אלא נראה הר' יוחנן לא דבר בערים שהוא מודלה על הגדר וה"ק לא מכר דין ד"א אלא לענין זה שאינם מודלות על הגדר וע"ש בירושלמי ע"כ: עוד בפי' ר"ע ז"ל וריב"ן ור' יוסי אמרו דבר אחד. אמר המלקט וגם ר' שמעאל דאמר בעדויות פ"ב גבה קטנה שהיא מוקפת ערים אם יש בה כמלא בוצר וסלו מכאן וכמלא בוצר וסלו מכאן פי' דהיינו ד"א מקום פנוי דאמה בוצר ואמה סלו אמה בוצר ואמה סלו תזרע ואם לאו לא תזרע ויש נוסחא בירושלמי שכתוב בהדיא ר' יוסי דתניין ערים שהוא יוצא מן המותל מתוך הכרן וכלה נותנין לו עבודתו וזורע את המותר ר' יוסי אומר אם אין שם ד"א לא יביא זרע נשם והכין הוא מפורש בפי' הח' הר"ש שיריליי"ו ז"ל והיא היא. ושוד בירושלמי מסתברא ר' יוסי ור' שמעאל יודון לריב"ן וריב"ן לא יודה לר' יוסי ור' שמעאל. ר' יוסי יודה לר' שמעאל ור' שמעאל לא יודה לר' יוסי. ופי' הרש"ש ז"ל ר' יוסי ור' שמעאל יודון לריב"ן דהא ר' שמעאל מיירי שמפוזרים ה' גפנים לד' גדרים כדתנן גבה שהיא מוקפת ואפ"ה מגרף לי' לערים כ"ש היכא שכל התשע גפנים נוטה נופן לגדר א' דבעינן ד"א מקום פנוי. ור' יוסי נמי הא לא הוי שיעור הגדר אלא ד' טפחים (ע' לק' בפרקין מ"ז בפירושו של הרש"ש ז"ל) והשאר אינם באותה הכרן ומגרף לי' לערים וכ"ש בשבתינו אבל ריב"ן לא יודה לר' יוסי ור' שמעאל מטעמא דאמרן. ר' יוסי יודה לר' שמעאל דהא היכא דליכא

בעיל ולא תניא כל המקום אלא כשאם טפחים לאפקורי מפקר לי'. הר"ש שיריליי"ו ז"ל: בפי' ר"ע ז"ל. שאם יש ד"א מעיקר הגפנים לגדר שהן מודלות עליה וכו'. כתב ה"ר יהוסף ז"ל פי' זה אין נראה דהא הוי תחת הגפן או תחת הערים ואסור לזרוע שם אפי' בגפן יחידית אלא נראה הר' יוחנן לא דבר בערים שהוא מודלה על הגדר וה"ק לא מכר דין ד"א אלא לענין זה שאינם מודלות על הגדר וע"כ: עוד בפי' ר"ע ז"ל וריב"ן ור' יוסי אמרו דבר אחד. אמר המלקט וגם ר' שמעאל דאמר בעדויות פ"ב גבה קטנה שהיא מוקפת ערים אם יש בה כמלא בוצר וסלו מכאן וכמלא בוצר וסלו מכאן פי' דהיינו ד"א מקום פנוי דאמה בוצר ואמה סלו אמה בוצר ואמה סלו תזרע ואם לאו לא תזרע ויש נוסחא בירושלמי שכתוב בהדיא ר' יוסי דתניין ערים שהוא יוצא מן המותל מתוך הכרן וכלה נותנין לו עבודתו וזורע את המותר ר' יוסי אומר אם אין שם ד"א לא יביא זרע נשם והכין הוא מפורש בפי' הח' הר"ש שיריליי"ו ז"ל והיא היא. ושוד בירושלמי מסתברא ר' יוסי ור' שמעאל יודון לריב"ן וריב"ן לא יודה לר' יוסי ור' שמעאל. ר' יוסי יודה לר' שמעאל ור' שמעאל לא יודה לר' יוסי. ופי' הרש"ש ז"ל ר' יוסי ור' שמעאל יודון לריב"ן דהא ר' שמעאל מיירי שמפוזרים ה' גפנים לד' גדרים כדתנן גבה שהיא מוקפת ואפ"ה מגרף לי' לערים כ"ש היכא שכל התשע גפנים נוטה נופן לגדר א' דבעינן ד"א מקום פנוי. ור' יוסי נמי הא לא הוי שיעור הגדר אלא ד' טפחים (ע' לק' בפרקין מ"ז בפירושו של הרש"ש ז"ל) והשאר אינם באותה הכרן ומגרף לי' לערים וכ"ש בשבתינו אבל ריב"ן לא יודה לר' יוסי ור' שמעאל מטעמא דאמרן. ר' יוסי יודה לר' שמעאל דהא היכא דליכא

יכין **תפארת** **ישראל** **בועז**

בשמועתן. שמעו דב"ה מגרסי ד"א בין גדר לשדה וסברו משום דלב"ה ערים חמור וסגי בשורה א'. ולא היא. אלא ה"ק ב"ה אם יש וכו' (ב): ה) ר"ל סגי בשמרוחקת מהגפנים ו"ט. מדאין דין בערים. והר"ב פי' שבמרוחקת השורה ד"א מהכותל מותר לזרוע בין השורה להגדר. ע"כ ל"ל דטוענת רביע שמותר לזרוע שם נגד הרווח שבין גפן לגפן. במקום שאין הגפן מסכך על הזרע שתחתיו. דאל"כ הרי נאסר [כפ"ז מ"ד]. א"נ ל"ל דהר"ב ס"ל דלריב"ב לא מיירי שמודלין הגפנים על הגדר. דא"כ אף בית ד"א בין גפנים לגדר אסור לזרוע ביניהם תחת הגפנים כפ"ז מ"ג: ו) דבאין ד"א בין גדר לגפנים אסור לזרוע שם. דמדהמקום לר ה"ל כגת ונקב פ"ה מ"ג. [כ"ב הל"ב ולגיעתיה אזיל דס"ל דריב"ב לא ס"ל מומרא בערים אפי' מבשאר שורה של גפנים. מיהו לדבריהו לעיל דריב"ב נמי מודה במומרא בערים. יל"ל פשוט דכשמקורבין תוך ד"א לכותל אז מהשבו לערים דהו"ל ככרם לגרוע להרחיק מתחו אזכע ד"א] ז) ולא דברי ריב"ב היא. דא"כ הרי קיי"ל כרע"ק מחבירו. אלא ד"ה היא. ולהכי הכי קיי"ל: ח) מדרינה הוא תל גבוה שגפנים נטועים עליו ומומחים על ערים של קיים שבולט מרחם ההל ומסכך ע"ג שדה שלמטה. וג"ל דה"ה בהיו הגפנים עומדים בארץ במישור ורחקם מומה על ערים. אם יכול ללקט הענבים כשעומד בארץ לגרוע להרחיק מקצה הערים ד"א. רק נקט שעומדין במדרינה משום סיפא שאיט יכול ללוקטן כשעומד בארץ. וזה שייך רק בעומדים במדרינה דרק בכה"ג טוכל לומר שגובה התל מלטרף להרחק (ב): דבכה"ג

משנה ראשונה כלאים

וז' יוסי אמרו דבר א' ומ"מ איכא ביניהו דלר"י אפילו נפן אחת אוסרת ולריב"ן דוקא ממשה גפנים ועוד לר' יוסי אסר בגת ונקב אתה אפילו אין מונקין מעמה בגובה ארנבה וריב"ן מסמע דאמילתיה דת"ק קאי דדוקא בגדר גבוה עמה ומרין פטור עמה. ואפשר דאי גבוה עמה לא מצרף ריב"ן דוקא ממשה גפנים לאפילו נפן אחת אוסרת ובהא הלכתא כוותיה דאמ"ג דלעיל אין הלכה כר"י. שיטו במתי לאסר אפילו בפחות מגובה עשר אצל בגבוה כבכה הלכתא כוותיה וכ"כ הרמב"ם בהדיא בחבורו הפ"ז. ומיהו מדברי הרמב"ם אין הכרע דאיהו לא אמר אלא שבגדר מקיפו ולא שומדת בלא הגדר: ששה טפחים לכל רוח.

[משניות זרעים] לג 33. וסכי

ציונים

ששה טפחים. מיי' שם פ"ה ופ"ז ה"ל. עוד ושו"ע שם סעיף כא לא: **ב** ערים. מיי' שם פ"ח ה"ח עוד ושו"ע שם סעיף כב:

חדושי מהרי"ח

רק ו"ם דהא אין שם רק שורה אחת ומש"ח לא כתב הרע"ב כאן דאם זורע מצד הגפנים שצריך להרחיק ג"כ ד"א כמו שכ' הרמב"ם בחיבורו פ"ח מהל' כלאים ע"ש דלהר"ב אין צריך רק ו' טפחים כנ"ל. מש"ש שם גבי נינה קטנה שהיא מוקפת ערים פי' שהגפנים מבפנים לגינה והגדר מבחוץ כשיטת הראב"ד א"כ גם שם בא לזרוע מחוץ לגדר צריך להרחיק ד"א מהגדר כדין ערים אבל אם בא לזרוע מבפנים הואיל ואין שם רק שורה אחת מרובעת סביב הגינה לכן א"צ להרחיק רק ו"ם רק שצריך שיהא הגינה מלא בוצר כו' כדי שלא יהא ערבוביא ע"ש אבל לא היה יכול לפרש שם שעירים מחוץ כמו שיטת הרמב"ם א"כ היה הגדר סבוב בנ"ל דהרי ערים עליו וא"כ הוא צריך ד"א מבפנים הרחקה וכל הגינה הוא רק מלא בוצר כו' א"כ מה יורע כנ"ל. כך אפשר לפרש סברת הר"ב והיה צריך לפי זה לבאר דעת הרמב"ם גם דעת הראב"ד רק קצרה הודיעה ומי שלבו שלם יפרש כיד ה' הטובה עליו והש"י יאיר עיני בתורתו א"ם. ואל תשיבני ממשנה ז' ערים שהוא יוצא כו' וגם מבפנים הוא זורע ומשיטא שא"צ רק ו"ם לסברת הר"ב ז"א משום פלוגתא דר' יוסי דסבר כסתום דמי דוק כי קצרתי: תוי"ט ד"ה וזורע את המותר כתב הר"ב וריב"ג ור' יוסי אמרו ד"א ולעיל כתב שאין הלכה כר"י כו' עכ"ל. לכאורה מה כיון הרב תוי"ט בזה אם לומר דגם בזה אין הלכה כר"י בן נורי אלא כחכמים דר"י דפ"ה פ"ד דאף שאין ד"א אין צריך להרחיק רק ו"ם הלא זה דלא כתנא קמא דהכא דלדידה צריך הרחקה ד"א כדין כרם שלם ולדא כריב"ג דלדידיה צריך עכ"פ שיהיה שם ד"א מגפנים לגדר וי"ל כוונת הרב תוי"ט דהא אין הלכה כר"י וא"כ אין לומר דהוכר דין ד"א בערים לכריב"ג דא"כ אין צריך ד"א כחכמים דר"י כנ"ל אלא ע"כ הוכר ד"א בערים לומר דין זה דדין ערים כרם שלם וכת"ק דלא כר' יב"ג כך נראה לי דעת הרב תוי"ט אבל היה לו לבאר זה:

תוס' אנשי שם

פ"ו **א** בר"ב ד"ה ר"ע כו' ואין הלכה כר"ע.

כ,ב

פ"ח. גפנים שהיו [נטועים] במדרגה גבוהה והערים שלהן יולא ומסכך על השדה: [*רבי אליעזר אומר אף הנוטע. וכתב הר"ב שאין הלכה כמותו. וכ"כ הרמב"ם בפירושו. ול"ל דטעמו מדתנן רבי אליעזר אומר ממטע שבא להלוק וא"כ ר' אליעזר בן יעקב לא ס"ל הכי ומשנת ר' אליעזר בן יעקב קב ונקי אבל בחיבורו פרק ח' פסק כמותו ופירש הכ"מ לפי שאין חולק עליו ע"כ. ולענין ליסגא דר' אליעזר אומר עיין פ"ג דבכורים משנה ו]: ג אפיפירות. ל' הר"ב עלים או קנים וכו'. והייט ערים אלא שהעלים והקנים עלמן הם נקראים אפיפרות. כך כ' הרמב"ם בחבורו פ"ח: ואם

ובוצר את כולו הרי זה אוסר ארבע אמות בשדה פ). ואם לאו אינו אוסר אלא כנגדו י). רבי אליעזר אומר אף הנוטע אחת יא) בארץ ואחת יא) במדרגה. אם גבוה יב) מן הארץ עשרה טפחים אינה מצטרפת עמה ואם לאו הרי זו מצטרפת עמה יג): ד המדלה את הגפן על מקצת אפיפירות יד) לא יביא זרע אל תחת המותר טו). אם הביא לא קדש. ואם הלך החדש טז) אסור יז).

וכן

דרש. ב מן הארץ ניתוצמי ל"ג ד' מלות אלו כ"ה בל"ם. ואם לאו וגו' בל"ם ל"ג בגמ' זו: ג אפיפירות ניתוצמי ל"ג אפיפיירות. אל תחת בל"ם ל"ג אל. ואם הלך ניתוצמי הולך.

ומדליים עליהם בריגי הגפנים ומסביבים אותן בהן כשהן מרוכות הרבה ואם הלה הגפן על מקלת התריג אסור לזרוע תחת המותר ואע"פ שאין עליו זמורות ואם זרע לא קדש: ואם הלך החדש. שגדל הגפן והוליא בריגים ומלא כל האפיפירות: אסור. הזרע שנזרע תחת המותר

מלאכת שלמה

סביב המגדלים וזורקין העפר על שפת החריץ כדי להגביה התל עושין מדרגות מעלות מעלות זו למעלה ממו וכ"ל דס"ם כגון שהיו ד' או ה' גפנים במדרגה וגפן ה' היתה יולאה מן המדרגה ומשוכה מהן כגון שנטועה למטה וקלאמר רלב"י דאם אינה מוספרת מהברותיה כ"כ שתגן הארץ במקום שנטועה זו יכול לבאור כולן בני עליית המדרגה אלא מן הגוף של זו כולן מצטרפין לערים ואוסרין ד"א בשדה אף כנגד זו שלמטה ופשיטא דמודדין מן המדרגה שממוכות עליה דהא הוי גדר דילהו ואם אינו יכול לבאור כולן משם אינו אוסר אלא כנגדו ונפקא מינה דאם יש בו שיעור ערים אוסר ד"א בשדה בערים דעלמא אבל נגד גפן זו שלמטה אין אוסר אלא ו"ם כגפן יחידית דאין לה דין ערים. וכ"ם דאם אין בו שיעור ערים דזו שלמטה אינה מצטרפת והשתא אתי ר' אליעזר לאפוקי גבי כרם למקלם מה שאין כן דאוסר לזרוע אבל אינו מקדש אלא שאם טפחים מידי דהוה אמותר: פסקי ערים לגקמן בפרק [ז]: ואם לאו. שאינו יכול לנקוט כל הנעבים עד שיעלה במדרגה לו בסולם אין אסור לזרוע אלא תחת הערים בלבד ואולה לו מותר ואפילו בתוך ד' אמות של עיקר הגפנים של ערים הולאל ועומדים על המדרגה וכן הלכה: אף הנוטע שורה אחת בארץ ושורה אחת במדרגה. משתי שורות שצריך כדי שיחשבו כרם והשתא לא מיירי בערים אלא בב' שורות של גפנים שתים כנגד שתים ואמת יולאת זכב אם המדרגה גבוה עשרה. אין שתי שורות מצטרפות להיות כרם אלא דין גפן יחידית יש לכל שורה ושורה ואין הלכה כרבי אליעזר: ג אפיפירות. עלים או קנים אלוגים שהי וערב

הגהה פי' ערים ל' של המ"ם גפנים לו פסקי ערים דהא איכא המותרת זמורה דכסוף פרקין דמקדש כמו שכתבנו שם:

ג אפפיירות. פי' בערוך שהלה הגפן ע"ג אילן שהוא עושה פאות הרבה כמו מסעף פאתה ע"כ. וי"ם אפפיורות. וי"ם דגרסי אילן אפיפיורו וגרלה שאפיפיורות ל' רבים מדאשכחן בירוש' דתני ר"ש בן אלעזר אומר אם הי' דרכן לפסע בין פיפור לפיפור כפיפור אחד הוא ע"כ: ואם הלך החדש. כתב הרש"ם ז"ל ה"ג ואם הילך החורש כמו כעזונת החורש דישעי' וקאמר דאם נשאבו הבריגים על הזרוע אסור לקיימו ולא סגי להחזירו לאחור אלא יעקור הזרע ע"כ: בפי' ר"ע ז"ל. אסור הזרע שנזרע תחת המותר אם הוסיף וכו'. כ' עליו הר"י

בערים* אם נטע שורה א' בארץ ושורה א' במדרגה ב' למעלה וג' למטה או להפך אפילו הן עיקרין של מדרגה מעיקרין של הארץ י' טפחים אין מצטרפות לכרם ואם פחות מכאן מצטרפים עכ"ל ז"ל:

יכין תפארת ישראל בועז

ם) דבכה"ג רואין כאילו הערים הסוכך. נטוע למטה ומרחיק מכנגדו ד"א. מיהו בדיעבד אינו אוסר רק ו"ט. כך כ' הר"ב אבל לרמב"ם אסור בדיעבד: י) למטה. אבל חולה לה מותר אפילו תוך ד"א מעיקר הגפנים. דגובה התל מלטרף להרחק: יא) שורה א' גפנים: יב) המדרגה: יג) ולריך ד"א בכרם. ואילה"ק הרי בבה"ג אפילו מדון ב' השורות כאילו עומד על קרקע שוה. הרי אין מרחקים זה מזה רק י"ט והרי כל שאין בין גפן לגפן ד"א לא מיחשבה השורה ככרם [בפ"ב מ"ב]. וי"ל ה"ק דהי"ע של גובה הגדר מלטרפין להד' אמות שלריך להמרחק שבין ב' השורות: יד) קנים אלוגים שהי וערב קודם שהשביב הגפנים עליהן נקרא אפיפירות ואח"כ נקרא ערים: טו) אף שאין שם הזמורות: טז) שגדלו הבריגים ומלאו האפיפירות: יז) מה שנזרע תחת המותר. אף אלא הוסיף חלק כ' אחר שהלך החדש קנסוהו. והר"ב כתב דדוקא כשהוסיף חלק

להשתא בלי שום הפסק. וכגון שיקיף בהלוטו מהגפנים לעבר השני. ולאי מיגרע גרע מגינה שבתוכה סביב. מפסיק סביב בין הגפנים לרוחב הגינה:

משנה ראשונה

והכי קתני לן לעיל סוף פרק ג'. ולא הוי קשה ואח"כ מתניתא. דהכא מילתיה דתנ"ק נמי קתני מתני' הוא: ב ה"ז אוסר אינו אמת בשדה. וכתב הר"ב ומ"מ אינו מקדש אלא שאם טפחים וכ"כ הר"ש. ולא יקשה למה כתבו זה בלתן דבכל הערים הדין כן אפילו אינו על המדרגה כמ"ש הר"ש והר"ב בסדרי פ"ה מ"ג. וה"ל לכתוב כן במתני' דלעיל ומאפר דסכא מטוס דקתני ליעבא דאוסר אינו אמות ויש מקום לפרש דאוסר הזרע המגדל לכך פירשו אינו כן: ואם לאו אינו אוסר. משמע דוקא בערים אבל בכרם מתמ של שתי שורות הנמצאין במדרגה אוסרין לעולם אינו אמות בשדה אפילו המדרגה גבוה עשרה ושיטו לתני ר"א למימר אף הנוטע כו' כלומר לא בגבד בערים

אף הנוטע. מ"ו' שם פ"ח כ"ו. מוך ושו"ע שם סעיף ו: ב המדלה. מ"ו' שם פ"ו כ"ב. שוך ושו"ע שם סכ"ף כז: ואם הלך. מ"ו' שם ה"ב. מוך ושו"ע שם סעיף כח:

תוס' אנשי שם

כ"כ הר"מ וכיומלמי ר"י בשם רב הלכה כר"ע. ריב"ל הלכה כדברי מי שהוא מקיל כתו"ל. ובתוס' פ' חזקה דל"ו כ' דעבודת הגפן ג"ע. ואפשר דהא' דתנן ומה היא עבודת הגפן הם דברי ריב"ן והלכה כר"ע מתניתו. (ע"ח): ב תוי"ט ד"ה ערים כו' יולא ומסכך שם כו'. פ' בגיאור הרדב"ז שם כו' ולהו דוקא במדרגה אלא אפילו רחוקים מן המדרגה כיון שהם נוטין על המדרגה הרי המדרגה ערים להם הלכך אם בא לזרוע מנד הגפנים מרחיק ד"א ואם בא לזרוע בגד המדרגה אם עומד בארץ ובוצר תשביון כאילו הגפנים נטועות תחת הערים ומרחיק מבוף הערים ד"א לכל רוח אבל אם אינו יכול לבצר עד שיעלה במדרגה אין אסור לזרוע אלא תחת הערים בלבד. ומדקתני ובוצר את כולו משמע שאפילו יכול לבצר מקלת הענפים מן הארץ כיון שהיה לעלות ולבצר את השאר אינו אוסר אלא כנגדו עכ"ל. ומשמע דמתני' קרתי קמ"ל. ל' דכשהערים יולא חוץ לגדר לא סגי בהרחקת ד"א מן הגדר אלא צריך להרחיק ד"א משפת הערים. כ' שאם המדרגה גבוה ואין יכול לבצר את כולו אז א"צ להרחיק כלל דאז נחשב הערים כאילו הוא רשות בפ"ע. אלא דא"ה תקשי קושית התפא"י דסל"ל למקנו הך מלתא בגדר שאם אינו יכול לבצר את כולו אינו אוסר. ומשכת מזה דלא כהרדב"ז נזכ. דוקא בנטועים במדרגה אם א"י לבצר נחשב כנטוע בערות בפ"ע אבל בנטועין בארץ בין שבצוסין על הגדר או על המדרגה אפילו גבוה הרבה ל"ל בה כיון דחזר הגדר אז המדרגה להיות עקרי הגפנים. וכ"ז נדעת הר"ב והר"מ והר"ם במשנה הקודמת אבל לדעת הרא"ש שם דאין הערים אוסר רק מנד הגפנים ל"ל דנטוע במדרגה דוקא וערים יולא לאו דוקא דאין ל"מ ביליאת הערים מנד זה של הגדר כלום ומתני' מיירי ג"כ בנטוע מנד הגפנים ורק מדא קמ"ל דאם אינו יכול לבצר ה"ה להרחיק כלל אפילו מנד הגפנים. אבל ל"ש מ"ש דלענין איסוף ד' אמות נתן בסמוך שעור ל"ו והכא שעור דיכול לבצר. אבל מדברי הגר"א בש"ס כאן משמע דמשמעות בתוס' גבוה י"ט ויכול לבצר בעל התל לגבי הערים ולריך להרחיק ד"א משפת התל ובאינו יכול לבצר א"צ להרחיק ד"א רק מעקרי הגפנים וע' בס"ם כאן. ומה שתמה בתפא"י על שיטת הרמב"ם מהך דגנה מיושב במ"ש בס"ם בסמוכה הקודמת בכס פרש"ם וכ"כ הרדב"ז שם ע"ש: ג תוי"ט ד"ה אפיפירות כו' שהעלים כו'. אבל ערים נקרא בסיות כבר הבריגים עליהם ולכן לא יצדק בכאן לשטת המדלה על מקלת הערים. ובעל מוסף הארוך כ' שבל' יוני

ציונים

אמותר אם הוסיף מחתים לאחר שהלך החדש עליהן: וכן המדלה גפן על אילן סרק. דינו כדין אפיפירות לפי שאדם מבטלו על גבי גפנו והוי כאילו כולו גפן אבל אילן מאכל שאין אדם מבטלו על גבי גפנו אותו מותר שאין הגפן מודלית עליו אשוב בפני עצמו ולא הוי כגפן ומותר להביא זרע לשם: **ד יחזירנו.** למקום שהיה תחילה ויזרע המותר: עזיז. שם מקום: אמר לו מותר. שאין אדם מבטל תאנתו מפני גפנו: בית המגנייה. שם מקום: סדן של שקמה. שרש של אילן שקמה והוא אילן האגה הגדל ביערים ואותכין ממנו קורות לבנין: תחת קורה זו אסור והשאר מותר. שאני רואה כל קורה וקורה כאילן בפני עצמו: **ה** אבל אילן סרק. דסבר ר' מאיר כל שאר אילנות אדם מבטל אצל גפנו ור' יוסי סבר דכל מין שרגילין ליטע ממנו שדות שלימות חשובים הן ואין אדם מבטלן מפני גפנו והלכה כת"ק דאילן שאינו עושה פירו' הוא דבטיל לגבי גפן:

ד ואם הלך החדש יחזירנו. כתב הר"ב ויזרע המותר וכן לשון הר"ש. והלך החדש דהכא לא הוי כמו הלך החדש דמתניתין דלעיל דהתם פירש הר"ב שהלך על מה שזרע כבר. והר"ש לא פירש לעיל כלום. וי"ל דלעיל אסור משהלך אחדש ואפילו שיחזירנו אינו מועיל שכבר נתבטל האילן סרק ונעשה אפיפירות בכל מקום שהלך בו החדש אבל באילן מאכל כשמחזירו מוכיח שלא נתבטל. והרמב"ם מפרש הך דהכא נמי שהלך על הזרע שכבר נזרע יחזירנו והזרעים מותרים ובאילן סרק כתב בחיבורו פ"ו אסור לקיימו או להחזיר השרשים אלא כילד עושה עוקר הזרע. ומעתה דברי הר"ב דהכא דברי הר"ש. ודלעיל דברי הרמב"ם: **וסדן** של שקמה. כלומר וזה הקורה משל סדן של שקמה היה. [*ובס"א בתוך סדן]. ופירוש שקמה עיין מה שכתבתי במ"ח פ"ק בס"ד: **והשאר מותר.** כתב הר"ב שאני רואה כל קורה וקורה כאילן בפני עצמו. כן הוא בתוספתא והביאה הר"ש. ואני תמיה שהרי אילן מאכל הוא ומאי גריך להאי טעמא והכי יהיב טעמא הרמב"ם בפירושו. ואולי שהוא מין תאנה מדברית כמ"ש הר"ב הכא ורים מכילתין לא חשיב כאילן מאכל ותדע דאי הוה כאילן מאכל למה אסר לו כל הקורה והגפן לא היה מודלה אלא על מקצת הקורה אלא דאילן מאכל פירות מדברית יש לו דין אילן סרק לקורה ההיא שבו מודלה הגפן. ולהרמב"ם שמחשבו כאילן מאכל ה"ה בכל אילן מאכל שאותו ענף שבו הגפן כולו אסור ולא אותר בו אלא שאר הענפים.

מלאכת שלמה

הר"י ז"ל פי' זה אין נראה דלא"כ מה הפרש יש בין אילן סרק לשאר אילנות כי בשאר אילנות אסור אלא נראה לפרש שאסור משום דכיון שמתחלה זרע באיסור נאסר מיד. אבל באילן מאכל כיון שזרע בהיתר אינו נאסר מיד עכ"ל ז"ל: **ד** ואם הילך החורש יחזירנו. נאמר: והרלהו. לר' יהושע. נפן שהיא מודלית וכו'. לבית מגנייא. שדה של משפחה אחת ששמה כן. על מקצת הקורה. בסדן של שקמה דכבר הי' מיומד לקורות **כדאי** בפסחים וכב"ב ודמי לאילן סרק וכו' אי קורות הרבה והוה מספקא לי' אי מדמינן לי' למקצת אפפירות עכ"ל הרש"ם ז"ל: **להביא זרע אל תחת המותר.** אית דל"ג מלת אל: תחת הקורה זו אסור. כולה ואע"פ שהענפים על מקצתם מפני שהן אפיפירות: **ה שאינו עושה פירות.** אמנם ריקים תרגומו

וכן

גבדין

יכין

חלק ר' נאסר. וק' מ"כ פשיטא. ותו מ"כ תחת עץ מאכל בסיפא נמי: יח) דינו כאפיפירות לאסור תחת המותר: יט) דלא בטל לגבי גפן: כ) יחזיר הענפים לגד אחר קודם שיוסיף חלק ר' והזרע מותר. אבל באילן סרק אף שלא הוסיף חלק ר' אסור ואינו מועיל שיחזיר: כא) שתאנים מדבריות גדלין בו. ולא חשיב כאילן מאכל. וסדן של שקמה היא קודם שנכרת ממחובר. אבל אחר שנכרת ממחובר נקרא

תפארת ישראל

קורה. וכאן מיירי שהיו כמה קורות כרותות מונחות **על הסדן** שהוא מחובר עדיין. והגפן מודלה על מקצת הסדן ועל מקצת מ' מהקורות [כך פי' רבא"ן]: כב) שנגע באלה. אבל אין גפן מודלה עליהן: כג) אף שהגפן מודלה רק על מקצתה. אפ"ה גם תחת המותר אסור: כד) ר"ל תחת הקורות שאין הגפן מודלה עליהן מותר אף שנגעו כולן אהדדי דעכ"פ כל ענף הו"ל כאילן בפ"ע: כה) דחשובים ולא בטלי:

יכין

ראשונה

לזרוע ולא חיישינן שמא יחזור וילך החדש כמו שהלך כבר. ונראה דאם נאסר שהלך החדש ולא החזיר והוסיף מחתים אח"כ אסור: **והעלהו** משם לבית המגנייה. קלת קשה כיון שכבר אמר לו דין אילן מאכל שתחת המותר מותר למה חזר והעלהו לשאול על השקמה כיון שגם הוא אילן מאכל הוא כמ"ש הרמב"ם. ונראה דהיא נופה מספקא ליה אם שקמה שהוא מין מדברי משוב כאילן מאכל ואמר לו דמשוב. וכתב תוי"ט דמוכח הכא אפילו באילן מאכל אותו הבד שמתחת שריגו הגפן על מקצתו הבד כולו אסור וכדמוכח נמי מדברי הרמב"ם. ואיכא למידק דמהכא אין לראיה דשמא מה שאמר לו אותה הקורה כולה משום דאיכא נמי מספקא ליה שמא שקמה לא חשוב כאילן מאכל. אבל באילן מאכל ודאי גם אותו הבד אותו האחר מותר. וי"ל דאי מספקא ליה הי' למיזל לקולא בדרבנן ולהשבו אילן מאכל להתיר לגמרי וגם אי הוה בעי להחמיר מספק הי' לאסור אותו שתחת כל הקורות. ומה נראה להביא בספק להתיר השאר ולאסור אותה הקורה. ע"ת דעיקר דין הוא כן דאילן מאכל נמי אותו הבד אסור והלך בזה להקל בספק. אבל רש"י פי' בפ' מקוש שנהגו דף כ"ג שקמה אינו עושה פרי: **ה** איזהו אילן סרק. בכל דוכתא פשיטא לן לכ"ע דכל שאינו עושה פירות הוי אילן סרק וכן משמע מפי' הר"ב בפ"ק מ"ז ובכמה דוכתי. אלא

מלאכת

ד המדלה את הגפן על מקצת אילן מאכל מותר להביא זרע אל תחת המותר יט). ואם הלך החדש יחזירנו כ). מעשה שהלך רבי יהושע אצל רבי ישמעאל לכפר עזיז והראהו גפן מודלה על מקצת תאנה אמר לו מה אני להביא זרע אל תחת המותר אמר לו מותר. והעלהו משם לבית המגנייה והראהו גפן שהוא מודלה על מקצת הקורה וסדן של שקמה כא) ובו קורות הרבה כב). אמר לו תחת הקורה זו אסור כג) והשאר מותר כד): **ה** איזהו אילן סרק כל שאינו עושה פירות. רבי מאיר אומר הכל אילן סרק חוץ מן הזית והתאנה כה). רבי יוסי אומר כל שאין כמוהו נוטעין שדות שלמות הרי

זה

ח"ג. **ד** הלך ניחשלמי הולך. מעשה ניחשלמי נחלקה בשנה זו לשפ"ס ולשוש כלון פיטן ה'. וכנגד זה נפתחנו שם פ"ז ומ"ח לשנה ט'. וגם שם אין גפ' זה נק' מגנים וכ"ה בל"ש. לכפר ניחשלמי מכפר. והראהו גפן מודלה ניחשלמי הראהו גפן שהוא מודלה. זרע אל תחת ניחשלמי זרע תחת. המגנייה ניחשלמי מגניא. וסדן בל"ש בתוך סדן. הקורה בל"ש קורה. **ה** והתאנה ניחשלמי ומן התאנה.

תום' אנשי שם

זמי הוא אילן שאינו שאה שוב פירות מפני הקנה ולאיזה סכה ופ"ז אשמעינן רבותא דאפילו אילן כזה אסור להביא מתחתיו דלא תימא דמצאה שמא יחזור לעבות פירות ולא מבטל ליה. (רמ"ן): **ד** הו"ש **ד** ה"ה ואם הלך כו' ואפילו שיחזירנו אינו מועיל כו'. ר"ל לא מיבעי דאסור לכתחלה לזרוע אחר שהחזיר דזה היה אסור גם קודם שהלך החדש אלא דאסור אפילו בדיעבד. אבל באילן מאכל אפילו לכתחלה מותר לזרוע אחר שהחזיר החדש אולם מה במרע קודם שהחזירה כאן וכאן אסור. אלא דלא אתין לשונו שכתב שכבר נתבטל האילן סרק ונעשה אפיפירות וכו'. ואולי יש כאן השמטה וכ"ל ואפילו שיחזירנו אינו מועיל שכבר נתבטלו האפיפירות ע"ג גפנו וסדי כאילו כולו גפן וכן אילן סרק דיש כדין אפיפירות דבטל ע"ג גפנו וכאילו כולו גפן אבל באילן מאכל כו' וכו'. וע"ל בר"ב ולע"ד קושת הר"ב ממש כן הוא דמ"ש המשנה דלעיל אסור הזרע שזרע תחת המותר ר"ל המזרע שם לאחר שהחזיר החדש ולאיזה מדכתב אם הוסיף ר' ואי ס"ד דמיירי בהזרע שהיתה זרוע קודם שהחזיר החדש מאי קמ"ל פשיטא. אבל לפמ"ש דאיירי בזרע אחר שהחזרה ניתא דעובדא קמ"ל ומ"ש לאחר שהלך החדש ר"ל שהלך החדש והחזירו. (לה"מ):

וכן המדלה. מיי' שם ה"ב יב פרל ופע"ב שם פ"ב כז מ: **ד המדלה.** מיי' שם ה"ב פרל ופע"ב שם פ"ב כה: **ה שאינו** עושה פירות. שם:

וכן לגופו בחבורו הלה על מקצת אילן מאכל הרי זה מותר לזרוע תחת בדי האילן שלא נמשכו עליהן שריגי הגפן. משמע ודאי לאותו בד מיהו כולו אסור. ובלי ספק שיש לו ממשנתינו זאת לדברי שלא הנתיק זה המעשה אלא שסתמו בכלל דבריו אלו: ן ועוד. פירש הר"ב טפח. לשון הרמב"ם ושיעור טפח הנזכר בכל המשנה בכל הש"ס וגו יהיה השיעור תמיד. הוא ארבע אצבעות בגודל ושני השיעורים שוים. ודין מותר פסקי ערים שזכר הר"ב כדלקמן

זה אילן סרוק: ן פסקי ערים (כו) **שמנה אמות ועוד** (כז). **וכל מדות שאמרו חכמים** (כח) **בכרם** (כט) **אין בהם ועוד חוץ מפסקי ערים. אלו הן פסקי ערים. ערים שהרב מאמצעו ונשתיירו בו חמש גפנים מכאן והן גפנים מכאן** (ל). **אם יש שם** (לא) **ח' אמות לא יביא זרע לשם** (לב). **שמונה אמות ועוד. נותנין לו כדי עבודתו** (לג) **וזורע את המותר: ן ערים שהוא יוצא מן הבותל מתוך הקרן וכלה** (לד). **נותנין לו עבודתו** (לה) **וזורע את המותר** (לו).

ר'

ח"ג. ז הקרן נד"ל קרן וכ"ה בירושלמי.

ן פסקי ערים. מפרש לה ואזיל: שמונה אמות ועוד. כלומר מוסיף עוד על שמונה אמות דבר מועט והיא ששית אמה דהייגו טפח: שהרב מאמצעו. כגון שנטע י"ל גפנים בגד הגדר ומרב גפן האמצעי וגעשו שתי ערוסין שאין ערים פחות ממשש גפנים: שמונה אמות ועוד נותנין לו עבודתו. לר' יוחנן בן טרי דלא תשיב ערים כרם נותן ששה טפחים לזה וששה טפחים לזה וזורע את המותר ולמאן דתשיב ליה כרם לריך שיהן לרבע אמות לזה ולרבע אמות לזה ואינו יכול לזרוע אלא אותו ועוד. מיהו אפילו מאן דתשיב ערים כרם לאו לכל מילי מדלא בעי בפסקי ערים ט"ז אמה כמו בקרחת הכרם ועוד דהזורע ד' אמות בכרם מקדש והזורע מותר פסקי ערים משה טפחים ואילך לא מקדש כדלקמן: ן ערים שהוא יוצא מן הבותל מתוך הקרן וכלה. כגון חמש גפנים הנטועות בגד גדר ואין מחזיקות את כל הגדר אלא שלש בראש הקרן מזה ושתים בראש הקרן השני מזה ובאמצע הבותל אין שם גפנים אלא בשני זויות הבותל עומדות: נותנים לו עבודתו. ששה טפחים מכאן וששה טפחים מכאן וזורע שאר הבותל ואע"פ שאין אורך הבותל

ל'

מלאכת שלמה

נגרין סריקין: ן פסקי ערים וכו'. ברמב"ם שם פי' דועוד הייגו מ' משפים באמה וגראה שכך היתה גרסתו בתוספתא וכן פי' ג"כ במשנה. וגם בפי' הר"ש ז"ל הגיה הרב בגלאל אשכנזי ז"ל וכמה ועוד אחד משפים באמה ומפ' בירו' עבירית טפח ע"כ:וכל מדות שאמרו חכמים בכרם אין בהם ועוד חוץ מפסקי ערים. ובירוש' פריך אמאי תנא בכרם ולא תנא כל מדות שאתנו חכמים אין בהם ועוד. דאי משום דתנינן פ"ד דתרומות ר' יהושע אומר באמה ועוד. ועוד זה אין לו שיעור. ר' יוסי בן משולם אומר ועוד קב לאמה אמה שתות לאמה. יש לדאות דתמן לאמדות וכאן לאמות. ואי משום דתנינן במנחות פ' התודה עשרת קבין ירושלמיות שהן ששה עשרונות ועדויין התם נמי לאמדות וכאן לאמות ולעולם איבעיא לן למה תני בכרם. ומשני משום דתנינן בעירובין פ"ב הנה והקרפף שהן ע' אמה ושיריים על ע' אמה ושיריים ותני יש כאן דבר מועט ולא יכלו חכמים לעמוד עליו שאין ממנו לעשות לעשה להקיף ממנו ד' רוחות אלמא דאיכא ועוד באמות. ומש"ה תני במתני' בכרם למעוטי הא דעירובין: אלו הן פסקי ערים שהרב מאמצעו. ירושלמי לא שנא בין שבנה גדר ואח"כ נטע אחת עשרה נפנים בין שנטע אחת עשרה נפנים ואח"כ בנה גדר ואח"כ נפסקה האמצעית יש כאן ערים ויש כאן פסקי ערים. ואם הרב הגדר ואין בו עשרה אין כאן ערים ולא פסקי ערים חזר ובנאו חזר ערים למקומו ולכוותה חזרו פסקי ערים. למקומן: בפי' ר"ע ז"ל. אינו יכול לזרוע אלא אותו ועוד. כ' עליו ה"ר יהוסף ז"ל פי' זה אינו נראה אלא א"ל להרחיק אלא ששה טפחים בלבד כיון שיש כאן ח' אמות ועוד ע"כ: ן ערים שהוא יוצא מן הבותל וכו'. אית דגרסי עם הבותל. והילך ל' הרמב"ם ז"ל בחבורו שני כותלים הסמוכים זל"ז והגפנים נטועים בזוית ביניהם והערים יולא עם הכותלים מתוך הקרן וכלה מרחוק מעיקרי הגפנים כשישר וזורע במקום הכלה שאין עליו ערים ואע"פ שהזרע מכוון בין שני הכותלים שביניהן

הערים

יכין תפארת ישראל יכין

כו) מפרש ואזיל: כז) ר"ל ועוד מעט. והוא טפח של ד' גודלים: כח) באמות. אבל במדות משכחינן ועוד. בפ"ז דמנחות מ"ב ופ"ד דתרומות מ"ז וכירושלמי הכא [וי"ע בפ"ד תוס' פסחים דף מ"ח ב' דמלא מקשי ירושלמי נמי מסא ש"מ דל"ג התם ועוד]: כט) ל"ג ליה לפי ירושלמי הא"ל: ל) שהיה תחילה שורה של י"ח גפנים. ומעל הגפן האמצעי. ונעשו ב' ערוסין דאין ערים פחות מה' גפנים: לא) בין ב' הערוסין: לב) כלומר פ"ד מ"ח: לג) לר"י בן טרי במ"ח. סגי להרחיק ו"ע. ולת"ק שם רשאי לזרוע רק העוד. דאף דלדידי' ערים ככרם. אלא לגמרי ככרם הוא. דקרחת הכרם לריך עז"ל. ופסקי ערים סגי בח"ל. וכמו כן הזורע ד"ל בכרם

משנה

שכח משום שמבטלו ע"ב הגפן אסריגן ליה. וכיון דהגפן מגיע מוכח משמע דאו דאפילו אילן מאכל מבטלו לגרע הגפן ולכך פליגי הכא: ן ערים שהרב מאמצעו. פי' הר"ב שהיו י"ח גפנים בגד הגדר והרב האמצעי ונעשו שני ערוסין וכ"כ הר"ש והרא"ש. ולריך באור למה נעשו שני ערוסין וכי משום שהרב גפן אחד מהם בגד שם ערים ודדיין יש בו גפנים הרבה ולמה לא יהשב ערים אחד כבתחלה. ואי משום שיש הפסק מרובה בין אלו האחת לאלו אכתי לא שתיגן בגפני הערים שיש להן שיעור כמה יהא מרותקין. וי"ל דבשביעא ליה דשיעור שבין כל גפן לחבירו אין פחות מארבע אמות ולא יותר משמונה ומיה דשורות הכרם לר"מ וי"ש דספ"ד דהלכתא כותיה והשתא דהרב גפן אמצעי יש כאן הפסק שמונה אמות בין ממש לאחת ואין זה ערים אחד אלא שני ערוסין ולריך הרחק לכל אחד ד' אמות. וחייגו דקתני עד שמונה אמות לא יביא זרע לשם. ומיהו הא דקתני כל מדות שבכרם אין בהן ועוד קשה דהא הנוסף שני ערוסין מתחלה זה לגבד זה אמי נותן לזה ד' אמות ולזה ד"ל ואם יש בו ועוד זורע את המותר ואין זה בהרב דוקא. וי"ל דאין ה"ל ולרבותא אחר שהרב דבכרם שהרב החמיגו יותר ממעטתו בתחלה כמו"ש הר"ב בפ"ד והכא בשבים אפילו הרב הוי כנעוב מתחלה. אבל הרמב"ם שמפרש ותנין לו כדי עבודתו הייגו ששה עפחים לריך בעבי ערוסין שהם זה כנגד זה אי לא לריכי הרחק ד' אמות לכל אחד ואין קבוע

יכין

יכין תפארת ישראל יכין

מקדש. וכמותר פסקי ערים מו' טפחים ואילך לא מקדש: לד) ר"ל ב' כתלים סמוכין זל"ז כמין גאם. וה' גפנים נטועים בזוית כזה ור"ש פי' שהכותל ישר. וג' גפנים עומדים בקלה זה של כותל וב' בקלה השני. מיהו לשון „וכלה". משמע טפי כרמב"ם. דהייגו שבזוית מתחדים וכלים ב' הכותלים. ואפשר שד המלת וכלה לא קאי אקלה כל שורה שכנגד הזוית. אלא אב' קצוות האחרות. שכל א' מהן כלה באמצע הכותל. וקמ"ל כרמב"ם [עי' פי' נ"ז] שאעפ"כ מותר לזרוע רווח הנשאר סמוך לכותל דהייגו בין ב' הכתלים: לה) ו"ע: לו) לרמב"ם אפי' בין ב' הכתלים. ולהר"ש אפילו אין אורך הכותל המפסיק בין הגפנים ד"א:

לעמיה

ראשונה

דמרב קיל עפי דהא אדרבה אתיר ול"ל דהכא מייבי שאחרב גם הגדל שבין שני ערוסין אלו ולא אמרה ד' אמות בערים אלא כנגד הגדל ולא מן הלדדין. ומ"מ ל"ש הא דאמר מון מפסקי ערים והא בשני כרמים שבשם זה כנגד זה אמי איכא האי דינא דאם יש ביניהם שמונה אמות לא יביא זרע לשם ואם יש בו ועוד זורע את המותר למאי דאמרי' לעיל סוף פ"ד דזוקא בקרחת בעי פ"ז אמה אבל בעבעא אמיקלא כי מרחקי שמונה אמות אבי והיינו אך דהכא דיותר משמונה אמות כל שהוא זורע. וי"ל דהא דעבעא אבי הבשם בשמונה אמות היינו אם שורה אחת רחוקה מחברתה דהוא ורחוקות אין מצטרפות ואין כאן כרם ולאפוקי קרחת הכרם שכבר נקרא עליו שם כרם. אבל בעבעא שני שורות ביניהם ד' אמות. ועוד נעשו כנגדו שני שורות וביניהם ד' אמות הרי כל אחד נקרא כרם ואם בא לזרוע ביניהם לריך פ"ז אמות כמו קרחת הכרם: ן ערים שהוא יולא מן הבותל. לפי פי' הר"ב לא אתפרש עעמא דתתני' למה לא יהא לזה דין שאר ערים ומשום שהגפנים מרוחקים זה מזה מלי טוי. וכ"ש דמייתי שאין באורך הכותל ד' אמות אדרבה דרך הגפנים להיות בין זה לזה ד' אמות כדמוכח בפרקין דלעיל. ועוד אמאי נקט אמתן הקרן דבאמצע הכותל נמי שייך זה. והרמב"ם מפרש אתני' בענין אחר קשה יותר שאין לדבר עעם כלל ונם לשון המשנה אינו מובנו ונם הראב"ד כתב עליו שאינו מסכים עעמו

בפי'

ארבע אמות: ר' יוסי אומר אם אין שם ארבע אמות וכו'. ר' יוסי לטעמיה דאסר בפרקין דלעיל גבי גת ונקב אם לין שם ד' אמות והכא קמ"ל דלא תימא דוקא בגת ונקב שסתומים מארבע רוחות הוא דמגריך רבי יוסי ארבע אמות אבל אגל סתול שאינו מוקף מארבע רוחות אימא לא. ואי אסמעינן בהא. [ס"פ] בהא מגריך ר' יוסי ארבע אמות משום דים כאן [ה'] נפנים בין שני קרנות של סתול אבל גבי גת ונקב שאין שם אלא גפן יחידית אימא לא גריכא. ולעיל כתבנו דאין הלכה כרבי יוסי: ח הקנים היוצאים מן הערים. שבולטין חוץ לסדר הערים: וחם עליהן לפסקן. שלא הניחן שם מחמת שדעתו להדלות עליהן הגפן אלא מפני שחם עליהן בלבד: כנגדן מותר. לפי שאינן חשובים מן האפיפירות הלכך מותר לזרוע תחתיהן: כדי שיהלך עליהן החדש. שילכה על גבן שריגי הגפן כשיגמחו ויגדילו: ט הפרח היוצא. מלשון הפרחה הגפן (שיר ו) כלומר מה שגדל מן הגפן יולא ובולט חוץ לערים: מטוטלת. הוא הברזל שהבונים מורידים בחבל למטה על פני החומה לרחות בו את הבנין [אם] החומה ישרה ובו משערים אם הזרעים מכוונים תחת הפרח והכא מיירי כגון שגדלו זמורות הערים יותר מעבודתו ופרח לחוץ דבתוך עבודתו אפי' אין שם פרח אסור: וכן בדלית. וכן משערין בגפן יחידית המודלית על גבי כלונסות שאינה ערים אם פרחה חוץ לשטה טפחים שהם עבודתה: תחתיה אסור. תחת הזמורה אבל מן הגדרים מכאן ומכאן מותר: ספקה בחבל. שלא היתה הזמורה ארוכה שתגיע מאילן לאילן וקשר בראשה חבל או גמי להאריך אותה כדי שתספיק עד האילן. תחת הזמורה אסור תחת הספוק מותר. אבל אם עשה הספוק כדי שיהלך עליו החדש. אסור לזרוע תחתיו:

ר' יוסי אומר אם אין: שם ארבע אמות לא יביא זרע לשם (יז): ח הקנים היוצאים מן הערים וחם עליהם לפסקן (יח). כנגדן (יט) מותר (כ). עשאן כדי שיהלך עליהן החדש אסור: ט הפרח היוצא מן הערים (כא). רואין אותו כאילו מטוטלת (כב) תלויה בו. כנגדו (כג) אסור (כד). וכן בדלית (כה). המותה זמורה מאילן לאילן תחתיה אסור (כו). ספקה בחבל (כז) או בגמי (כח) תחת הספוק מותר. עשאה כדי שיהלך עליו החדש אסור (כט):

ח. ח וחם ניטשלמי חם וכ"ם בד"ם. ט מטוטלת בד"ם מטולטלת.

תוספות יום טוב

כדלקמן הוא בפרק ז משנה ג: ט תחתיה אסור. כתב הר"ב מכאן ומכאן מותר. ובלבד שלא יהיה בתוך עבודת עיקר הגפן. וכן כתב הר"ם:

מלאכת שלמה

הערים הואיל והרחיק כמישור ה"ז זורע בין הסתלים ע"כ: ר' יוסי אומר אם אין שם ד"א. כ' הר"י ז"ל ברוב הספרים גרסי' אם יש שם ד"א וכו'. וכ' עוד פי' זה שפי' ר"ע ז"ל בערים שהוא יולא מן הסתל אינו נראה דבמשנה לא נזכר שני קרנות ולא קראת במלגא וכ"ל דה"פ ערים שהוא יולא וכו' לומ' שהערים נטוע בלד כל הסתל ויציאת הערים הוא עם יציאת הסתל דהיינו הקרן כל שסוף הערים הוא בשוף הסתל בתוך הקרן ושם הוא כלה ואינו ממלא את כל הקרן אלא שמשאירו ו"מ וכ"ש כשהוא יותר נותנין לו עבודתו ג"ש כדברי ר"ע וזורע את המותר. ור' יוסי אומר אם אין שם ד"א אסור לזרוע שם כן כ"ל נפרש לפי דברי התלמוד וכ"ל נפ"ז דערים אע"פ שי"ל דין כרם אינו אומר ד' אמות ע"כ. וכ' הה' הרש"ם ז"ל מתוך הקרן. כגון שהי' הסתל משך שלו ד' טפחים כדי שישור מקום כלאי' בירוש' ושיהא ל' מן הנפנים נטועה שם וסד' נפנים יולאות חוץ לקרן מתנין ע עבודתו ו"מ. חורע את המותר. ולא חשיב ערים כיון דאין הגדר מושך כל הסתם נפנים. אם אין שם ד"א. מקום פנוי הואיל והתחיל הערים עם הסתל אע"ג דלית בי' אלא ד"מ שם גדר עליו וגדומות טולן כערים משוקם וממשכים בהדם וערים הוא. ור' יוסי ס"ל כריב"ן גבי ערים משוקם דשיעורא דד"א

בותל

ערים משוקם הייט מקום פנוי כך פי' הראב"ד ז"ל המשנה הזו במס' עדיות ודברים נכונים הם וסוגיא דגמרא ירושלמית אזלא כותיה ור"ש והרא"ש ז"ל פירשוה כך כגון שני כותלים סמוכין ז"ז והמש נפנים נטועין ביניהן ויולא מקרן כותל זה ג' נפנים ומקרן כותל זה ב' נפנים. וכלה שהערים כלה באמצע הסתל ואינו מחזיק כל הסתל וזה נורתו* ואינו נכון דלמרי' לעיל דר' שמעאל לא יודה לר' יוסי ולדבריהם אמאי לא יודה. ועוד לשון הגמ' ירושלמית הוא שיהא בזית ד' טפחים משמע דלא משך כותל אלא ד' טפחים עכ"ל ז"ל אמנם בפי' הר"ש ז"ל שבידינו אין כתוב שני כותלים רק כלשון שהעתיק ר"ש ז"ל: ח וחם עליהן מלפוסקן. שלא הניחן כדי להוליך החורש עליהן אלא שחם עליהן מלקוצן. כדי שיהלך בהן החורש אסור לזרוע תחתיהן ונראה דאפי' משוכין יותר משישור המותר דהייט לר' יעקב בר אידי בשם ר"ש בן לקיש עד ד' אמות. ולר' אחא ור' חייא בשם ר"ל עד שש אמות. הרש"ש ז"ל: ט תחתיה אסור. בירושלמי פליגי אמוראי איכא מ"ד תחת המסכולות אסור ומקדש תחת הטלין לא ואיכא מ"ד אפי' תחת הטלין אסור ומקדש וכן פסק הרמב"ם ז"ל:

יכין — תפארת

לז) לטעמיה פ"ה מ"ד דאף שנדונס כגפן יחידית הכותל מלרפן להחשב כברם. כמו דהתם הגומא מלרפן עם הירק: לח) ולא כדי שיהלך עליהן החדש: לט) מתחת: מ) דלא דמי לאפיפירות. דהתם עשאן שיהלך עליהן החדש. ואפ"ה קמ"ל הכא. דאף שאין הערים גדל מהקרקע כאילן האנה ומדן שקמ' [נמ"ד] אפ"ה בעשאו שיהלך עליו החדש אסור לכתחילה: מא) שגדל הגפן ופרח מהלאה לערים: מב) זענקבלייא של

ישראל — יכין

הבונים שמורידים בחבל לרחות אם החומה ישרה: מג) ואפי' בילא הפרח חוץ לעבודת הגזע. דהוך ד"א מן הגזע. הרי אפי' אין שם פרח אסור: מד) גפן יחידית המודלית ע"ג כותל. ופרחה חוץ לעבודתה. אף שפרח רק מיחידי ולא מערים שהוא כברם: מה) ובהוסיף ר' נס בדיעבד אסור [כפ"ז מ"ז]: מו) שלא היה הזמורה מגיע לאילן וקשר זמורה בחבל: מז) באסם: מח) דהו"ל כאפיפירות [לעיל מ"ג]:

משנה

בפי' המשנה. וכדי שלא יהיו דברי משנתינו כדברי ספר התמות אוני נוכל לפרשה בענין אחר ונאמר שזה שאמרו דערים על שורה אחת מידון ככרם הייטו כיון שעיקרם הנפנים ע"ג הגדר בעל הגדל וכאילו הגדר גם הוא כשורת נפנים. והשתא קמ"ל מתני' דהכא דהייטו דוקא בגדר בעלמא אבל כותל של חגר או של בית אין אדם מבעל מלוטו מפני הנפנים. ואפילו עשה ההגר מגקריס אחוכין והם נולעין כמו זיזין מן הקרנות ולתון שהגקריס אחוכין יותר מאגל האגר ואין משמשין לאגר גם הם אין נעשין ערים שואיל ואאגר אין בעלה גם הם אין בעלין. והייטו דקתני ערים שהוא יולא מן הכותל מתוך הקרן כלומר אם זה שעיקרם הנפנים עליו אינו גדר אלא כותל בנין ויולא מתוך הקרן כדפי' שהם זיזין הבולטין כדרך הבונים שאגל הקרנות וחזיות הבית מניחין נפנים יולאין חוץ לבנין. ואמר עוד וכלה. בה לומר שכילה כל הפרים על זיזין אלו ולא ליקח להם גדר אחר שעשאו בשביל הנפנים שאינו מבר לשם גדר אחר ופירש על שניהם יכול להיות שביטלם כמו שביטל הגדר האחר אבל אם אין הערים אלא על כותל

תוספות יום טוב

ח) חקנים. מיי' שם פ"ל ה"ו טור ושו"ע שם סעיף כב: ט הפרח. מיי' שם הל"ו מ: טור ושו"ע שם סעיף ל:

תוספות רע"ק

פ"ו משנה ט [אות ב: המותה זמורה) מ"ל חבתוב וימתחם כאהל (ישעיה מ):

תוס' אנשי שם

יכול זרע לשם כותל והוכם מכוון בין שני הכתלים אבל הערים עליהם ודומה לגפ ונקב ע"כ. וע' כש"ל כלאי

כפלת הייט פלין והכלה בזמולש . מ"ב קמ"ל דמותה אמולם בידים לא תזיב כעוטע להרמיק כמו מעיקר הגפן :

כללא דפרק ו **משנה א** אף דלא נקרא כרם רק בשיהיו ב' שורות של ג' ג'. או ב' נגד ב' וא' יוצא זנב. אפ"ה שורה א' של ה' גפנים שערוסים ע"ג גדר שגבוה י"ט ורחב ד"ט . דינו ככרם . ואוסר זרעים שתוך ד"א מהם ואפילו הזרוע תוך ד"א מאחורי הגדר . אבל ההרחקה מגפנים שאינן כרם מני בו' מפחים :

משנה ב גפנים שבראש התל וערוסים על ערים שבולט מהתל על אויר שתחתיו . אם אדם שעומד למטה יכול ללקט מהענבים שע"ג הערים הו"ל באילו הגפנים נטועים למטה . וצריך להרחיק מהזרע ד' אמות מכנגד שפת הערים סביב . ובא"א להעומד למטה ללקט הענבים שבערים . אסור רק לזרוע תחת הערים :

אם ג' גפנים עומדים בשורה למטה . וכנגדן ג' גפנים בשורה עומדים למעלה על תל . אם אין התל גבוה י' מפחים מצטרף הגובה של תל זה לד"א שצריך בין שורות שיחשבו יחד כרם לחרחיק מקן חורע ד"א וכשהוא גבוה י"ט אפ"צ השורות :

משנה ג גפן השטרה על ערים של גבעלין או של אילן סרק . ואין השריגים ממלאין כל שטח הערים . לא יזרע תחת המותר . רק בדיעבד שכבר זרע שרי . ואם אחר שזרע התפשטו הגדולים ממעל לחזרע . אז אפילו לא הגיסף חלק ר' אסור מדקנסורו :

משנה ד אבל במודלה הגפן על אילן מאכל מותר לזרוע תחת המותר . ואם התפשטו אח"כ שריני הגפן ממעל לחזרע . יחזיר השריג ממעל להזרע קודם שיוסיף חלק ר' ומותר :

משנה ה אילן סרק הייטו שאין מינו עושה פירות כלל :

משנה ו שורות גפנים שעל ערים . שחרב באמצע : ונשארו ה' גפנים בקצה א' מהכותל מכאן וה' גפנים בקצה האחר . אם נשאר באמצע רווח ה"א ומפח . ה"ו מרחיק ו' מפחים מזה ומזה ווזרע באמצע . ואם נשארו רק ה"א אסור לזרוע באמצע . ורק בהרחיק ו' מפחים מזה ומזה מותר בדיעבד :

משנה ז ערים שטומד בזית ב' כותלים כזה [. אין דינו כערים ומותר לזרוע שם בכל מקום אפילו בין הגפנים . רק שיחרחיק מכל נפן ו' מפחים :

משנה ח ערים שבולט ממנו גבעולין שאין הגפן מתפשט עליהן ובעל הערים הם על הגבעולין לבלי לקצוץ מה שא"צ להגפן . מותר לזרוע תחת מותר הגבעולין . ורק אם לא פסקן כדי שיתפשט עליו השריג כשיגדל . אסור לזרוע תחתיו אף שעדיין המותר הוא רק :

משנה ט ענף שמגפן שבולט להלן מהערים . אפילו רק גפן יחידי מונח בערים . אסור לזרוע תחת הענף . אפילו התפשט הענף להלן מעבהית הגזע . וכן במחה הזמורה מאילן לאילן אסור לזרוע תחתיו : ואם לא היה הזמורה ארוכה . וסיפקה ע"י שקשר בה חבל כדי לקשרו באילן אחר . מותר לזרוע תחת החבל . ורק בשפפק החבל כדי שילך עליו החדש אסור :

א המבריך . ב"ב יפה מיי' פ"ו מהל' מלוים ה"ז . מיש"ע י"ד מ' ל"ש פ"ד :

תוספות חדשים

פ"א [במשנה] **המבריך** את הגפן בארץ כו' . וכ"פ בס"ע בסי' רל"ס בהגהי מתני' ודוקא גפן אבל המבריך עוף מחיון אחר מוקר לזרוע על גבה אפילו אין עליו עפר ע"ש : [תוי"ט ד"ה] **אפילו** הבריכה בדלעת כו' והו"ל לפרש כן משום סברכת הגפן עצמו עכ"ל וכ"מ בכ"מ שם ע"ש . ולפע"נ דמשום הגפן עצמו שרי אפילו בלחה דהא בכלאי הכרם קי"ל דאינו כלאים עד שיזרע הפס ושמוסיף ואחלן במפולת יד כמ"ש הרע"ב ספ"ח וכל הפוסקים ולפ"ז גפן עם מין ח' מותר אפילו לכתחלה כמ"ש כתי"ש בפירושו למשנת ערוגה בשם מו"ה וחלף וועקלים דבאמצע רשאי לזרוע ג' מינים לכתחלה לר' יהודה ע"ש ומדר"י מזרעים כשמע לדידן בכלאי הכרם דקי"ל דאינו כלאים עד שיהו ג' מינים בהדי כרם אבל מין אחד שרי לכתחלה ולפ"ז נסתלק קו' התוי"ט . והר"ש והר"ב הוצרכו לפרש דמשום זרעים בדלעת ג"ל שיבשה אבל משום הגפן י"ל אפילו בדלעת לתה כיון דהבריכה בדלעת ח' שרי . (הר"ז) : [בר"ב ד"ה] סלון . ומש שכתב הר"ב בסלון של חרס דוקא משמע אבל של עץ שרי ואח"כ סיים אבל של מתכת משמע אבל של עץ אסור ג"ל דלאו דוקא נקט מתכת :

חדושי מהרי"ח

פ"ז משנה א . [תוי"ט ד"ה] אפילו חבריכה בדלעת שיבשה הרמב"ם כו'

תום' אנשי שם

פ"ז **א** בר"ב ד"ה **המבריך** כו' לשמה טפחי' כו' . לכאורה היה צ"ל י"ב טפחים כדי שיהיה הזרע רחוק

פרק ז א המבריך את הגפן . ל' הרמב"ם והוא שיטמיענה בארץ . ובמשנה ו פרק ב דמביעית כתבו הר"ב . ומש כתב הרמב"ם שעל ידי כן ילמחו בו אילנות רבות. ולשון רש"י בפרק לא יחפור כמו ויברך את הגמלים (בראשית כד) כופף זמורות גפן וכו' : **לא** יביא זרע עליה . כתב הר"ב אבל מן הגד מותר וכו' ומלקין יסודות הכותל . ירושלמי . ומשום הא דתנן בפ' לא יחפור מרחיקין את הזרעים מן הכותל וכו' הולך לפרש כן והכי נמי איתא התם בבבלי : ["אפילו הבריכה בדלעת . ביבשה הרמב"ם פרק ז מהלכות כלאים והר"ב שכתב משום זרעים בדלעת וכו' . שהדלעת יבשה וכן כתב הר"ש והוי ליה לפרש כן משום הברכת הגפן עצמו] : הרי כגון שהדלעת יבשה : סלון . ליטר ומרזב וסלון אחד הוא . ובסלון של חרס דוקא מייני דבסלון של מתכת אין צריך עפר שלשה טפחים :

פרק ז א המבריך את הגפן בארץ א) . אם אין עפר על גבה ג) שלשה טפחים לא יביא זרע עליה ג). אפילו הבריכה ד) בדלעת ה) או בסילון ו). הבריכה בגפן והוי הרכבת ירק באילן אבל אחר אילנות אחינן רבין שרי : אפילו הבריכה בדלעת או בסלון . שתחב הגפן בתוך הדלעת או בתוך הסלון אסור משום דשרשי הזרעים נוקבים ומפלשין עד הגפן כשאין על גבה שלשה טפחים עפר . ומשום זרעים בדלעת לא מתסר הבריכה

מלאכת שלמה

פרק ז א המבריך כו'. בירוש' דייק לא יביא זרע עליה הא מן הגד מותר מה אנן קיימין אי משום עבודה ניתני שלשה אלא כר"ע דר"ע אמר ר"פ דלעיל שלשה אי ר"ע אפי' מן הגד ניתני שלשה ומשני משום זרעים ע"ג הגפן פי' שהוא רך וכלפי' ר"ע ז"ל אבל מן הגד מותר והא דתניא בפ"ב דבתרא מרחיקין את הזרעים ואת המחרישה ואת מי רגליים מן הכותל שלשה טפחים אלו משום דשרשין מהלכין מן הגד אלא שהן עושין עפר תיחוח והן מלקין ארעיתו של כותל תדע לך שהוא כן דתניא תמן מי רגליים ומי רגליים מהלכין מן הגד וכן נמי תניא מחרישה אית לך מימר בהני מהלכין מן הגד אלא משום שמזדעזע העפר לגדלין מחמת הגומא של כאן וכן נמי לזרעים ואהא דמשני התם בגמ' דזרעים לא מתחרשי לגדלין הקשה הר"ן ז"ל וכי תימא נהי דשרשי ירק לא מתחרשי לגדלין ניחוש לשרשי הגפן דלגדלין מתחרשי ובאין שרשי הירק וכנסין בהן ו"ל דשרשי הגפן ג"כ אין מתפשטין לגדלים עד שהן יורדין כנגדן ג"פ ושוב אין שרשי הזרעים נכנסים בהם עכ"ל ז"ל. ח"ל הרמב"ן ז"ל בחדושיו פ' לא יחפור ד: י"ט שכיון שהבריך הגפן הוא רך יותר משאר אילנות שהוברכו ושרשי הירק נכנסין בתוכו והויא לה הרכבה ואסור להרכיב ירק באילן ולפיכך לא תנא שאר אילנות ומן הגדלין הואיל ולא משתרשי לגדלין ואע"ג דינקי ל"ל בה הואיל ולית ערבוב ואי קשיא לך מי דזרעים

יכין תפארת ישראל יכין

פ"ז א) הסביב רחב ענף הגפן בארץ ועברה הענף תחת הארץ חוץ לו"ט מהגזע . דתוך ו' טפחים הרי נאסר מה שנזרע ע"ג . מהגפן : ב) ע"ג הענף : ג) שלא יכנסו שרשי הזרעים בגפן . וסו"ל כמרכיבה . אבל מהגד לא משתרשי ומותר לזרוע . מיהו דוקא גפן שעלה רך וספיר איכא למיחש להרכבה מירק שע"ג . אבל בהבריך ענף של שאר אילן . דתמ"ג דאין דין כלאים בירק שמוך לאילן אפ"ה הרי אסור להרכיבו (כפ"א מ"ח) אפ"ה מותר לזרוע ירק ממעל להשרשים . דמדעלו קשה לא יגקביהו שרשי הירק : ד) תחב רחב הגפן כלעיל : ה) בהדלעת שמונחת הוך הקרקע והדלעת יבשה . דבלחה בל"ז נאסר גפן מדלעת : ו) רעגנע של חרס . אפילו הכי אסור לזרוע ע"ג : קשה

משנה

פרק ז א שלשה טפחים . דשיעור השרשת הזרעים שלשה טפחים והוא ג"כ שיעור המחרישה בשומת שלשה טפחים בפ"ב דב"ב מי"ב : **המבריך** את הגפן . פי' הר"ב ושובכם ההבריכה תוך לשמה טפחים כו' וכ"כ הר"ש . והכמב"ם פ"ז דין ח' מוקי לה אפילו בתוך שמה וכשאין מיקר הגפן נראה א"ל להרחיק ומתקנת הר"ש נראה ג"כ כסברת ז' : **אם** בסילון . פי' הר"ב של חרס אבל של מתכת א"ל ג' טפחים וכ"כ הר"ש בשם ירושלמי . ומשמע דס"ל דזרעים נוקבין ומפלשין את המתכת ומשמע מתי דשל עץ דיש כחרס דלא מפיק אלא של מתכת . וא"ש דבפ"ב דתלה מ"ב כתב הר"ש בשם ירושלמי דשל

פרק ז א המבריך את הגפן בארץ . ועובדת ההבריכה חוץ לשמה טפחים דבתוך שמה טפחים אפילו יש עפר על גבה שלשה טפחים אסור משום עבודת גפן יחידית : **לא** יביא זרע עליה . אבל מן הגד מותר דזרעים לגדלים לא משתרשי אלא שעושין העפר תיחוח ומלקין יסודות הכותל כשמזרעים אלו אבל אין השרשים שלהן מהלכין מן הגד . וטעמא דלא יביא זרע על הגפן המובהרת אפילו חוץ לעבודתה לפי שהגפן רך ונכנסים שרשי הזרעים בגפן והוי הרכבת ירק באילן אבל אחר אילנות אחינן רבין שרי : אפילו הבריכה בדלעת או בסלון . שתחב הגפן בתוך הדלעת או בתוך הסלון אסור משום דשרשי הזרעים נוקבים ומפלשין עד הגפן כשאין על גבה שלשה טפחים עפר . ומשום זרעים בדלעת לא מתסר הבריכה